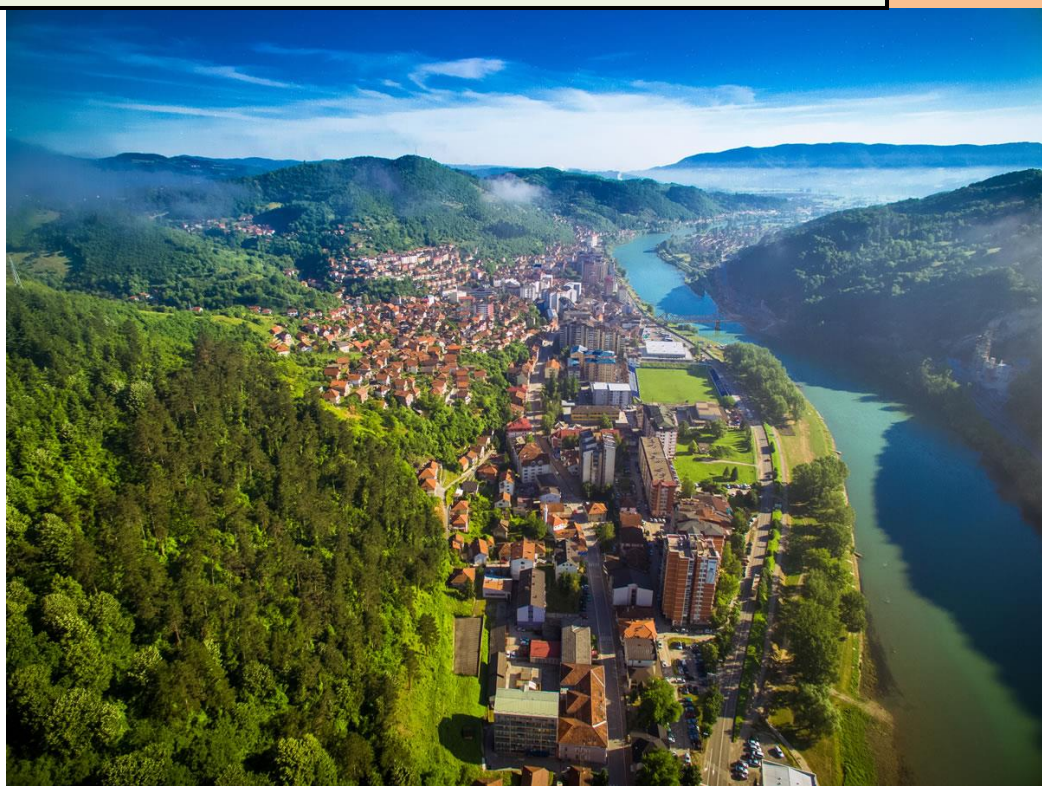

Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

Стратегија пољопривреде и руралног развоја града Зворник за период 2023-2027 година

Зворник 2023. године

Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

Стратегија пољопривреде и руралног развоја града Зворник за период 2023- 2027 године

Ова стратегија је развијена уз подршку Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација у оквиру пројекта „Подришка планирању локалног пољопривредног и руралног развоја“ (TCP/VIN/3804). Употребљене ознаке и презентација материјала у овом информативном производу не подразумевају изражавање било каквог мишљења Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација (ФАО) у вези са правним или развојним статусом било које земље, територије, града или области или њених власти, или у вези са разграничењем њених територија или граница. Помињање одређених компанија или производа произвођача, без обзира да ли су патентирани или не, не значи да их је ФАО одобрио или препоручио, а не друге сличне природе који нису поменути.

Ставови изражени у овој стратегији су ставови аутора и не одражавају нужно ставове или политике ФАО-а. ФАО не преузима одговорност за одлуке, мере или радње предузете на основу ове стратегије.

Документ израдили:

Администрација Града Зворника

др Гордана Роквић Кнежић, Национални специјалиста за политику руралног развоја,
ФАОВА

др Миљан Ербез, Национални специјалиста за развој пројеката руралног развоја,
ФАОВА

САДРЖАЈ

1. УВОД	3
2. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА	6
2.1. СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА	6
2.1.1. Географски положај и агроеколошке карактеристике	6
2.1.2. Територијалне организација и управљање	7
2.1.3. Демографска ситуација и трендови.....	10
2.1.4. Стање запослености и тржишта рада.....	13
2.1.5. Свеукупни економски развој / значај пољопривреде у економији	16
2.1.6. Општи трендови пољопривредне производње	22
2.1.7. Приступ тржишту и ланци вриједности	36
2.1.8. Произвођачке организације	38
2.1.9. Перарђивачка индустрија.....	39
2.1.10. Диверзификација руралне економије.....	40
2.1.11. Квалитет живота у руралном подурчју.....	47
2.1.12. Еколошки аспекти руралног развоја	63
2.1.13. Организација локалне управе и финансијске подршке пољопривреди.....	69
2.2. SWOT анализа	73
2.3. Стратешко фокусирање	74
2.4. Визија развоја	75
2.5. Стратешки циљеви са индикаторима.....	76
3. КЉУЧНИ ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ	80
4. КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ	81
5. ОПИС УНУТРАШЊЕ И МЕЋУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА	84
6. ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР	87
6.1. Алтернативни извори финансирања	88
7. ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА	90
8. ПРИЛОЗИ СТРАТЕШКОМ ДОКУМЕНТУ	91
Прилог 1:.....	91
8.1: Сажети преглед стратешких циљева, приоритета и мјера.....	91
8.2: Детаљан преглед мјера	94
Прилог 2. План вредновања стратешког документа	103
Прилог 3. Анализа селектованих ланаца вриједности	104
ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ:.....	110

1. УВОД

Израда Стратегије пољопривреде и руралног развоја града Зворник за период 2023-2027 године, координисана је од стране градске управе, а подржана од стране Свјетске организације за храну и пољопривреду Уједињених нација (ФАО) кроз пројекат “Подршка планирању локалног развоја пољопривреде и руралних подручја” (TCP/BiH/3804 - Supporting local agricultural and rural development planning).

Главни циљ израде Стратегије пољопривреде и руралног развоја града Зворник је пружити оквир за динамичнији развој сектора пољопривреде и руралних подручја у цјелини, те ускладити главне правце развоја пољопривреде и руралних подручја Града са стратешким оквиром развоја на нивоу Републике Српске и Босне и Херцеговине. У том смислу развојне мјере дефинисане Стратегијом се надопуњују на већ постојеће мјере за развој пољопривреде и руралних подручја на републичком нивоу, при чему се настоји избјећи дуплирање мјера, а постићи циљано усмјеравање средстава у складу са приоритетним потребама локалног развоја које су произашле из Анализе стања пољопривреде и руралних подручја града Зворник, уз уважавање компаративне предности сектора пољопривреде и подручја општине у цјелини. Временски оквир за реализацију Стратегије предвиђа период 2023-2027. чиме је усклађен са периодом важења новог стратешког оквира на републичком нивоу, као и на нивоу Европске Уније.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја града Зворник није само секторски документ већ документ који сагледава могућности развоја руралних подручја са ширег интегралног приступа развоју заједнице укључујући и уважавајући мишљења и потребе представника различитих друштвених група у процесу развоја, те узимајући у обзир економску, еколошку и социјалну страну одрживости предложених интервенција.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја, без обзира што се доноси на локалном нивоу, узима у обзир и смјернице Европске уније за одржив развој пољопривреде и руралних подручја које су дефинисане Зеленим планом ЕУ, односно Зеленом агендом за Западни Балкан, те њима придружених ЕУ Стратегије биодиверзитета 2030, ЕУ Стратегије од фарме до стола и Стратегије „једно здравље“, као и циљеве одрживог развоја Уједињених нација односно Босне и Херцеговине. Па иако се законодавни оквир за провођење принципа дефинисаних ових стратешким документима доноси на републичком нивоу, одговорност је локалне управе да осигура оквир за успјешно прилагођавање субјеката у сектору новим околностима пословања на тржишту, те да усклади стратешке смјернице локалног руралног развоја са оквирима које доноси Зелени план и циљеви одрживог развоја.

Важно је напоменути да је Стратегија пољопривреде и руралног развоја града Зворник урађена у вријеме када се систем пољопривредне производње у Босни и Херцеговини (БиХ) постепено мијења услијед конкурентног притиска проузрокованог интегрисањем регионалних тржишта, те већ значајно отвореног тржишта према земљама ЕУ са једне стране и уз још значајан број препрека кад је у питању извоз из Републике Српске односно БиХ. Стратегија пољопривреде и руралног развоја је конципирана тако да подржава прилагођавање предвиђеним промјенама у складу са приоритетима развоја и могућностима дефинисаним на локалном нивоу. Стога ће рурални развој постати све значајнији елемент пољопривредне политике, нарочито код осмишљавања и провођења мјера којима ће се помоћи локалном становништву да покрене процесе диверзификације како унутар пољопривредне производње, тако и повезивањем пољопривреде са другим дјелатностима унутар руралне економије, те кроз циљано усмјеравање средстава у изградњу локалних ланаца вриједности за компаративне производе и дјелатности.

Стратегија је усклађена са Законом о стратешком планирању Републике Српске те садржи: увод, стратешку платформу, приоритете и мјере, кључне стратешке пројекте, опис унутрашње и

међусобне усклађености стратешког документа, оквирни финансијски план, оквир за провођење, праћење, извјештавање и вредновање стратешког документа. Прилози у стратешком документу односе се на сажети преглед циљева, приоритета и мјера, те детаљан преглед мјера. Стратешка платформа садржи ситуациону анализу, визију развоја и стратешке циљеве са полазним циљним вриједностима индикатора.

Осим Закона о стратешком планирању, методолошки приступ у изради Стратегије укључивао је и примјену УН методологије за интегрисано планирање локалног развоја (МИПРО). Ова методологија подразумијева провођење процеса планирања у фазама, од којих су најважније припремна фаза, фаза анализе и фаза креирања стратешке платформе. У изради стратегије кориштене су и ФАО препоруке за одабир и анализу ланаца вриједности, који су саставни дио овог документа.

По први пут за подручје града Зворник дефинише се партнерство као модел управљања и спровођења овог стратешког документа. Партиципативни приступ у управљању руралним развојем подразумијева сарадњу јавног, пословног и цивилног сектора у свим фазама планирања, реализације и праћења Стратегија развоја на локалном нивоу. На тај начин осигурава се већи степен транспарентности, инклузивности и постизање консензуса у усаглашавању развојних приоритета, те унапређује оквир за финансијско планирање и реализацију програма развоја.

Интегрални приступ у изради Стратегије примијењен је кроз интегрисање различитих друштвених група у процес планирања и дефинисања новог плана развоја: представници јавног сектора (општинске службе); приватног сектора: представници пољопривредника, прерађивача, откупљивача, те представници цивилног сектора односно удружења, а који заступају интересе жена на селу, произвођача млијека, произвођача малина, пчелара и др. Партиципативни приступ примијењен је укључивањем свих локалних актера у процес израде Плана коришћењем различитих алата током све три фазе процеса планирања: радионице, интервјуи, анкете.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја је израђена по принципима транспарентности, уз отвореност према јавности у свим фазама његове израде. То је урађено кроз неколико радионица на којима су вођење стручне и јавне дискусије, истраживање спроведено на узорку од 30 домаћинстава. Анкета је обухватила 25 питања која се односе на врсте прихода које остварују чланови домаћинства, врсте производа које домаћинства стављају на тржиште, врсте препрека са којима се сусрећу у развоју пољопривреде, других рентабилних делатности на газдинству и препрека са којима се сусрећу у развоју допунске активности, препреке са којима се суочавају у развоју предузетничких активности, приступ јавним услугама и јавној инфраструктури, приоритетни проблем и перспектива. Анкета је обухватила и десет питања за женске чланове домаћинства, као и за младе чланове породице.

Одлуком градоначелника Зворника формирана је радна група за израду стратегије и именован координатор радне групе. Радну групу чинило је седам чланова. Именовани су чланови радне групе као представници јавног, пословног и цивилног сектора: земљорадничке задруге, Одјељење за привреду, финансије и друштвене дјелатности града Зворник, предузетници у области пољопривреде, Удружење произвођача млијека, Удружење пчелара. Задатак радне групе је био да, уз стручну подршку ФАО организације, прикупи податке релевантне за анализу стања пољопривреде и руралних подручја укључујући анкетирање одабраних пољопривредних домаћинстава, валидацију резултата анализе ситуације, учешће у дефинисању главних предности, слабости, ограничења и могућности за развој пољопривреде и руралних подручја, учествовање у дефинисању визије развоја и главних стратешких циљева, као и кључних пројеката и мера за спровођење стратешког документа. Сви остали заинтересовани су учествовали у дискусијама у оквиру радионица које се организују на крају сваке фазе израде стратешког документа: прва почетна радионица 5. априла 2022. за чланове радне групе, почетна

радионица за чланове радне групе и других представника 23.05.2022.године у просторијама општине, радионица о валидацији резултата и СВОТ анализа, 4.10.2022.године (за чланове радне групе), валидациона радионица 03.11.2022.године у просторијама општине Зворник за све актере.

Нацрт стратешког документа достављен је на допуне и коментаре представницима градске управе, као и регионалној канцеларији ФАО за Европу и Централну Азију (FAO Regional Office for Europe and Central Asia-REU), након чега је израђен коначан нацрт стратешког документа који је упућен ресорном министарству на одобрење..

2. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

2.1. СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА

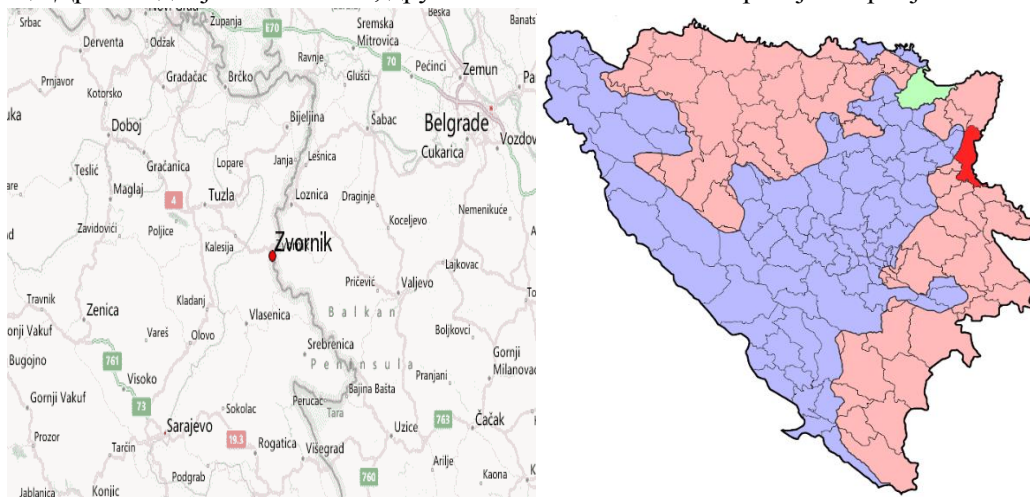
У овом дијелу дат је један свеобухватан преглед капацитета који посредно или непосредно имају тицај на развој пољопривреде и руралних подручја Града Зворника.

2.1.1. Географски положај и агроеколошке карактеристике

Зворник је насељено мјесто и сједиште града Зворник који се налази у источном дијелу Републике Српске. Град Зворник лежи на источним обронцима планине Мајевице, на надморској висини од 146 m. Површина града Зворник износи 382 km².

Град Зворник граничи се са општинама Братунац, Милићи, Власеница, (на југу), затим Шековићи, Осмаци, Калесија (на западу), Лопаре, Угљевик и Бијељина (на сјеверу), а на истоку са Републиком Србијом и њеном општином Мали Зворник, те градом Лозница.

Зворник има повољан геостратегијски положај јер се у њему укрштају важни путеви према Сарајеву, Београду, Новом Саду, Бијељини и Тузли. Скоро да је географски лоциран тачно на средини пута за три велика урбана центра: Београд, Нови Сад и Сарајево. Преко четири моста на ријеци Дрини одвија се пешачки, друмски и жељезнички саобраћај са Србијом.

Карта 1: Географски положај града Зворник¹

Град Зворник је морфолошки врло разуђен. Површина терена је испресјецана долинама и мањим ријечним токовима. На релативно малом растојању постоје велике висинске разлике између појединих дијелова терена.

Град Зворник се карактерише врло израженом хетерогеношћу земљишног покривача, како у погледу заступљености појединих системских јединица, тако и у погледу својства земљишта. То је условљено разликама у геолошкој подлози, надморској висини, рељефу, клими и вегетационом покривачу.

Упоређујући расположиве податке о земљишним ресурсима са бројем становника града Зворник утврђена је просјечно расположиво обрадиво земљиште по једном становнику од 0,33 ha, а што је скоро 2 пута више од минимума за обезбјеђивање егзистенције (по процјенама за обезбјеђивање минималне егзистенције је довољно 0,17 ha обрадивог земљишта по једном становнику).

¹ <https://www.superjoden.nl/zvornik-mapa.html> за прву карту и <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zvornik> за другу карту

У квалитативном смислу пољопривредно земљиште се може подијелити на три групе. *Прву* чини земљиште од друге до четврте категорије (6.056 ха или 16,28%), *другу* земљиште пете и шесте категорије (11.260 ха или 30,32%), а *трећу* земљиште седме и осме категорије (3.444 ха или 9,29%). При томе је неплодног земљишта 2.694 ха (7,20% укупне површине града) од којих је 602 ха у приватном и 2.092 ха у јавном власништву.

Приватне земљишне парцеле су релативно уситњене. Највећи је број домаћинстава (око 8.000) која располажу са до укупно 1,5 ха пољопривредног земљишта. Приближно 1.500 домаћинстава има између 1,5 ха и 5 ха, а тек око 1.000 домаћинстава преко 5 ха пољопривредног земљишта.

У долинама Дрине и Сапне су распрострањена биолошки врло вриједна алувијална земљишта, карбонатних и бескарбонатних форми добре природне плодности. По правилу ова земљишта имају дубок физиолошки активни слој и подземну воду испод ње. Неријетко се вода капиларним путем диже до ризосфере тако да успоставља оптимално снадбјевање водом, и у критичним сушним периодима, што је значајно за постизање максималних приноса у постојећим условима. На тим теренима је присутна интензивнија оранична и повртларска производња.

Брдска дио града Зворника, то је 55-60 % града, одликује се земљиштем лошије употребне вриједности. То су углавном "испрана земљишта" на подручју са стрмим падинама, глиновито тло на кречњаку које се користи као ливада, пашњак доминантно односно оранице мањих површина (кукуруз, јечам).

Клима на подручју града је умјерено-континентална. Љета су топла са просјечном температуром ваздуха, најтоплијег месеца јула која износи 20,3°C (десетогодишњи просек) уз екстрем од 40°C. Просечна годишња температура ваздуха износи 10,05°C (десетогодишњи просек). Трајање вегетационог периода у просеку износи 150-200 дана. Дужина безмразног периода је 202 дана (просек за 30 година) уз екстремне датуме за појаву мраза почетком октобра-први мраз, а последњи мраз-половина маја.

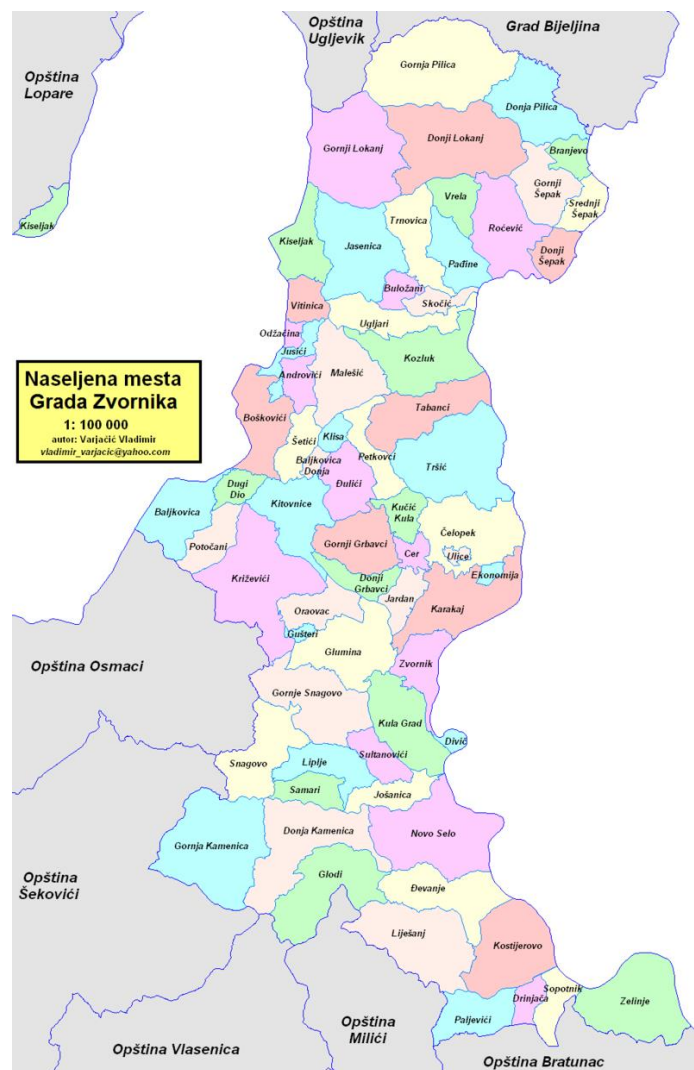
По атмосферским падавинама, територија општине спада у сиромашна подручја. Просјечне годишње падавине износе око 850 mm/m² атмосферског талога у облику кише или снијега. Падавине су неравномерно распоређене у току године, уз напомену да нема специфично изражених сушних мјесеци током године. Посматрано по годишњем обиму прољеће и јесен су најбогатије падавинама, док је зими најмање падавина. Висина снега на појединим подручјима буде и до 1,20 m са честим сметовима, што угрожава саобраћај и причињава штете на крововима стамбених и других објеката.

Вјетрови су ријетки и слаби. Преовладавајућа су јужна ваздушна струјања, која имају уједно и највеће брзине. Максимална брзина ветра која је забележена из јужног правца (југ/југозапад) износила је 3,4 m/s. Магле су карактеристичне уз долине, уз ријеку Дрину, Сапну и друге водотокове. Веома су честе и појављују се током целе године са највећом изражености у прољеће и јесен.

2.1.2. Територијалне организација и управљање

Према важећем просторном плану Републике Српске Град Зворник припада регији Бијељина, позициониран као субрегија Зворник. Субрегија Зворник обухвата следеће градове и општине: Зворник, Братунац, Сребреница, Власеница, Милићи, Осмаци и Шековићи.

У градском језгру живи 11.082 или 20,36% становника. У пет приградских насеља (Каракај, Улице, Економија, Дивич, Кула Град) има 7.100 или 13,04% становника. Преосталих 36.225 или 66,6% становника насељава рурално подручје - највећи број житеља имају мјесне заједнице Брањево, Козлук, Локањ, Пилица и Крижевићи.

Карта 2: Насељена мјеста града Зворника²

Табела 1. Преглед мјесних заједница (МЗ) са бројем становника и домаћинстава (2013.год)

р.б.	Назив мјесне заједнице	Број становника	Површина у km ²	р.б.	Назив мјесне заједнице	Број становника	Површина у km ²
1	Андровићи	300	2,23	33	Китовнице	441	6,6
2	Баљковица	35	6,26	34	Клиса	416	1,21
3	Бошковићи	600	6,32	35	Козлук	2004	8,8
4	Брањево	2755	1,97	36	Костјерево	734	9,05
5	Буложани	314	1,68	37	Крижевићи	2016	13,11
6	Витиница	2	2,04	38	Кула Град	698	7,3
7	Глоди	1007	9,14	39	Кучић Кула	391	2,47
8	Глумина	1191	8,29	40	Лијешањ	121	11,7
9	Горња Каменица	808	13,57	41	Липље	477	4,39
10	Горња Пилица	840	14,89	42	Малешин	417	7,28
11	Горње Снагово	929	9,11	43	Ново Село	728	12,01
12	Горњи Грбавци	1009	6	44	Ораовац	711	3,99

² <https://www.routeyou.com/en-yu/location/view/51421588/zvornik>

13	Горњи Локањ	683	12,41	45	Одчина	6	0,68
14	Горњи Шепак	999	5,06	46	Пађине	523	4,34
15	Град Зворник	11497	3,96	47	Паљевићи	198	4,53
16	Гуштери	62	0,51	48	Петковци	373	3,36
17	Доња Каменица	1108	10,77	49	Поточани	246	3,59
18	Доња Пилица	1214	7,4	50	Рођевић	1259	7,8
19	Доњи Грбавци	420	2,46	51	Самари	283	2,71
20	Доњи Локањ	1146	13,08	52	Скочић	228	1,86
21	Доњи Шепак	408	2,07	53	Снагово	173	7,06
22	Дрињача	127	1,62	54	Сопотник	206	2,81
23	Дуги Дио	328	1,97	55	Средњи Шепак	346	2,67
24	Ђевање	289	7,32	56	Султановићи	239	2,74
25	Ђулићи	731	4,54	57	Табанци	862	7,12
26	Зелиње	424	10,01	58	Трновица	703	5,21
27	Јардан	589	2,53	59	Тршић	1805	12,24
28	Јасеница	946	9,77	60	Угљари	360	5,21
29	Јошаница	422	3,16	61	Цер	438	1,43
30	Јусићи	303	1,89	62	Челопек	1830	9,46
31	Каракај	2828	8,98	63	Шетићи	541	2,99
32	Кисељак	363	2,6				

Град Зворник је основна територијална јединица локалне самоуправе у којој њени грађани непосредно и преко својих изабраних представника учествује у остваривању својих заједничких интереса и у којој њени органи, у законским оквирима, регулишу и управљају јавним пословима који се налазе у њиховој надлежности, а у интересу локалног становништва.

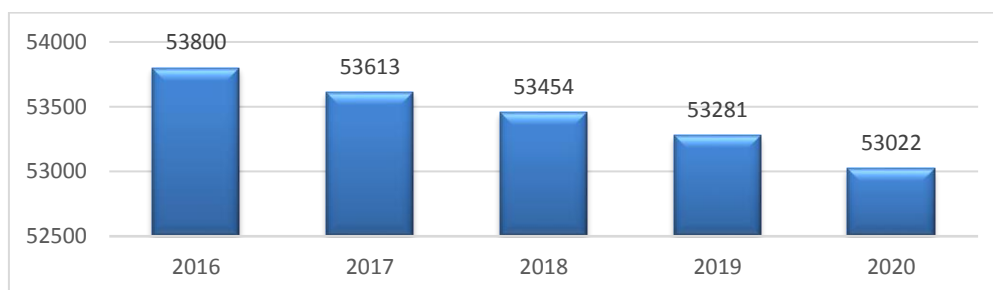
Скупштина града Зворник броји 31 одборника и она је орган одлучивања и креирања политике града. Извршни орган власти јединице локалне самоуправе је Градоначелник.

Градска управа непосредно спроводи градске прописе, извршава законе и друге прописе Републике Српске и БиХ чије извршење је повјерено граду, припрема нацрте одлука и других аката које доноси Скупштина града и Градоначелник. Основне организационе јединице Градске управе су одјељења и службе. Унутрашња организациона јединица одјељења или службе је одсјек. Одјељење надлежно за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на подручја града Зворник је Одјељење за привреду и друштвене дјелатности, односно Одсјек за привреду који у свом саставу има 4 систематизована радна мјеста у статусу самосталног стручног сарадника за пољопривреду. Поред та 4 извршиоца, ангажован је још један виши стручни сарадник за пољопривреду на одређено вријеме. Поред Одјељења за привреду и друштвене дјелатности, у спровођењу конкретних мјера којим се посредно унапређује рурални развој ангажовано је Одјељење за стамбено-комуналне послове и послове и Одјељење за просторно уређење. У склопу Одјељења за инспекцијски надзор Града Зворника систематизована су између осталог и радна мјеста Пољопривредног инспектора, затим Ветеринарског инспектора, Инспектора за храну и Еколошког инспектора. Сва радна мјеста су попуњена и они су такође по опису посла и надлежностима део система за подршку Пољопривреде и руралног развоја града Зворника. Послове из надлежности Шумарске инспекције обавља Републички шумарски инспектор – деташман Зворник. Мјесто Водопривредног инспектора је систематизовано, али на том реферату немамо извршиоца. Те послове обавља Републички водопривредни инспектор –Деташман Бијељина.

2.1.3. Демографска ситуација и трендови

Као и у цијелој Босни и Херцеговини/Републици Српској, тако и на подручју града Зворник демографска ситуација није задовољавајућа. Анализирајући кретање укупног броја становника у периоду 2016-2020 примјетан је благи тренд пада броја становника овог подручја. Тако се укупан број становника са 53.800 у 2016. години смањило на 53.022 становника у 2020 години или за 1%. Иако ови подаци приказани на нивоу цијеле општине (и рурална и урбана подручја) нису алармантни, демографски показатељи представљени у наставку нису позитивни, а континуитет смањења броја становника јесте забрињавајући и потребно је хитно доношење мјера за његово заустављање.

Према попису становништва из 1991. године, град Зворник је имао 81.111 становника. Попис из 2013. године, који је спровела Република Српска, је показао да на територији града Зворник живи 54.407 становника који образују 17.690 домаћинства и имају 23.336 станова. И то је полазна база ове анализе која је релевантна, мада треба истаћи да у пракси циркулишу подаци према којима у Зворнику живи око 60.000 становника, а по неким чак 63.000 становника. У прилог ове тврдње иде чињеница да у Граду Зворнику има око 52.000 регистрованих лица са правом гласа.

Извор: Градови и општине Републике Српске, Републички завод за статистику Републике Српске

Графикон 1: Кретање (процијењеног) броја становника, Период 2016-2020 године

Просјечан број чланова домаћинства износи 3,07 што је мање од републичког (3,20) и државног просјека (3,26).

У градском језгру живи 11.082 или 20,36% становника. У пет приградских насеља (Каракај, Улице, Економија, Дивич, Кула Град) има 7.100 или 13,04% становника. Преосталих 36.225 или 66,6% становника насељава рурално подручје - највећи број житеља имају мјесне заједнице Браћево, Козлук, Локањ, Пилица и Крижевићи.

Просјечна старост становништва града Зворник је 39,39 година. То се може сматрати његовом компаративном предношћу с обзиром да је просјечна старост становништва у Републици Српској 41,72 година, а у БиХ 39,50 година. Ипак према истраживањима на узорку пољопривредних газдинстава проведеним за потребе израде ове Стратегије, просјечна старосна доб носилаца пољопривредних газдинстава је 59 година, што може довести до ситуације да ће већина ових газдинстава ускоро остати празна, с обзиром да велики број старијих домаћинства немају наследнике који су спремни да преузму имања. Наведена чињеница може угрозити и снабдијевање пољопривредним производима домаћег тржишта, посебно ако се има у виду да је сличан тренд присутан у цијелој Босни и Херцеговини..

Поређењем структуре насеља по величини, као и броја становника по насељима између два Пописа примјетан је пад броја становника у већини руралних насеља.

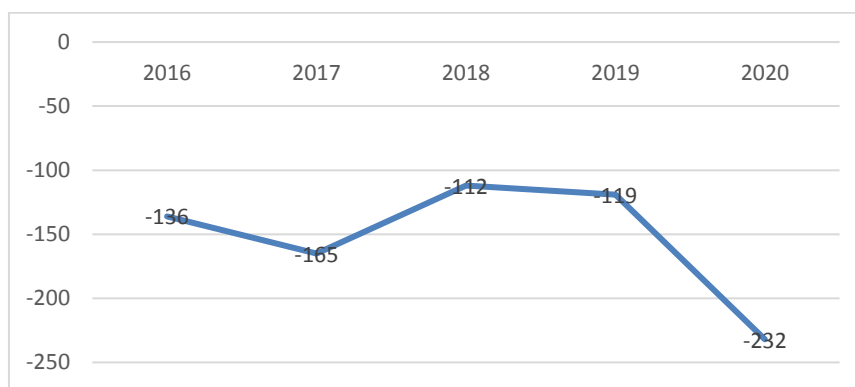
Табела 2: Структура насеља по величини

Величина насеља	Попис 1991	Попис 1991
-----------------	------------	------------

ненасељено	3 насеља	0 насеља
1 - 10 становника	1 насеља	2 насеља
11 - 100 становника	1 насеља	3 насеља
101 - 500 становника	20 насеља	29 насеља
501 - 1.000 становника	20 насеља	18 насеља
1.001 - 5.000 становника	22 насеља	15 насеља
>5.000 становника	1 насеља	1 насеља

Извор: Попис становништва 2013 године, Агенција за статистику Босне и Херцеговине

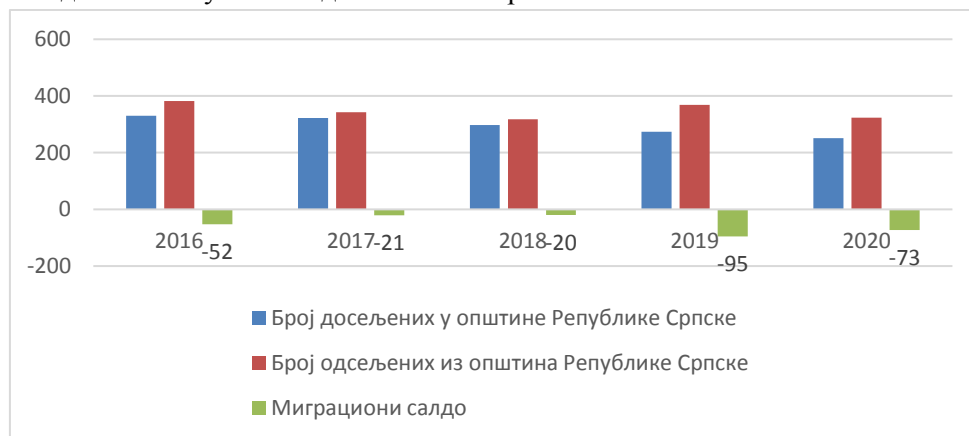
Потврда констатацијама негативне демографске слике града Зворника је кретање природног прираштаја становништва у периоду 2016-2020 година. Прегледом графикана 2 уочавају се сталне негативне вриједности овог показатеља.

Извор: Билтен Демографске статистике, 2021 година, Републички завод за статистику

Графикон 2: Кретање природног прираштаја становништва за период 2016-2020 године

Иако је миграциони салдо за подручје града Зворник и других општина у БиХ некада резултат промјене мјеста пребивалишта мотивисан локалним изборима, ипак га морамо приказати онаквим каквим га приказују званични статистички билтени, а он приказује негативан биланс досељених и досељених у свим годинама посматрања.

Извор: Билтен Демографске статистике, 2021 година, Републички завод за статистику

Графикон 3: Кретање броја одсељених, досељених и салдо миграција становника, 2016-2020

Према статистичким евиденцијама на подручју града живи 17.690 домаћинстава од чега можемо претпоставити да 80% чине рурална домаћинства.

Посматрајући структуру домаћинстава према броју чланова уочава се да је највећи број домаћинстава (24%) чине домаћинства са два члана, а просјечно рурално домаћинство броји 3,07

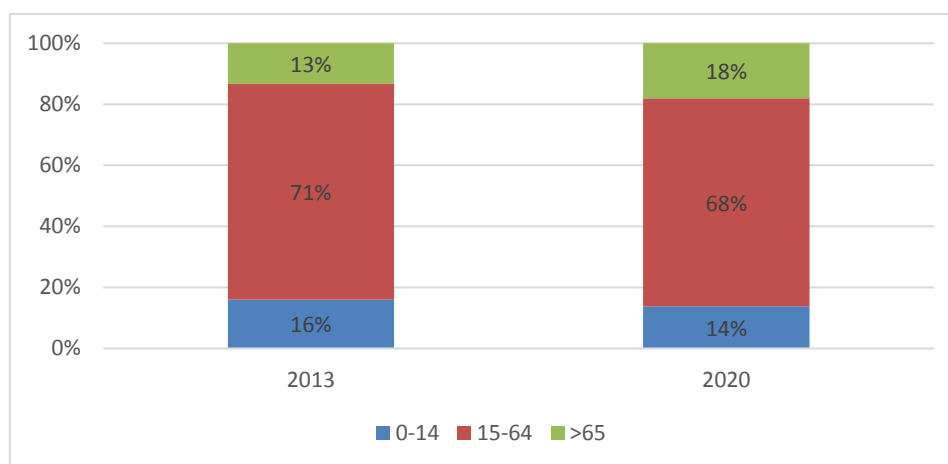
чланова што је више од републичког просјека од 2.85. На узорку руралних домаћинстава града Зворника утврђено је просјечно 5 чланова по домаћинству, што ипак иде у корист руралног простора без обзира на просјечну старост руралних становника.

Табела 3: Број домаћинстава према броју чланова у руралним насељеним мјестима

Територија	Број чланова				
	Један члан	Два члана	Три члана	Четири члана	Пет и више чланова
Укупно	3323	4288	3400	3448	3231
	19%	24%	19%	19%	18%

Извор: Домаћинства према броју чланова, Попис 2013 године, Републички завод за статистику Републике Српске

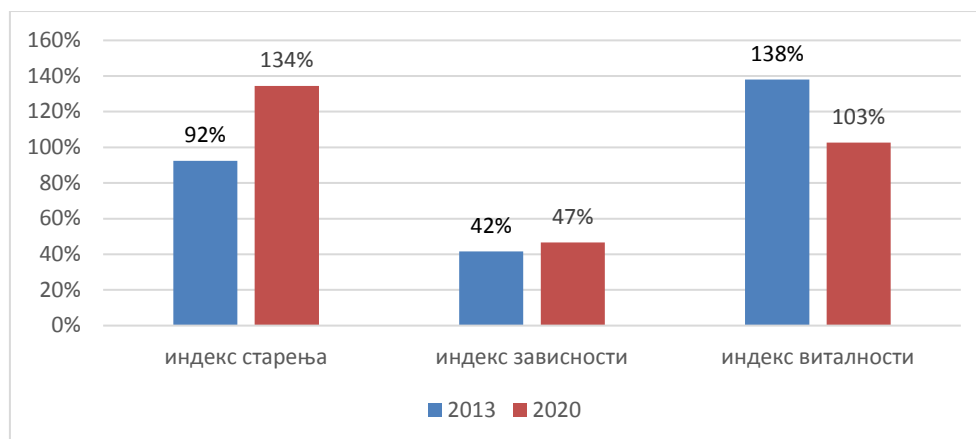
Старосна структура становништва показује карактеристике израженог старења.

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 4: Процијењено становништво према старосним групама

Учешће старосне категорије преко 65 година је повећано са 13% у 2013 на 18% у 2020 години, при чему се свака вриједност изнад 12% сматра показатељем израженог старења становништва. То потврђује и вриједност индекса старења од 134%, при чему је већ 40% критична граница. Индекс виталности од преко 100% (однос старосне категорије 20-39 и старијих од 60 година), показује такође све мању виталност популације, па је са таквим вриједностима немогуће очекивати смјену генерација у будућем периоду. Такође вриједност старосне зависности (старији од 65 и млађи од 14 у односу на радно способно становништво) је досегла преко 40%, при чему је свака вриједност изнад 40% знак узнатредовалог демографског старења становништва.

Извор: обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику Републике Српске

Графикон 5: Вриједности демографских показатеља за период 2013 и 2020 година

Млади узраста од 15 до 29 година чине 17% становника града Зворник. Највећи број њих стиче или је већ стекло високо образовање на универзитетима у Источном Сарајеву, Бања Луци, Београду и Новом Саду. Често тамо и остају тако да се локална заједница суочава са трендом смањења људског потенцијала који се треба брзо зауставити кроз обезбјеђивање квалитетнијих услова за живот и рад.

Највећи број (51%) становника је старости између 30 и 65 година. С обзиром да су у радно најпродуктивнијем добу, мјере активне политике тржишта рада (преквалификације, доквалификације, samozapošljavanje и сл) требају бити усмјерене управо на њих.

У укупној популацији града Зворника, женска популација броји 26.858 становника или 51%, а мушка 26.164 становника или 49%. Према старосној структури, изражене су разлике у учешћу старосне категорије изнад 65 година, која код жена учествује 20% а код мушкараца 16% у укупној популацији. Самим тим мушка популација броји више радно способних у односу на женску популацију. Како жене чине 51% становника града Зворник, њихово јачање и укључивање у све друштвене токове је од велике важности за развој заједнице.

Изнесени демографски показатељи јасно указују на све израженија негативна кретања у анализираном периоду 2016-2020 и траже брзу реакцију доносиоца прије свега политичких одлука. Ова чињеница треба бити једна од кључних пријетњи (слабости) у дефинисању будућих стратешких праваца дјеловања и мјера пољопривредне/руралне политике овог подручја.

2.1.4. Стање запослености и тржишта рада

Незапосленост становништва, а посебно руралног, свакако је од један од највећих економских, али и политичких и социјалних проблема сваког подручја па и града Зворник. Укупна формална незапосленост је јако висока и износи 30% према подацима последњег Пописа становништва. У периоду 2016-2020 број незапослених је опао са 4.700 на 4.314. Већи је број незапослених жена у односу на мушкарце. У 2020. години од укупно 4.314 незапослене особе 2.229 или 52% су биле жене, док су 2.085 или 48% били мушкарци.

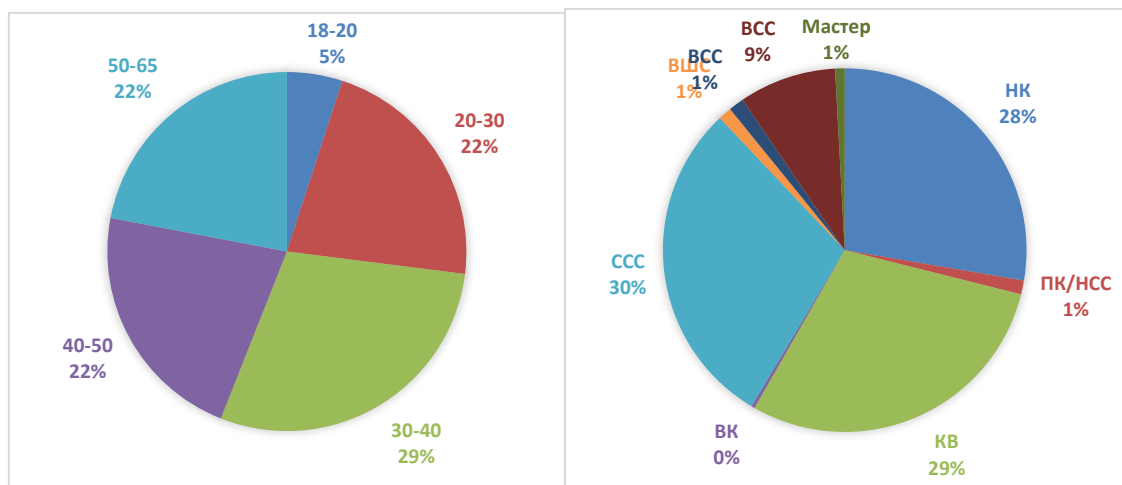
Табела 4: Запосленост и незапосленост за период 2016-2020 године

Опис	2016	2017	2018	2019	2020
Запослени	8.560	8.560	9.479	9.628	9.502
Мушкарци	4.973	5.337	5.519	5.707	5.626

Жене	3.587	3.823	3.960	3.921	3.876
Незапослени	4.700	4.447	3.982	3.865	4.314
Мушкарци	2.458	2.228	1.917	1.764	2.085
Жене	2.242	2.219	2.065	2.101	2.229

Извор: Републички завод за статистику, Градови и општине Републике Српске

У међувремену је број незапослених наставио да се смањује тако да је на евиденцији ЈУ Завод за запошљавање Републике Српске, Филијала Зворник 2021. године 3.894 незапослених лица. Старосна структура регистрованих незапослених лица која траже посао је била повољна јер је процентуална заступљеност свих старосних доби била готово једнака.

Извор: градске службе града Зворник

Графикон 6: Старосна и квалификациона структура регистрованих незапослених лица која траже посао, 2021 година

Када се узму у обзир подаци који су наведени испред, долази је од 2017. године до 2021. године стопа запослености повећана за 3,59% (са 21,29% на 24,88%), док је стопа незапослености смањена за чак 27,62% (са 56,65% на 28,93%). Треба имати у виду да је овакво смањење стопе незапослености последица како запошљавања тако и промјене у начину евидентирања незапослених лица. Наиме, до 2020. године су на евиденцији ЈУ Завод за запошљавање Републике Српске, Филијала Зворник постојали активни и пасивни тражиоци посла. Од тада се воде само они који траже посао, док су лица која су била пријављена ради остваривања права на здравствену заштиту брисана са евиденције.

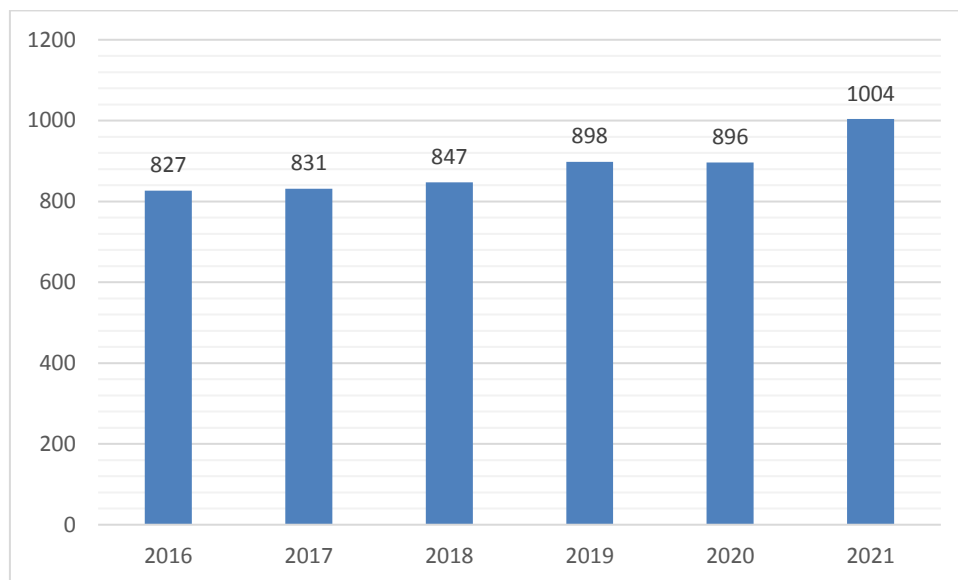
При томе се незапосленост у 2020. години може окарактерисати као циклична незапосленост која је претежно последица епидемије. Већ 2021. године је настављен тренд смањења броја незапослених који је био видљив претходних година

Подаци Републичког завода за статистику показују да на подручју града Зворник расте број запослених. Разлог томе је проширење капацитета прерађивачке индустрије, али и давање подстицаја за запошљавање у привреди од стране републичких и локалних органа власти.

Међу запосленим је 41% жена и 59% мушкараца. Ако се узму у обзир раније наведени подаци о старосној структури становништва, може се рећи да је запослено 22% радно способне женске и 31% радно способне мушке популације. Пропорционалан однос запослених мушкараца и жена је мање више исти у цјелокупном посматраном периоду.

Највише је укупно запослених у прерађивачкој индустрији (30%) и трговинској дјелатности (17%). Слиједе образовање (9%), јавна управа (8%) и грађевинарство (8%), здравствена заштита и социјални рад (7%), саобраћај и складиштење (5%), хотелијерство и угоститељство (4%). У пољопривреди је регистровано тек 1% запослених. За подручје пољопривреде поред формалне значајна је и неформална запосленост која се углавном односи на власнике или носиоце породичних пољопривредних газдинстава. Према подацима Пописа становништва, број домаћинстава на подручју града Зворника које обављају пољопривредну дјелатност износи 7.120, међутим број оних који су тржишно оријентисани је мали и износи само 770 домаћинстава. Број запослених је растао и у периоду 2016-2019. година, а у 2020. години је дошло до пада који је тренутног карактера и посљедица је појаве вируса корона. Током епидемије појединим привредним субјектима је био ограничен или забрањен рад због чега су били принуђени да отпуштају раднике.

Када су у питању плате, у периоду од 2016. године до 2020. године дошло је до осјетног раста просјечних нето плата запослених. Разлог томе је било отварање значајног броја радних мјеста у прерађивачкој индустрији у којој су плате међу највишима. Тренд раста плата је настављен у наредном периоду тако да је просјечна нето плата у 2020. години на подручју града Зворника износила је 956 КМ, а 2021. године 1.004 КМ (индекс од 121% у односу на 2016 годину).

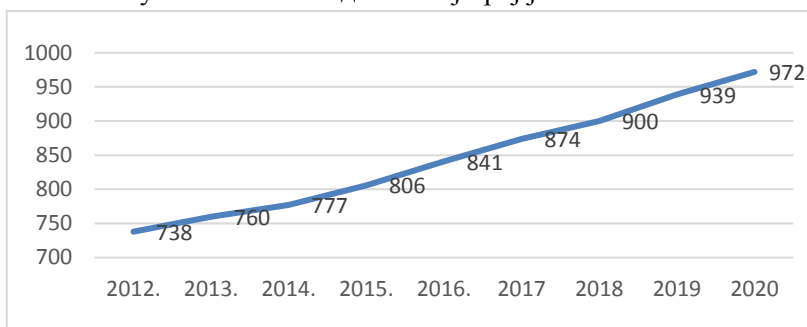
Извор: Градови и општине Републике Српске, 2021 година, Републички завод за статистику
Графикон 7: Просјечна нето плата, Период 2016 - 2020, у КМ

Ипак треба нагласити да тренд раста плата не прати довољно повећање трошкова живота, те је можда то једна од разлога за миграцију становништва. Само у 2021. години стопа инфлације је била 5,9%. Потребна је боља комуникација између свих учесника економског живота у Граду, како би се изнашле могућности за унапређење положаја радника.

Дневне миграције везане за запошљавање нису типичне за град Зворник, с обзиром да на територији града постоје све јавне установе релевантне за локалну заједницу, као и велики број предузећа, у односу на сусједне, мање општине.

2.1.5. Свеукупни економски развој / значај пољопривреде у економији

Упоредни преглед статистичких података показује да је у периоду од 2012-2020. године дошло до повећања броја пословних субјеката који су регистровани на подручју града Зворник. Тренд раста је настављен и закључно са 2020. годином тај број је износио 972 пословна субјекта.

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 8: Број пословних субјеката, Период 2012 - 2020

При томе је највећи број пословних субјеката организован као друштво са ограниченом одговорношћу (590). Из године у годину је број акционарских друштава нешто преко 60. Установа је 45, а удружења чак 190. Највеће учешће остварују пословни субјекти који се баве дјелатностима трговине на велико и мало (26%), осталих услужних дјелатности (17%) и прерађивачке индустрије (16%).

Пословни субјекти који запошљавају највећи број радника и остварују највећи промет, извозно су оријентисани („Алумина“ доо, „Zeochem“ доо, „Студен-пром“ доо, „Обућа“ доо, „Тиса мод“ доо, „Кристијан Лавис“ доо, „Витинка“ ад, „Моларис“ доо, „Трио“ доо, „Год“ доо, „Profilico“ доо, „Језеро пласт“ доо, „Дрина пласт“ доо, итд).

Велики удио у укупном промету имале су грађевинске („Зворник путеви“ ад, „Еникон монт“ доо, „Еникон градња“ доо, „Кесо промет“ доо, „Кесо градња“ доо, „Лујић“ доо, „Јокић-инвест“ доо, „Зо-жи“ доо, итд), трговачке („Зворничанка“ доо, „Стил“ доо, итд), угоститељске (хотел „Видиковац“, хотел „Новак“, мотел „Лагуна“, мотел „Викторија“, итд) и друге компаније које се баве услужним дјелатностима.

Према евиденцији Одјељења за привреду и друштвене дјелатности Градске управе Града Зворник на територији Града Зворник на дан 30.06.2022. године је пословало 857 предузетничких радњи. Овдје су уврштене и издвојене јединице основних предузетничких радњи којих има свега 25.

Табела 5. Број предузетничких радњи

Р.бр.	ДЈЕЛАТНОСТ	31.12.2021.	01.01.2022-30.06.2022.			30.06.2022.
			ОСНОВАНО	ЗАТВОРЕНО	РАЗЛИКА	
1	ТРГОВИНА	223	10	13	-3	220
2	УГОСТИТЕЉСТВО	137	9	8	1	138
3	ЗАНАТИ	275	44	21	+23	298
4	ОСТАЛО	194	23	16	+7	201
УКУПНО		829	86	58	+28	857

Извор: Одјељење за привреду и друштвене дјелатности

Подаци из табеле испред показују да је број предузетничких радњи на дан 30.06.2022. године повећан за 28, односно за 3,38% у односу на број предузетничких радњи на дан 31.12.2021. године.

Расту предузетничких радњи је допринијело значајно повећање занатских радњи што се може повезати са Јавним позивом незапосленим лицима за коришћење средстава за запошљавање који је објавио ЈУ Завод за запошљавање Републике Српске у фебруару 2022. године.

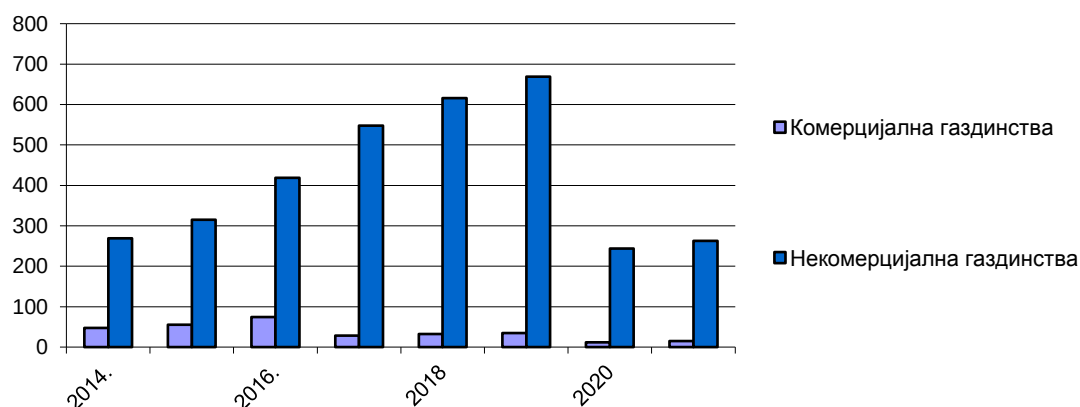
У области предузетничке дјелатности било је осцилација – у годинама природне катастрофе (2014) и епидемије вируса корона (2020) долазило је до смањења броја предузетничких радњи да би након тога наставио поново да расте.

По подацима за 2021. годину занатских радњи има 275. Међу занатлијама је сада највише фризера (57), грађевинских радњи (47), ауто сервиса (35), пекара (13), радњи за поравке електричних апарата, рачунара и телекомуникационе опреме (12) и ауто перioniца (6).

У истраживању „Financial Times“-а за 2018. годину Град Зворник је наведен као четврти међу 10 микрограда Европе по исплативости пословања за инвеститоре да би 2022. године био проглашен за седми европски микроград са најбољом стратегијом за привлачење страних инвестиција. Поред тога, 2021. године Град Зворник је стекао сертификат повољног окружења (БФЦ СЕЕ)

Структура домаћинстава/пољопривредних газдинстава

Пробни попис пољопривредних газдинстава 2006. године показао је да се на подручју тадашње општине Зворник пољопривредном производњом бавило око 9.500 газдинстава. Међутим, у Пословној јединици Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге у Зворнику (АПИФ), 2012. године било је регистровано 1.600, а 2013. године 1.815 пољопривредних газдинстава. Са законским измјенама из 2014. године тај број је смањен скоро пет пута. Разлог томе је што већина носилаца газдинстава није била довољно информисана о обавези и начину нове регистрације. Постепено долази до унапређења ситуације, али је достигнута тек трећина ранијег броја регистрованих газдинстава.

Извор: градска управа

Графикон 9: Кретање броја регистрованих пољопривредних газдинстава

Највећу промјену је представљало разврставање газдинстава на комерцијална и некомерцијална. Највећи број газдинстава не може да испуни услове за стицање комерцијалног статуса – немају довољан број производних јединица утврђених подзаконским актом и нису тржишно оријентисани те не остварују приходе довољне за покривање трошкова пензијског и инвалидског осигурања, а поготово не за остваривање финансијске добити. Због тога је 2016. године било тек 74 комерцијалних и 419 некомерцијалних газдинстава, а 2022. године 32 комерцијалних и 657 некомерцијална. Међутим статус активних газдинстава у 2022 години (газдинства која су извршила редовно годишње ажурирање података) је само 177, од чега 20 комерцијалних 151 некомерцијалних и 6 правних лица.

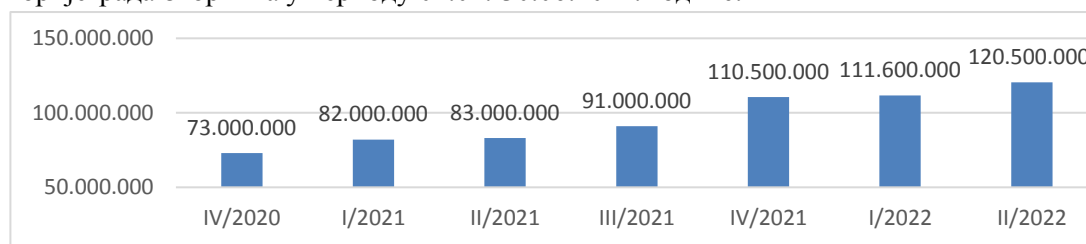

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у БиХ 2013, Подаци из Регистра пољопривредних газдинстава

Графикон 10: Структура пољопривредних домаћинстава и пољопривредних газдинстава

Спољнотрговинска размјена

Испод су приказани подаци о извозу који су остварили привредни субјекти са подручја територије града Зворника у периоду 01.04.-30.06.2022. године.

Извор: Спољно-трговинска комора БиХ

Граф 11. Вриједност извоза по кварталима (КМ)

Као што се може видјети, настављен је тренд раста вриједности извоза на кварталном нивоу. Уколико се упореде подаци за други квартал текуће и претходне године, долази се до закључка да је вриједност извоза порасла за 45,18%.

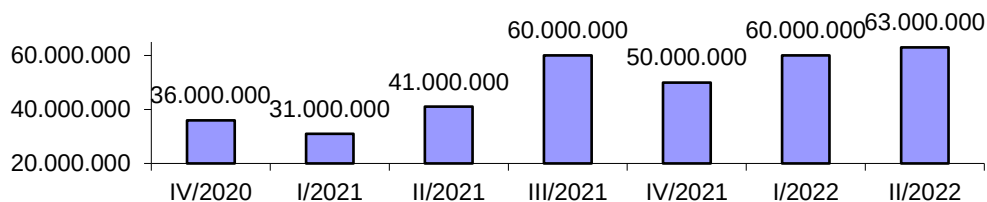
С обзиром да вриједност извоза у другом кварталу ове године представља 32,83% укупног извоза у претходној години, односно да вриједност извоза у првом и другом кварталу текуће године чини 63,24% укупног извоза у претходној години, може се очекивати значајан раст вриједности извоза на годишњем нивоу.

Табела 6. Вриједност извоза на годишњем нивоу (КМ)

Година	Вриједност извоза (КМ)
2018.	354.209.702
2019.	365.280.028
2020.	285.488.184
2021.	366.991.000

Извор: Спољно-трговинска комора БиХ

Вриједност увоза такође расте.

Извор: Спољно-трговинска комора БиХ

Граф 12. Вриједност увоза по кварталима (КМ)

На претходном графикону се јасно види да је вриједност увоза у другом кварталу ове године премашила вриједност увоза у сваком појединачном кварталу претходне године. Шта више, вриједност увоза у другом кварталу ове године представља 34,61% укупног увоза претходне године док вриједност увоза у првом и другом кварталу ове године чини 67,58% укупног увоза претходне године.

Табела 7. Вриједност увоза на годишњем нивоу (КМ)

Година	Вриједност увоза (КМ)
2018.	205.482.131
2019.	189.043.766
2020.	135.708.167
2021.	162.306.000

Извор: Спољно-трговинска комора БиХ

Вриједност пољопривредне производње

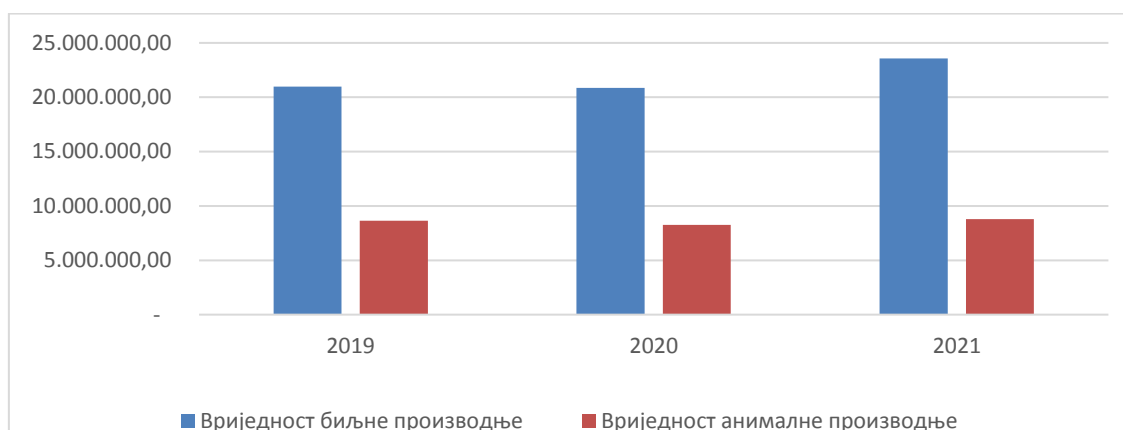
Достигнут обим робне пољопривредне производње валоризован у новчану вриједност а према актуелним цијенама на локалном агротржишту у моменту припремања ових података (септембар 2022.године), односно укупан приход од пољопривредне дјелатности на подручју града Зворник износи око 55 милиона КМ, тачније 54.954.174.20 КМ. У наредном периоду, уз максимално повећањем конкурентности пољопривредне производње и диверзификацијом активности, на годишњем нивоу могуће је увећати приходе од ове привредне гране. Повећање прихода ће бити видљиво кроз повећан обим повртларске, воћарске и сточарске производње и финализацију одређених пољопривредних производа.

Вриједност производње (оутпут) пољопривредних производа на подручју града Зворник у периоду 2019-2021 година показује тенденцију раста укупне вриједности производње. Укупни пољопривредни оутпут у 2021. години је износио 33,8 милиона КМ.

Табела 8: Вриједност пољопривредне производње града Зворник, 2019-2021, КМ

Структура производње	2019	2020	2021
Ратарство	9.686.069,48	10.726.695,79	11.260.549,97
Повртарство	5.187.638,00	3.631.956,00	3.714.241,10
Воћарство	6.096.056,00	6.514.092,90	8.608.678,00
Вриједност биљне производње	20.969.763,48	20.872.744,69	23.583.469,07
Вриједност анималне производње	8.643.687,90	8.256.546,40	8.777.475,89
Укупна вриједност пољопривредне производње	29.613.451,38	29.129.291,09	32.360.944,96

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику

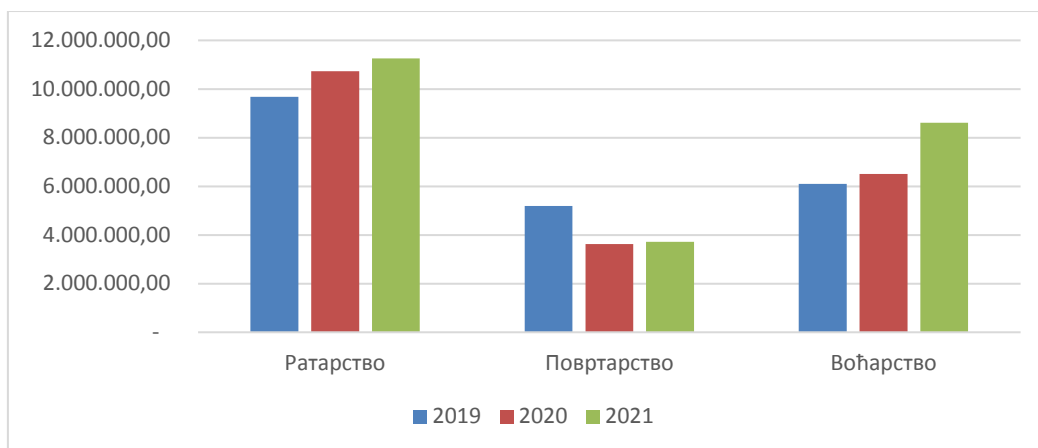

Извор: Обрачун аутора на бази података градских служби

Графикон 13: Структура вриједности пољопривредне производње, 2019-2021

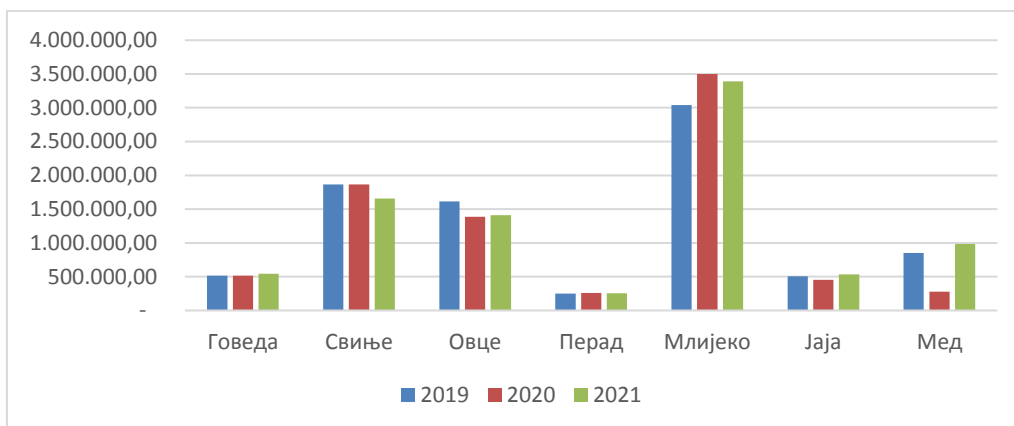
Већи допринос укупној вриједности пољопривредне производње има биљна у односу на сточарску производњу и то у просеку 72%, док сточарска производња учествује у просјеку 28%. Укупна вриједност производње по пољопривредном домаћинству (попис 2013, 7120 домаћинства која се баве пољопривредом) износи 4.265 КМ, а по хектару обрадивих површина 1.609 КМ. Иако у Републици Српској није дефинисана Економска величина газдинства, у поређењу са ЕУ гдје се, код већине земаља чланица газдинство испод 4ЕСУ или 4.800 Еура вриједности производње сматра малим газдинством или некомерцијалним газдинством онда можемо закључити да су пољопривредна газдинства града Зворник просјечне величине 2ЕСУ, односно испод прага комерцијалности.

У структури биљне производње 50% вриједности производње чини ратарска производња, са просјечном вриједности од 10,5 милиона КМ. У производњи поврћа доминира производња кромпира и краставца са по 1,1 милион КМ вриједности производње. У воћарској производњи доминира производња шљиве, са просјечном вриједности око 5,88 милиона КМ.

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику
Графикон 14. Структура вриједности биљне производње

У структури анималне производње највече учешће у укупној вриједности производње има производња млијека чија вриједност износи у просјеку 3,3 милиона КМ у посматраном временском периоду. Такође узгој свиња учествује са 21% у просјеку односно 1,8 милиона КМ, те узгој јагњади односно оваца са 17% или 1,5 милиона КМ. Остале врсте производњи, учествују 6-8% у укупној вриједности сточарске производње.

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику
Графикон 15: Структура вриједности анималне производње, 2019-2021
Табела 9: Структура вриједности сточарске производње, 2019-2021

	2019	2020	2021
Говеће месо	515.414,40	513.914,40	543.906,00
Свињско месо	1.865.840,00	1.863.400,00	1.656.080,00
Производња јагњади	1.614.525,00	1.388.544,00	1.410.000,00
Производња пилића	252.000,00	259.560,00	254.980,00
Производња јаја	3.040.012,00	3.499.488,00	3.393.000,00
Производња млијека	504.000,00	452.790,00	535.982,62
Производња меда	851.896,50	278.850,00	983.527,27

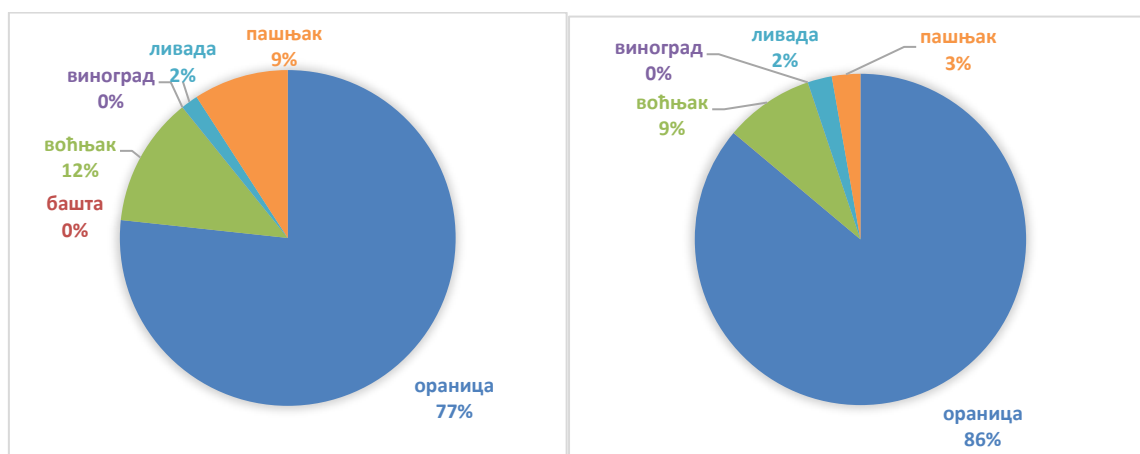
Извор: Град Зворник

2.1.6. Општи трендови пољопривредне производње

Земљиште

Према статистичким подацима, од укупне површине Града Зворник која износи 37.443 ha, пољопривредно земљиште заузима 20.760 ha од чега је под ораницама 15.924 ha (11.054 ha засијано и 4.865 ha незасијано), под воћњацима 2.593 ha, под виноградима 3 ha, ливадама 343 ha и пашњацима 1.897 ha.

Под ораничним површинама је цца 16.000 ha од којих је засијано 11.054 ha док је 4.865 ha незасијаних ораничних површина. На узорку пољопривредних газдинстава утврђено је да газдинства обрађују преко 90% површина којима располажу тако да су подаци о стању на терену доста позитивнији у односу на земљишне књиге.

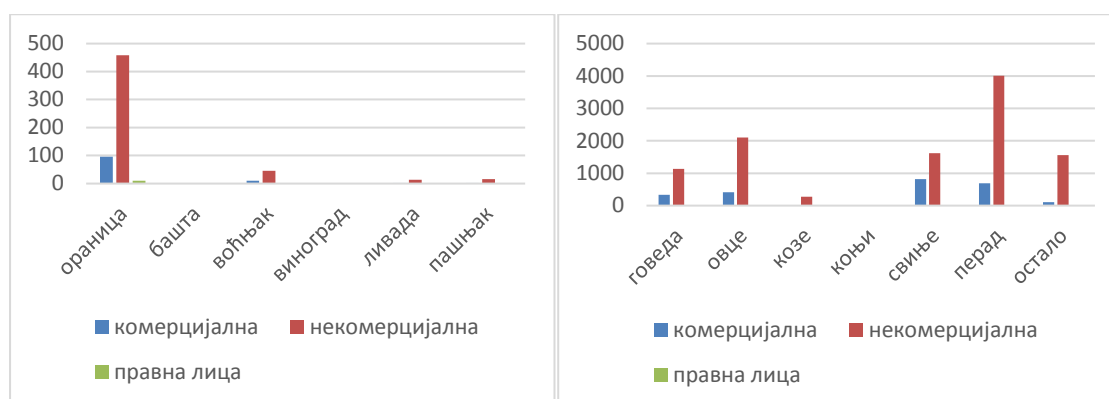
Извор: Републички завод за статистику (а), Регистар пољопривредних газдинстава (б)
Графикон 16: Структура пољопривредног земљишта, Стање 2022

Када упоредимо податке из Катастра са подацима из РПГ-а видимо да је у РПГ више ораница а мање пашњака, што је и за очекивати јер за пашњаке корисници не могу остварити подстицаје. Такође, учешће од 9% воћарске производње је изнад републичког просјека. С друге стране наводњавање у укупним обрадивим површинама учествује занемариво.

Угари и необрађене оранице и баште заузимају укупно 4.865 ha или 23% ораничних површина. Газдинства која не обрађују дио површина којима располажу, то не чине због недостатка опреме (36%) и због запуштености или неплодности земљишта (27%).

Ако посматрамо само активна газдинства у РПГ-у просјечна величина посједа је 3,78 хектара, а креће се од 5,58 хектара код комерцијалних газдинстава до 3,60 хектара код некомерцијалних газдинстава, по чему можемо закључити да величина газдинства није критериј разврставања већ врста подстицаја на коју газдинства аплицирају односно висина доприноса које су обавезни плаћати по основу здравственог (некомерцијална) односно здравственог и пензионог осигурања (комерцијална). Истраживањем provedеним на узорку пољопривредних газдинстава добили смо података да газдинства укупно располажу у просјеку са 8 хектара пољопривредне површине, а да заједно са површинама које узимају у закуп обрађују у просјеку 13 хектара. У поређењу са земљама ЕУ које имају 12 хектара просјек величине газдинства (24 код старих земаља чланица), чинило би се да су ова газдинства у рангу ЕУ просјека. Међутим оно што нарушава конкурентску слику јесте испарцелисаност газдинстава, која за град Зворник износи у просјеку 25 парцела, што може узроковати драстичан пад конкурентности и раст трошкова производње.

За разлику од републичког просјека, према којем гро пољопривредних површина користе комерцијална газдинства и правна лица, на подручју града Зворника већину пољопривредних површина користе она најбројнија, а то су некомерцијална газдинства.

Извор: Регистар пољопривредних газдинстава, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Графикон 17: Структура земљишта и сточног фонда према типу газдинства, 2022 година

Када је ријеч о регистрованом сточном фонду и ту доминирају некомерцијална газдинства, осим у перадарству гдје правна лица носе већину производње која није упоредива са производњом малих газдинстава. Бројно стање је следеће: говеда 1.466, овце 2.509, козе 273, коњи 6, свиње 2.536 и 64.694 перади, од чега 60.000 код правних лица, те 1.669 осталих за шта је претпоставка да се односи на кошнице пчела.

Биљна производња

Производња ратарских култура

Укупне површине ораница и башта износе 15.924 ха, од чега се засијане површине заузимају 11.054 ха за узгој житарица, повртарског и сточног биља. Према статистичким подацима за 2021. годину, структуром засијаних обрадивих површина доминирају житарице са 60% односно 6.351 ха и крмно биље са 32% укупне површине или 3.413 ха.

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 18: Структура засијаних ораничних површина, 2021 (а) и током периода 2019-2021 године (б)

Биљна производња на подручју града Зворника је заступљена доминантно кроз узгој кукуруза као основне ратарске културе која има базичан значај за сточарску производњу. У 2021. години са обраде површине од око 6.000 ha, процјењује се да је остварена производња од 34.200 тона меркантилног кукуруза, доброг квалитета зрна што представља значајну сировинску базу за исхрану у сточарској производњи. У поређењу са ранијим годинама засијане су нешто веће површине под усјевом кукуруза и принос и квалитет зрна кукуруза био је добар и кретао се око 5.700 kg/ha. Наиме у предјелима Града Зворник који се налазе на већим надморским висинама и са класама и земљиштем лошијег квалитета принос је традиционално мањи док је у дјеловима Града Зворник који се могу и сматрати житницом тј. мјеста са бољим квалитетом земљишта са подземним водама на малим дубинама (посебно парцеле поред ријеке Дрине) увјек су добри приноси кукуруза. Сва произведена количина меркантилног кукуруза је ускладиштена код индивидуалних пољопривредних произвођача и користи се превасходно за исхрану стоке, тако да нема тржишних вишкова.

Производња стрних жита има константно изражен стабилан карактер и на нивоу је вишегодишњих просјека, тј. идентична је просјецима из претходних година, а првенствено због високих трошкова производње и углавном се производи за властите потребе. Пшеница је најзаступљенији усјев који се сије на око 550 ha, затим следе јечам 70 ha, овас 4 ha и тритикале 22 ha сјетвене површине. Због изразито добрих временских услова који су пратили цео производни циклус и саму жетву стрних жита, у 2021. години имали смо добар принос и квалитет зрна пшенице, што је условило да највеће количине од цца 3100 тона произведених стрних жита откупљене и депоноване од стране локалних откупљивача.

Табела 10: Пожњевене површине, укупни и просјечни приноси житарица, 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
Пожњевене површине (ha)			
Пшеница	550	545	555
Јечам	65	60	70
Зоб	3	5	4
Кукуруз (зрно)	5.800	6.000	5.700
Тритикале	20	18	22
Остварена производња (тона)			
Пшеница	2.090	2.289	2.664
Јечам	253,5	228	280
Зоб	8,1	14	11,6
Кукуруз (зрно)	31.900	35.400	34.200
Тритикале	70	64,8	83,6
Просјечни приноси (тона/ха)			
Пшеница	3,8	4,2	4,8
Јечам	3,9	3,8	4
Зоб	2,7	2,8	2,9
Кукуруз (зрно)	5,5	5,9	6
Тритикале	3,5	3,6	3,8

Извор: град Зворник

Производња индустријских култура попут соје и уљане репице је на нивоу статистичке грешке могло би се рећи, иако за ту врсту производње постоје такорећи идеални агроклиматски услови, као и прерађивачки капацитети (попут БИМАЛ из Брчког) који би могли гарантовати откуп свих произведених количина, те републички подстицаји који су приближни подстицајима за узгој

пшенице. Такође треба истаћи да је цијена индустријског биља последњих годину дана порасла дупло у односу на вишегодишњи просјек.

Табела 11: Пожњевене површине, укупни и просјечни приноси индустријског биља, 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
Пожњевене површине (ха)			
уљана репица	2	1,5	1,5
соја	2	2,5	4
Остварена производња (тона)			
уљана репица	4	2,7	4,5
соја	4,4	6,25	9,2
Просјечни приноси (тона/ха)			
уљана репица	2	1,8	3
соја	2,2	2,5	2,3

Извор: град Зворник

Повртарска производња

Производња повртларских култура, као и претходних година, заузима значајне површине од којих су површине под краставцем корнишоном највећим дијелом уговорене за потребе прерађивачке индустрије, док се остале културе гаје за подмирење властитих потреба и продаје на пијаци. У перспективи, уз адекватне временске услове и интензивније наводњавања повртларских култура, отвара се могућност за далеко већу производњу готових пољопривредних производа, што би уз добар пласман на тржиште омогућило позитиван финансијски ефекат у овој врсти производње. Будућност производње повртларских култура је условљена примјеном модерних система за наводњавање и повећању обима производње у затвореним системима (пластеничке производње и стакленичка производња), те у том смислу за очекивати је да ће пољопривредним произвођачима бити доступна значајнија подстицајна средства министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде за овај вид интензивне производње. Такође, треба боље ријешити питање откупа и вредновања коначног производа. Један од модела може бити формирање произвођачких организација у складу са ЕУ нормама.

Табела 12: Пожњевене површине, укупни и просјечни приноси повртних култура за период 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
Пожњевене површине (ха)			
кромпир	330	320	345
мрква	8	7	6
лук црни	25	23	22
лук бијели	5	6	4
пасуљ	44	42	43
грашак	6	6,5	7
купус и келј	85	83	80
парадајз	65	63	62
паприка	60	55	54
краставац	150	146	135
салата зелена	12	15	17
диње	0,5	1	1,2
лубенице	0,5	1	1,2

карфиол	1	1,5	1,2
шпинат	3	5	4
Остало поврће	5	5	4,5
Остварена производња (тона)			
кромпир	2.970	3.040	3.346,5
мрква	40	37	31,2
лук црни	117	105,8	99
лук бијели	10	10,8	7,6
пасуљ	66	58,8	64,5
грашак	7,2	8,45	9,1
купус и кељ	807,5	830	760
парадајз	715	630	620
паприка	390	522,5	324
краставац	1.500	1.314	1.282,5
салата зелена	21	26,1	28,9
диње	5,6	10,5	12,6
лубенице	6,65	10,8	12,6
карфиол	7,2	11	8,76
шпинат	7,5	13	10,4
Остало поврће	25	25,5	22,5
Просјечни приноси (kg/ha)			
кромпир	9.000	9.500	9.700
мрква	5.000	5.300	5.200
лук црни	4.700	4.600	4.500
лук бијели	2.000	1.800	1.900
пасуљ	1.500	1.400	1.500
грашак	1.200	1.300	1.300
купус и кељ	9.500	10.000	9.500
парадајз	11.000	10.000	10.000
паприка	6.500	9.500	6.000
краставац	10.000	9.000	9.500
салата зелена	1.750	1.740	1.700
диње	11.200	10.500	10.500
лубенице	13.300	10.800	10.500
карфиол	7.200	7.350	7.300
шпинат	2.500	2.600	2.600
Остало поврће	5.000	5.100	5.000

Извор: град Зворник

Пластеничка производња је организована на малим површинама и претежно за сопствене потребе домаћинства. У задње двије, три године изражен је повећан интерес пољопривредника за ову производњу, јер она практично "нуди" интензивну производњу током читаве године и пласман "ван сезоне" када су цијене знатно повољније. Треба истаћи и чињеницу да је ранијих година активностима различитих хуманитарних организација, а све у циљу елиминисања негативних ефеката поплава из 2014.године на подручју Града Зворника подигнуто нових 70 пластеника приближне површине 5975 m². У току 2021. године реализован је пројекат заједно са АМГ БИХ-Сарајево гдје је на територији града Зворник подјељено 10 пластеника укупне површине 875 m².

Укупна производња кромпира као главне повртарске културе кретала се од 2900-3400 тона, док се просјечни приноси крећу 10 t/ha, што је нешто мање од републичког просјека од 12 t/ha, као

и ЕУ просјека. Сличне карактеристике биљеже и остале повртарске културе иако се узгајају на знатно мањим површинама.

Производња крмног биља

Развијена сточарска производња и њена економска одрживост захтијевају квалитетну и јефтину кабасту сточну храну. Због овога је важно познавање актуелног стања у производњи крмног биља. Производња крмног биља учествује са око 30% у укупним сјетвеним површинама, али је она више одраз екстензивног начина кориштења земљишта него интензивне сточарске производње.

Табела 13: Пожњевене површине, укупни и просјечни приноси крмних култура за период 2018-2020

Култура	2018	2019	2020
Пожњевена површина			
дјетелина	230	230	257
луцерка	240	240	267
сточни грашак	6	5	3
сточна репа	40	37	33
силажни кукуруз	70	65	85
мјешавина трава и легуми.	2776	2770	2765
остало крмно биље	5	5	3

Извор: град Зворник

Производња кабасте сточне хране се карактерише релативно ниским приносима, како на сијаним, тако и на природним травњацима, а с обзиром на значајне површине и велике потребе за овим хранивом, неопходно је приступити рекултивацији ових површина у смислу значајнијег кориштења природних и минералних ђубрива, као и подизању нових под дјетелинско-травним смјешама. Као и ранијих година и у 2021. години изражен је тренд стагнације у укупним површинама под силажним кукурузом. Иначе силажни кукуруз, односно силажа је изузетно значајна у смислу исхране различитих категорија говеда (музне краве, тов јунади) и на подручју Града Зворник сије се у површини од 70-80 ha.

Производња воћа

Основна карактеристика воћарске производње је да се из године у годину квалитативно мјења асортимент производних сорти, интензивнија примјена адекватних агротехничких и превентивно-заштитних мјера од биљних болести и штеточина што све доприноси остваривању већих приноса воћа и побољшању квалитета производа. У структури површина под воћем најзаступљеније су "чачанске" сорте, као и сорта „Стенлеј“, док је још увјек заступљена сорта „Пожегача“ чији се број сваке године смањује, док је производња јабука, крушака и другог воћа у порасту у односу на задње године. У прилог овој тврдњи иде и чињеница да је током 2021. године кроз програм подстицајних мјера Града Зворника, а и према процјенама и подацима са терена засађено 7034 садница коштичавог и јабучастог воћа, језгровитог воћа (орах и љешник) 422 садница што показује веома изражен интерес за воћарску производњу. Улагања у нове засаде практично имају статус "трајних улагања" у вишегодишње засаде који су предуслов за остваривање значајних прихода у 15-20 наредних година. У 2021. години род воћа је био незапамћено лош посебно када су у питању коштичаве и јабучасте сорте воћа са изузетком сорте шљиве „Пожегача“, која је након неколико година обилно родила у појединим дјеловима Града Зворник, што се дјелимично одразило и на откупне цијене воћа које су се кретале од 0,6-0,8KM/kg. Овај лош род поменутих врста и сорти воћа су прије свега проузроковане негативним

утицајем мрза који је био активан у периоду од 06.04 до 08.04.2021. године, чије су се вриједности кретале у појединим дјеловима и до -8°C . Посебно важно помена је чињеница да је непосредно прије тог периода ниских јутарњих температура вегетација већ кренула и одређене воћне врсте су биле у фази развоја цвијетова која се назива „бијели балони“ па чак и фази са отвореним цвијетовима, што је за последицу имало велика измрзавања и штете. И поред очекивања да ће се наставити тренд повећања у области воћарске производње (јагодичасто воће), изражена је стагнација код заснивања нових засада малине, купине и јагоде. Разлог овом лежи у чињеници да после три године лоше откупне цијене, посебно малине, која је нестабилна и варира из године у годину, пољопривредни произвођачи се надају да ће наредни период донијети коректну откупну цијену. И поред чињенице да је у тржишној понуди 2021.године било квалитетног и биолошки исправног садног материјала изражена је стагнација и у обиму производње. Разлоге треба тражити и у непостојању - недостатак адекватних система за наводњавање и система мини откупних станица - хладњача који су један од основних предуслова за овакав тип производње.

И поред чињенице да су природни услови за узгој разноврсног воћа изузетно повољни, као и сама традиција овог краја у узгоју шљиве и јагодичастог воћа, можемо констатовати да се мало ради по питању финализације ових производа у смислу изградње мањих смјештајних и прерађивачких капацитета, чиме би се посљедишила производња у овој грани пољопривреде.

Табела 14: Број родних стабала, укупни и просјечни приноси воћних култура за период 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
Број родних стабала			
јабука	21.000	22.000	23.000
крушка	13.375	14.000	14.500
дуња	720	1.000	1.200
шљиве	164.000	175.000	185.000
бресква	1270	1300	1.350
ораси	1700	1650	1.700
љешњаци	2500	2600	2.650
Остварена производња (тона)			
јабука	420	396	460
крушка	214	238	246,50
дуња	7,2	13	14,4
шљиве	4.920	6.125	5.920
бресква	19	15,6	20,25
ораси	14,2	11,55	13,6
љешњаци	6	5,2	6,3
Просјечни приноси (kg/стабло)			
јабука	20	18	20
крушка	16	17	17
дуња	10	13	12
шљиве	30	35	32
бресква	15	12	15
ораси	9	7	8
љешњаци	2,4	2	2,4

Извор: Обрачун аутора на бази доступних података

Као и у већем дијелу РС, и на подручју Зворника посљедњих година је присутно заснивање јагодичастог воће, при чему је на подручју ове општине присутна само производња јагода и то у количини од 1 тоне у просјеку.

Табела 15: Површина, укупни и просјечни приноси јагодастог воћа, 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
Површина производње			
јагода	20	16	17
малина	20	22	25
остало воће	4	4,5	5,5
Остварена производња (тона)			
јагода	110	76,8	81,60
малина	16	17,16	18,75
остало воће	1,6	1,8	2,2
Просјечни приноси (ха)			
јагода	5,5	4,8	4,8
малина	8	7,8	7,5
остало воће	4	4	4

Извор: Град Зворник

У структури вриједности воћарске производње доминира производња шљиве са преко 80% и просјечне вриједности производње око 5,8 милиона КМ са израженим трендом раста који је у 2021 години износио 7,3 милиона КМ. Производња јабучастог воћа могло би се рећи стагнира и учествује са око 12% у укупној вриједности производње. Стагнација је и производње јагодастог воћа иако њена укупна вриједност има тренд раста захваљујући наглом скоку цијене малине посљедњих двије године. Производња ораха и љешњака још увијек је мала по обиму и вриједности, али има перспективу ширења.

Табела 16: Структура вриједности воћарске производње, 2019-2021 године

	2019	2020	2021
јабучасто	702.128,00	830.510,00	837.894,00
коштичаво	4.986.490,00	5.351.838,00	7.316.430,00
јагодаство	316.740,00	242.132,40	337.143,00
језграсто	90.698,00	89.612,50	117.211,00

Извор: Град Зворник

Сточарска производња

Генерално, услови за развој сточарске производње са становишта обезбеђења обима и квалитета сточне хране нису још увијек најповољнији, иако су расположиви агроеколошки потенцијали знатни. Повећањем производње крмног биља на ораницама и мелиорацијом природних пашњака, као и повећањем површина под силажним кукурузом уз добру понуду концентроване сточне хране, је добар ослонац за бржи развој сточарске производње.

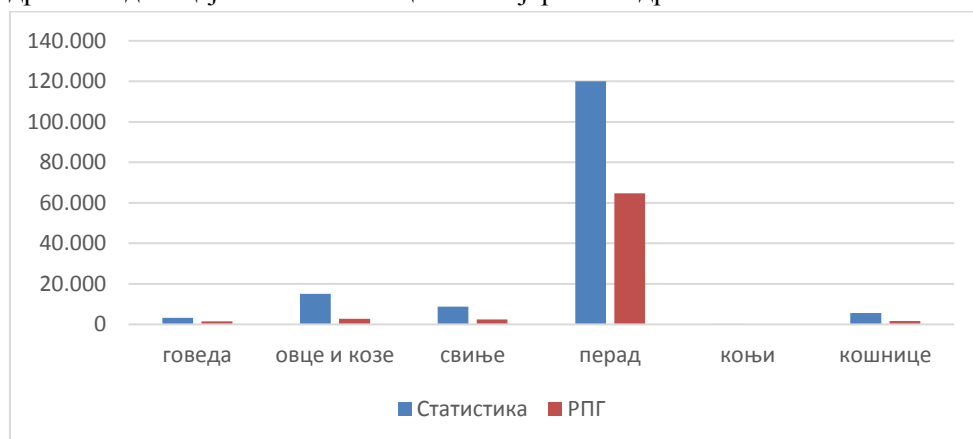
Табела 17: Бројно стање сточног фонда

	2019	2020	2021	2022
Музне краве	2300	2350	1800	1.800
Јунад	1400	1450	1450	1.450
Свиње	8490	8685	8.350	8.820
Овце и козе	15155	14820	14.500	15155
Перад	79920	83150	79810	85000
Коњи	170	154	170	170
Кошнице пчела	5530	5500	6300	600

Извор: Град Зворник

У односу на укупне травне површине, горе наведени број стоке одраз је ниског интензитета производње и износи тек 0.05 УГ/ха, што је много ниже од просјека у БиХ 0.51 УГ/ха као и просјека земаља Балкана од 0.88 УГ/ха. Према политици ЕУ, интензитет већи од 1 УГ/ха представља добар показатељ интензитета сточарске производње.

Такође, незнатан број укупних капацитета сточарске производње је уписан у Регистар пољопривредних газдинстава, што значи да гро производње није ни премиран нити на други начин подржан подстицајним и инвестиционим мјерама подршке.

Извор: Републички завод за статистику и Регистар пољопривредних газдинстава

Графикон 19: Структура сточног фонда према статистичким и подацима из РПГ

Говедарска производња захваљујући производњи млијека доминира у укупној вриједности сточарске производње са око 45%, од чега 40% чини производња млијека. Највећи број фармера у говедарствој производњи бави се управо производњом млијека које се у просјеку око 30% даје у организован откуп, док се остатак млијека прерађује у млијечне производе или конзумира у свјежем стању. Као што се из доњег прегледа види, укупна производња млијека у посматраном периоду и креће се од 4,9 до 5,5 милиона литара са просјечном производњом која је нижа од 3.000 литара/грло, што је много ниже од просјека производње млијека у неим другим дијеловима Републике Српске. Наиме, према подацима Удружења пољопривредних произвођача – млекара РС из стада³ која су била у контроли производности у 2022. години просјечна производња по грлу у стандардној лактацији износила је 7.050 kg за сименталску пасмину, 7.599 kg за холштајн и 6.529 за крижанце. Са подручја Града Зворник није било фарми у контроли производности млијека. Структура фарми показује карактеристике екстензивне производње са 84% фарми до 20 грла.

Табела 18: Структура пољопривредних газдинстава која се баве говедарском производњом и која су уписана у Регистар пољопривредних газдинстава

Величина фарме	Број регистрованих газдинстава
до 5 грла	45
5-10 грла	25
10-20 грла	27
20-50 грла	13
>50 грла	6

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Регистар пољопривредних газдинстава

³ <https://www.mliekarirs.com/>

Прерађивачи млијека су, према подацима градских служби, од укупно произведених 5.490.000 литара млијека откупили око 1.250.000 литара овог производа. Разлог дјелимичног смањења броја музних грла и генерално сточног фонда у цјелини, треба тражити и у чињеници повећања цијене сточне хране, која је актуелна протеклих неколико година, те даље због ниских и нестабилних цијена стоке и сточних производа што је резултирало укупном смањењу сточног фонда. Ово се посебно изразило кроз пад производње млијека гдје су осим нижих откупних цијена, те различитих износа премија по основу квалитета, као и непрофесионалног односа откупљивача и прерађивача према произвођачима у смислу кашњена са исплатама у дужем временском периоду, дестимулативно утицало на фармере па су многа грла продата или завршила у клаоници.

Табела 19: Производња млијека, 2019-2021 година

	2019	2020	2021
Просјечан број помужених крава.	2300	2350	1800
Укупно помужено крављег млијека, литара	4.979.000	5.640.000	5.490.000
Просјечан принос, литара/крави	7,01	7,86	10
Од тога дато у откуп мљекари, литара	1.245.000	2.256.000	1.250.000
Учешће откупљеног у укупно произведеном млијеку	25 %	40 %	22,77%

Извор: Републички завод за статистику

У поређењу са неким другим производњама производња овчијег и козијег млијека је значајно мања и самим тим ирелевантна, што је одраз екстензивног приступа у области у којој би се сигурно могли постићи квалитетнији резултати (овце и козе су најјефтиније за држање), под условом да та производња да интересантан и употребљив производ, попут квалитетних сирева за које постоји огромна потражња на тржишту.

Табела 20: Производња овчијег и козијег млијека, 2019-2021 година

Година	2019	2020	2021
Број мужених оваца	2185	3280	3000
Укупно помужено млијеко	262.400	393.600	360.000
Број мужених коза	240	230	250
Укупно помужено млијеко	31.200	29.900	32.500

Извор: Републички завод за статистику

Што се тиче обима производње јунећег меса она није на задовољавајућем нивоу имајући у виду расположиве потенцијале, а разлог се огледа у чињеници што на овим просторима још увијек нема довољно у понуди квалитетног товног материјала. Проблем у овој производњи је и у диспаритету цијена између телади за тов и утовљене јунади, као и коришћењу традиционалних, али економски неисплативих врста хранива умјесто много високовриједних биолошких хранива. У 2021. години према статистичкој процјени, као и информацијама са терена утовљено је око 1.500 комада товне јунади просјечне тежине 600-700 kg која су у највећем обиму продати накупцима и приватним месарима.

Табела 21: Преглед броја говеда по категоријама, 2019-2021

Година		2019	2020	2021
Говеда до 1 године	Телади за клање	118	122	115
	мушка	14	17	16
	женска	18	18	17

Говеда од 1 до 2 године	мушка	95	100	90
	женска	160	168	157
Говеда старија од 2 године	мушка	800	820	800
	женска	2.450	2.507	2.450
Укупно		3.655	3.752	3.645

Извор: Републички завод за статистику

Свињогојство по својим природним карактеристикама и реалним могућностима заузима прво мјесто у структури производње меса. Иако је ова производња усмјерена прије свега за задовољавање властитих потреба, појављују се и тржишни вишкови за које нема организованог откупа. На подручју Града Зворника егзистира неколико фарми које се баве узгојем приплодних грла и товом свиња, међутим велике и честе осцилације цијена сточне хране и товљеника су лимитирајући фактор за подизање већег броја фарми. Треба истаћи да је дошло до значајног побољшања расног састава товних свиња у односу на период од прије неколико година, а самим тим су остварени и бољи резултати това, јер су и откупне цијене товљеника у прошлој години биле повољне у смислу остваривања добити.

Табела 22: Преглед броја свиња по категоријама, 2018-2020

Година		2019	2020	2021
Прасад до 20 kg		2.400	2.600	2.500
Свиње од 20 до 50 kg		1.800	1.700	1.700
Свиње за тов		4.100	4.170	3.950
Свиње за расплод	Крмаче	150	160	150
	Нерасти	40	55	50
Укупно		8.490	8.685	8.350

Извор: Републички завод за статистику

Овчарска производња у задње вријеме показује извјесну стагнацију. Разлог томе лежи у традиционалном начину узгоја оваца и у искориштавању овце. Укупна производња се базира на производњи меса, док практично не постоји организован откуп и продаја вуне и млијечних производа. Према процјенама градских служби узгој оваца није организован већ се ради о узгоју за сопствене потребе газдинства, а само мањи број произвођача је оријентисано ка тржишту у смислу гарантованог откупа. Веома битно је напоменути да у 2021.години није било појаве болести плавог језика код оваца, али је и даље присутан тренд напада паса луталица на овце и козе. Ова појава је све учесталији и представља велики проблем за саме фармере и треба учинити све да у будућности оваквих случајева буде што мање. Све су то фактори који су довели до смањења броја оваца као последица угинућа и принудног клања.

Табела 23: преглед броја оваца по категоријама, 2018-2020 година

Година	2019	2020	2021
Јагњад до 2 мјесеца	775	720	700
Јагњад и младе овце од 2 до 12 мјесеци	4.450	4.400	4.300
Овце старије од годину дана	8.930	8.800	8.650
Приплодни овнови	210	200	220
Јалове овце	790	700	630
Укупно	15.155	14.820	14.500

Извор: Републички завод за статистику

Табела 24: Количина производње овчије вуне, 2018-2020 година

Година	2018	2019	2020
Број острижених оваца	14.700	14.780	14.450
Укупно острижено вуне	20.580	20.692	21.675

Извор: Републички завод за статистику

Живинарство је грана сточарства која посједује највећу репродуктивну способност, што је поред осталих предности чини врло профитабилном граном са изузетно брзим обртом производње. У нашим условима ова производња је оријентисана прије свега за подмирење властитих потреба у пилећем месу, изузимајући једну фарму која врши услужни тов за познатог купца капацитета цца 60.000 бројлера у турнусу. Производња конзумних јаја је организована на пар фарми и изложена је нестабилности цијена хране, откупних цијена и гарантованог пласмана

Табела 25: Преглед броја живине по категоријама, 2019-2021

Година	2019	2020	2021
Товљени пилићи	60.000	63.000	61.000
Кокошке носиље	19.000	19.300	18.000
Ђурке	550	520	500
Патке	180	150	140
Гуске	190	180	170
Остала живина	-	-	-
Укупно	79.920	83.150	79.810

Извор: Републички завод за статистику

Табела 26: Тренд остварене производње јаја у периоду 2018-2020

Година	2018	2019	2020
Број кока носиља	20.000	19.000	19.300
Укупно снешено јаја	3.600.000	3.483.000	3.551.200

Извор: Републички завод за статистику

Пчеларство Знатан број пољопривредних произвођача, уз узгој крава и оваца, бави се и пчеларством јер села око Зворника обилују са квалитетним медоносним биљем. Постоји и удружење пчелара "Багрем" које је у 2021. години бројало 126 чланова, а број пчелињих друштава у Зворнику је око 5.530, мада има и један број пчелара који посједују мањи број пчелињих друштава, а нису се регистровали у Министарству, нити су чланови Удружења пчелара. Мед се производи како за властите потребе тако и за продају. Већина произвођача мед продаје директно купцима јер тако постижу већу цијену. Неповољни климатски услови у 2020. години резултирали су лошим приносом меда. И поред добрих природних услова, због лоших климатских услова, пчеларство није на нивоу на коме би могло бити и још увијек представља извор додатних прихода. Одређен проблем у развоју пчеларства представља недовољна комуникација између воћара и пчелара, тако да приликом спровођења заштитних мјера у воћњацима често страда велики број пчела. Ово се може ријешити кроз формирање система обавјештавања путем вибер група и слично.

Табела 27: Тренд остварене меда у периоду 2019-2021

Година	2019	2020	2021
Број кошница	5.530	5.500	6.300
Произведен мед, kg	82.950	27.500	75.600

Извор: Републички завод за статистику

Производња меса израчуната је на бази процјене броја категорија стоке за клање, те просјечних цијена живе ваге стоке за дати временски период. На основу датих података потврђене су претходне констатације да производња свињског меса доминира у укупној производњи са око 1,7 милиона КМ просјечне вриједности. Одмах иза ње је производња јагњећег меса са око 1,4 милион КМ вриједности, док производња говећег и пилећег меса незнатно учествује у укупној производњи меса.

Табела 28: Преглед процијењене производње меса, 2019-2021 година, у тонама

	2019	2020	2021
Говеће месо	515.414,40	513.914,40	543.906,00
Свињско месо	1.865.840,00	1.863.400,00	1.656.080,00
Овчије месо	1.614.525,00	1.388.544,00	1.410.000,00
Месо перади	252.000,00	259.560,00	254.980,00

Извор: Властита израчунавања аутора

Органска пољопривреда

Органска пољопривредна производња на подручју града Зворник је у поређењу са конвенционалном производњом занемарљива и сем доо "Смрчак" која се бави организовањем органске производње на релативно малим површинама од око 2 хектара, нема идентификованих газдинстава која се баве таквом врстом производње.

Табела 29: Преглед броја произвођача и сертифицираних површина, броја грла и броја кошница у органској производњи по годинама

Година	Број произвођача	Површина, ха	Број грла	Број кошница
2017	21	238.08		
2018	28	282.37		
2019	27	554.22	158	
2020	46	1,013.30	169	170

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске

За очекивати је да ће подстицајне мјере које се повећавају у корист произвођача органских производа из године у годину (600КМ по хектару у 2020 години), као и 600 КМ по грлу, бити мотив и за произвођаче са подручја ове општине за прелазак на ова систем производње који сигурно има своје потрошаче на захтјевном туристичком тржишту те тржишту великих градова. Међутим потребно је узети у обзир да новчана подршка није довољан подстицајни фактор за бављење органском производњом, с обзиром на то да прелазак на тај систем производње захтјева познавање принципа органске производње, те стручну подршку бар у првим година заснивања производње, како би се обезбједила стабилност дохотка.

Доступност савјетодавних услуга

Савјетодавне услуге у пољопривреди за подручје града Зворника покрива Подручна јединица Ресора за пружање стручних услуга у пољопривреди Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. Ресор броји само 32 савјетодавца на нивоу цијеле Републике Српске, од којих је 5 запослено у подручној јединици Бијељина. У табели испод је дат преглед оптерећености савјетодаваца у односу на укупне пољопривредне површине и број пољопривредних газдинстава.

Табела 30: Бој савјетодаваца у односу на број активних газдинстава у РПГ-у закључно са 31.12.2019 године

Подручна јединица	Број савјетодаваца	Број регистрованих газдинстава (активних)	Број активних газдинстава по савјетодавцу	Број регистрованих газдинстава (укупно)	Број газдинстава по савјетодавцу
Бања Лука	9	4.353	391,33	4.353	483,67
Бијељина	5	11.517	1.252,00	11.517	2.303,40
Градишка	3	7.049	759,00	7.049	2.349,67
Добој	5	5.003	500,60	5.003	1.000,60
Приједор	4	3.495	460,50	3.495	873,75
Соколац	3	4.720	783,33	4.720	1.573,33
Требиње	3	4.061	707,67	4.061	1.353,67
Укупно	32	20.877	652,41	40.198	1.256.19

Извор: Ресор за пружање стручних услуга у пољопривреди

Одјељење надлежно за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на подручја града Зворник је Одјељење за привреду и друштвене дјелатности, односно Одсјек за привреду који у свом саставу има 4 систематизована радна мјеста у статусу самосталног стручног сарадника за пољопривреду. Поред та 4 извршиоца, ангажован је још један виши стручни сарадник за пољопривреду на одређено вријеме, односно тренутно 5 извршилаца. На пословима стручног сарадника за шуме немамо запосленог радника. Поред Одјељења за привреду и друштвене дјелатности, у спровођењу конкретних мјера којим се посредно унапређује рурални развој ангажовано је Одјељење за стамбено-комуналне послове и Одјељење за просторно уређење.

У склопу Одјељења за инспекцијски надзор Града Зворника систематизована су између осталог и радна мјеста Пољопривредног инспектора, затим Ветеринарског инспектора, Инспектора за храну и Еколошког инспектора. Сва радна мјеста су попуњена и они су такође по опису посла и надлежностима део система за подршку Пољопривреде и руралног развоја града Зворника.

Послове из надлежности Шумарске инспекције обавља Републички шумарски инспектор – детахман Зворник.

Мјесто Водопривредног инспектора је систематизовано, али на том реферату немамо извршиоца. Те послове обавља Републички водопривредни инспектор – Детахман Бијељина.

Истраживањем на узорку пољопривредних газдинстава на подручју града утврђено је да су управо локални агрономи који раде у општинским службама главна адреса пољопривредницима за стручну подршку. Та чињеница пружа снажан основ за јачање капацитета савјетодавних служби на локалном нивоу како за градске структуре власти тако и за републичке.

Табела 31: Извори информација за пољопривредна газдинства

Како долазите до информација о новим технологијама у производњи (нове сорте, нова сјемена, нова заштитна средства, нове машине и др.)?	Одговор
- савјетодавна служба Министарства	13%
- локални агроном (ради у општини)	63%
- локални агроном (ради у пољопривредној апотеци)	13%
- локални агроном (ради у задрузи/удружењу)	0%
- телевизија/радио	11%
- друго (молимо наведите)	0%

Извор: истраживање аутора

Примјетан је недостатак приватних савјетодаваца у области пољопривреде, што у будућности може органичити прилив средстава из предприступних фондова Европске Уније, али и других извора подршке за развој пољопривреде и села.

Друге услуге и опрема које према мишљењу пољопривредника недостају, а које би могле утицати на развој пољопривредне производње јесу прије свега механизација и објекти за стоку и пластенике, односно инвестиције у модернизацију пољопривредних газдинстава. Када ове потребе упоредимо са ниским нивоом повлачења средстава из аграрног буџета, онда долазимо до потребе тражења узрока ниском нивоу инвестиција и потреби мијењања критерија или извора средстава за инвестиције.

Табела 32: Потребe за унапређење пољопривредне производње

Шта би вам било најнеопходније да унаприједите производњу на газдинству?	Одговор
- нова механизација	48%
- нови објекат за стоку	21%
- пластеник	19%
- приступ додатним земљишним површинама	4%
- систем за наводњавање	6%
- линија за сортирање и паковање	0%
- линија за прераду	2%
- Друго	0%

Извор: истраживање аутора

2.1.7. Приступ тржишту и ланци вриједности

Данас у ремену велике конкуренције, а посебно у условима отвореног тржишта у којем послује пољо-прехрамбени сектор Босне и Херцеговине потребно је имати добро координацију свих повезаних учесника у неком ланцу вриједности и добро промовисан и испланиран приступ ка тржишту. С тим у вези иновативност понуде, роба и услуга мора бити стална и препознатљива. Тржиште се дефинише као мјесто сусрета продавца и купаца које карактеришу различити начини на који долази до контакта и размјене производа и услуга између те двије стране. До трговине између продавца и купца може доћи директно или уз мањи или већи број посредника (кратки и дуги канали продаје). Модерно вријеме карактерише смањење директних контаката купаца и продаваца и укључивање у те ланце специјализираних посредника. Све то важи и за пољопривредне и прехрамбене производе. Такођер, настојање да се искористе природне и друге компаративне предности и процеси интернационализације и глобализације у трговини узрок су све веће специјализације произвођача, што није заобишло ни пољопривреду.

Канали продаје пољопривредних производа подразумевају начин и дистрибуцију готових пољопривредних производа од произвођаћа до корисника, са или без посредника.

На подручју града Зворника сем неких видова уговорене производње, сви пољопривредни производи иду директно од произвођача до крајњих корисника. Изузетак су специфичне производње (краставац корнишон, малина, јагода, млијеко) код којих се појављује откупљивач, који пружима те производе, лагује на чување или укључује у даљи ток прераде.

Као што је речено, уговорена производња покрива специфичне области (производња млијека, краставца корнишон, малина, јагода),при чему је производња млијека константна, док су остале наведене области врло промјениве и зависе од сезоне до сезоне-посебно изражено код малине и јагоде.

Тржишна инфраструктура је релативно добро развијена и постоје путне комуникације које обезбеђују брз транспорт пољопривредних производа од мјеста производње до мјеста продаје/предаје.Постоје локалне пијаце, продајна мјеста, смјештајни капацитети за чување и даљу дистрибуцију производа.

На подручју града доо "Смрчак" и "Студен-Пром" су сертификовани произвођачи и откупљивачи пољопривредних производа, мада и сви остали откупљивачи и посредници у пласману робе (поготово мљекари) морају бити сертификовани за прераду и продају производа.

Готови и прерађени пољопривредни производи који се извозе са подручја града немају ознаку географског поријекла. Доо "Смрчак"и "Студен пром" имају све потребне изозне дозволе и сертификате, а географско поријекло им није потребно за извоз производа.

Према истраживању обављеном на узорку пољопривредних газдинстава на подручју града Зворника, газдинства без обзира на уситњеност производње, пласирају око 70% своје производње на тржиште. Главни производи који се пласирају на тржиште су млијеко, месо, житарице и воће. Доминантни канали продаје су продаја на газдинству, а затим прерада и продаја накупцу.

Табела 33: Канали продаје пољопривредних производа

Производ	директно на газдинству	пијаца	накупац	прерада	удружење/задруга
- млијеко	15%	9%	3%	73%	0%
- месо	35%	3%	58%	3%	0%
- воће	35%	18%	35%	12%	0%
- поврће	50%	50%	0%	0%	0%
- житарице	50%	4%	21%	25%	0%
- производи од млијека	0%	100%	0%	0%	0%
- производи од меса	0%	0%	0%	0%	0%
- производи од жита	0%	100%	0%	0%	0%
- друго	0%	0%	0%	0%	0%

Извор: истраживање аутора

Као највеће ограничење у пласирању производа на тржиште произвођачи виде ниске цијене пољопривредних производа, што упућује на њихову лошу позиционираност, слабу организованост и ниску преговарачку моћ. Према произвођачима, наведена ситуација се може унаприједити на начин да се обезбједи мјесто за продају домаћих пољопривредних производа, уређење локалне тржишне инфраструктуре, боља организација откупа и удруживање пољопривредника.

Табела 34: Које су мјере за унапређење производње и пласмана производа

Мјере	Одговор
Обезбједити мјесто за продају домаћих пољопривредних производа	22%
Уредити локалну тржишну инфраструктуру	18%
Удруживање пољопривредних произвођача	14%

Удруживање (дугорочни уговори) са прерађивачима	8%
Боља организација откупа	19%
Боље услуге савјетодавне службе	7%
Анимација младих за пољопривреду	6%
Боља путна и комунална инфраструктура	4%
Развој других привредних дјелатности у околини села (нова радна мјеста)	3%
Друго:	0%

Извор: истраживање аутора

На основу анализе стања те одржаних радионица са локалним представницима, селектована су два ланца вријенности за подручје града Зворника и то: производња и прерада свјежег воћа и органска производња представљени у Прилогу.

2.1.8. Произвођачке организације

На подручју града Зворника кроз удружење пчелара "Багрем" регистровано је више од 5.500 друштава пчела што показује да су природни услови за бављење овом дјелатношћу погодни. Поред пчелара који су регистровани и пролазе кроз евиденцију удружења пчелара „Багрем“ постоје и пчелари који се баве овом дјелатношћу, али посједују мањи број пчеларских друштава (до 10), тако да је број укупних друштава на подручју града већи и износи преко 6000 друштава. Потребно је навести и чињеницу да је одређени број пчелара са подручја града Зворник регистрован и на територији града Бијељина кроз њихово удружење пчелара.

Удружење пчелара више фокусира своје активности на едукацију својих чланова и промоцију удружења, тако да је мање посвећења пажња организованом наступању, брендирању и крајњем пласману пчелињих производа, првенствено меда на тржиште, па то пчелари раде индивидуално. Удружење редовно остварује наступе на регионалним и међународним сајмовима пчеларства, а на којима су чланови удружења постигли високе резултате у погледу оцјена квалитета и квантитета меда. Захваљујући чињеници да је град Зворник стимулисао ову производњу са по 10 КМ по једној кошници одзив заинтересованих пчелара за ову врсту подстицаја је из године у годину већи.

На подручју града функционишу 3 земљорадничке задруге, односно правна лица која се баве агро-бизнисом и то: “Агроподриње” - Пилица, доо “Гаља”- Глумина, и "Еконик" Пилица. Ове задруге су свој рад устројиле у складу са одредбама закона о задругама, општег закона о задругама и модела задружних правила на бази општег закона о задругама. У суштини то су привредна друштва – предузећа, која функционишу на принципима остваривања добити. Они су носиоци већег дјела откупа, пласмана и прерадних капацитета на подручју града.

Један од основних проблема пољопривредних произвођача са подручја града Зворника је непостојање удружења пољопривредних произвођача, изузев удружења пчелара "Багрем". Заједничким наступом у оквиру одређене врсте производње омогућило би се члановима удружења да лакше под повољнијим условима пласирају своје производе купцима. Даље би удружења могла да се укључују у већ постојеће или нове кластере у области пољопривреде, суштина удруживања произвођача у кластере је остваривање континуитета, квалитета и квантитета у производњи.

2.1.9. Перарђивачка индустрија

Град Зворник располаже одређеним капацитетима из области прерађивачко прехранбене индустрије, а то су прије свега капацитети за прераду жита и производњу брашна, тјестенина, пекарских производа, кондиторских производа и сточне хране, а који сировине углавном обезбјеђују увозом из Србије и других земаља. Такође, значајан капацитет за развој прехранбене индустрије јесте и Технолошки факултет, Универзитета у Источном Сарајеву чије сједиште је у Зворнику. Постојање ове образовне и научно-истраживачке институције треба бити боље искоришћено у развоју пољо-прехранбеног сектора у Граду Зворник и окружењу.

Прерада воћа и поврћа по потенцијалу представља велику развојну шансу овог подручја и у 2021. години главни носилац активности је "Воћар-промет" из Глумине у кооперацији са Адриатик групом из Беча - фабрике за прераду воћа и поврћа капацитета око 6.000 тона (4.000 стаклених тегла на сат). У фабрици за прераду воћа и поврћа тренутно је активирана једна производна линија која ради кисели програм, а у плану је активирање линије за слатки и топли програм. Активирањем те линије ствара се претпоставка да сви произведени вишкови воћа са подручја града могу бити откупљени и употребљени за производњу сокова, џемова и компота, чиме се приноси воћа и поврћа финализују и остварује додатан приход. Прерађивачки капацитет је површине око 5.000 м² и већим дијелом је финансиран кредитном линијом страних инвеститора која је према нашим информацијама износила око 5.000.000 КМ.

Пошто прерађивачки капацитети у области прехранбене индустрије имају веома значајну улогу у подизању обима производње одређених пољопривредних производа нужно је да они подстичу производњу сировина стимулативним мјерама и заједничким улагањима у примарну пољопривредну производњу.

На подручју града пословне активности се обављају и у „Кесо-промет“ д.о.о. у Каракају, млинарско-прерађивачком капацитету. Објект има нов млин капацитета 150 тона на 24 сата, силосе капацитета око 14.000 тона и фабрику сточне хране.

Предузеће "Студен-пром" у свом власништву има хладњачу инсталисаног капацитета од 4.000 тона и које се на тржишту профилисало као фирма која се бави увозом, клањем, прерадом пужева те даљим пласманом на страна тржишта. Поред пужева, "Студен-пром" се бави откупом и прерадом малине и купине, и током 2021.године откупио је око 300 тона купина и малина, док је око 700 тона лагеровано на чувању од стране других привредних друштава, мада је доминантна одредница фирме прерада и продаја пужева.

"Смрчак" д.о.о.Зворник је привредно друштво које се бави сакупљањем, прерадом и прометом гљива, љековитог биља, шумских плодова, воћа и поврћа. Посједују своје капацитете за прераду робе (сушаре, хладњаче и осталу процесну опрему) и као такви представљају један од респектабилнијих капацитета у БиХ. Капацитет хладњаче је око 1.300 тона за воће (углавном јагодичасто воће које је из сопствене производње односно од производње кроз мрежу коопераната). У току је изградња нове сушаре захваљујући којој ће добити могућност пласмана сушене шљиве на тржиште Европске уније. Специфичност ове фирме је да има развијену и сертификовану органску производњу малине која је све траженија на пробирљивим тржиштима Европске уније. Поред тога има смјештајне капацитете за још 4000 тона робе у зависности од технолошког статуса и врсте коначног производа.

Такође и смјештајно–прерађивачки капацитети у области млинско-прерађивачке индустрије, доо "Трио" Тршић са силосима капацитета око 6.500 тона, Делгрос Комерц капацитета око 2.500 тона, као, ДОО "Моларис" цца 2.000 тона.

Сва наведена привредна друштва се баве откупом, прерадом и продајом житарица, односно производњом брашна, сточне хране (сточног брашна, концентрата итд) и са укупним капацитетом од цца 30.000 тона.

2.1.10. Диверзификација руралне економије

Циљ диверзификације руралне економије јесте побољшање економских перформанси које су од значаја за одржив раст и развој. У том смислу битно је ојачати рурална домаћинства на флукутације цијена, штете проузроковане наглим климатским промјенама и слично, а како би обезбједили смањење рањивости самог домаћинства. У том смислу неопходно је радити на стварању могућности за запошљавање и ван непосредно повезаних производњи и проширењу асортимана услуга/производа које нуди рурално домаћинство. Стога је рурална диверзификација често синоним за иновативност производа и услуга и том треба приступати озбиљно, плански и прагматично. У том смислу може се радити на следећем:

- 1) продубљивање постојећих активности, и то путем прераде на газдинству, заштите географског пројекла, прелазак на интегралну односно органску пољопривредну производњу и кроз директну продају на газдинству.
- 2) Проширивање активности, тј. развој производних дјелатности које могу бити различите и независне од пољопривредне производње, и по потреби повезане. То су: туристички (агро-туризам) услуге смјештаја и друге слободне активности (дегустација – храна, пиће), дидактичке фарме (програми обуке, сарадња са школама, истраживачким и образовним установама), производња и продаја енергије, прерада и продаја дрвета и други уговорени послови (чишћење снијега, одржавање локалних путева са властитом односно механизацијом задруге/удружења).
- 3) Активности ван газдинства. Поједини чланови газдинства запослени ван газдинства (фабрике, администрација и слично).

Све наведено се већ на неки начин спроводи у Зворнику, али у значајно мањем обиму у односу на капацитете. С тога ово мора бити једна од тема која захтјева адекватна планирања, едукације и резултате на терену.

2.1.10.1. Диверзификација на газдинству

Основни приходи искључиво руралних домаћинства јесте пољопривредна производња, односно сва новостворена вриједност је валоризована односно претворена у новчане приходе. Таквих газдинстава је релативно мало. Међутим специфичност великог броја пољопривредних газдинстава у Зворнику је да је, најмање један, а негдје и више чланова газдинства, запослен/и у другој дјелатности по основу које остварује редовна примања и приходе. Код таквих газдинстава доминантан дио прихода се остварује путем прихода од плате, а дио од пољопривреде је релативно мањи и он служи као "материјална база" за евентуално даље улагање у пољопривредну производњу.

Постојање додатних прихода пољопривредних газдинстава, генерисаних из активности њихових чланова на пословима изван газдинства и/или пољопривреде је широко распрострањен и дуго присутан модел функционисања породичне економије. Смањењем значаја пољопривреде у руралној економији број газдинстава са мјешовитом структуром прихода је нарастао, а

пољопривредне политике и политике руралног развоја настоје да подрже овај процес како би се обезбједила економска и социјална одрживост руралних средина (Богданов, 2015).

Табела 35: Структура прихода руралних домаћинстава, Анкета

Врста прихода	%
а) Пољопривреда	70
б) Допунска дјелатност на газдинству	33
в) Властито предузеће	0
г) Запошљавање	20
(и) Јавни сектор	37
(ии) Приватни сектор	30
д) Сезонски рад	0
е) Пензије	28
ж) Приход од имовине (ренте и др.)	0
з) Помоћ у новцу (рођаци, пријатељи из иностранства)	0
и) Остало	0

Извор: истраживање аутора

У структури домаћинстава с допунским дјелатностима на газдинству најзаступљенија су била домаћинства која пружају услуге пољопривредном механизацијом, њих 50%, а затим газдинства која врше прераду воћа и поврћа, њих 17%, као и газдинства која се баве занатском дјелатности. Прерада млијека и прерада меса су заступљене али у мањем обиму. Остале дјелатности су знатно мање заступљене или нису уопште заступљене (туризам, продаја/прерада дрвета, производња ракије).

Табела 36: Структура допунских дјелатности на газдинству

Врста допунске дјелатности	%
(1) Прерада намирница животињског поријекла - прерада млијека	8%
(2) Прерада намирница животињског поријекла - прерада меса	8%
(3) Прерада воћа и поврћа	17%
(4) Пружање услуга пољопривредном механизацијом	50%
(5) Агротуризам	0%
(6) Продаја/прерада дрва	0%
(7) Занатска дјелатност	17%
(8) Друго	0%

Извор: истраживање аутора

Главни разлози због чега значајан дио домаћинстава није диверсификовао своју економију развојем допунских дјелатности на газдинству су недостатак радне снаге и недостатак интереса међу члановима газдинства. Такође, разлог томе може бити недостатак информација о овој могућности привређивања и непостојање визије о развоју сопственог бизниса. По овим одговорима је видљиво да становницима недостаје подстицаја како у знању тако и у материјалним ресурсима. Недостатак радне снаге је проблем који се не може лако надомјестити и потребне су посебне мјере подршке за привлачење младих људи да инвестирају у пољопривреду, рурални развој, рурални туризам и сл. Према ставовима локалних представника, младима само недостаје мотивације за покретање властитог бизниса, што значи да уз адекватне програме подршке наведена ситуација може да се промијени. Млади морају видјети промјену која је интересантна и има социјални елемент који испуњава њихов захтјев да буду унутар позитивних друштвених токова.

2.1.10.2. Рурални туризам и услужне дјелатности у руралном подручју

На подручју Зворника постоји 56 руралних мјесних заједница, међутим не постоји ниједно регистровано сеоско газдинство које пружа услуге у туризму. У овој области Зворник има потенцијал који није довољно искориштен. Град који лежи на ријеци Дрини и Зворничком језеру има могућност за безброј активности (риболов, вожња чамцима и слично) употпуњених са услугом која се пружа у сеоским домаћинствима у залеђу, представља идеалан основ за развој руралног туризма. Овдје прије свега мислимо на мјеста Зелиње, Дрињачу, Глоде, Каменицу и друга мјеста. То су мјеста са нетакнутом природом, очуваном сеоском архитектуром, а поред ријеке и језера, ту су и планинарске стазе као и споменици културе.

Сеоска домаћинства се баве узгојем пчела и производњом меда, производњом органског воћа и поврћа, прикупљањем љековитог биља, али искључиво за своје потребе, што значи да постоји потреба за едукацијама, потреба за укључивањем домаћинстава у област туризма и веће ангажовање у области регистрације. Такође, постоји потреба да се поједине стазе уреде и маркирају, да се поједина атрактивна мјеста означе како би се туристима презентовала (нпр. кућа у Зелињу у којој је сниман чувени хорор филм „Лептирица“ сл). Охрабрује податак да се неколико власника кућа за одмор на самом језеру одлучило за бизнисе у области туризма и покренуло процес регистрације, што може да представља иницијалну капислу и за домаћинства у залеђу да се такође више ангажују у овој области.

Са друге стране, на подручју Зворника на 24 километра од самог града налази се Витинички Кисељак, мјесто са девет извора љековите воде, гдје такође постоји основ за развој сеоског туризма са нагласком на здравствену функцију мјеста. Локално становништво није тренутно укључено у процес пружања услуга у туризму, а некада је ово мјесто посјећивало 5.000 посјетилаца годишње и 43 домаћинства су пружала услуге приватног смјештаја. Свих девет извора и пут који води до овог мјеста су обновљени, а тренутно се ради на активирању излетишта и идентификацији и мапирању три спортско-рекреативне стазе како би мјесто добило садржаје. И овдје постоји потреба за побољшањем инфраструктуре, а свакако приоритетна активност је рјешити проблем смјештаја и подстаћи локална домаћинства на покретање властитог бизниса у области пружања услуга у туризму.

Изузетан географски положај и значајна природна, прије свега хидролошка богатства и културно-историјско наслеђе представљају туристичке потенцијале града Зворника. Најзначајнији су ријека Дрина и Зворничко језеро, извори минералне воде у Витиничком Кисељаку, планина Гркиња, римски каменолом у Дардаганима те средњевјековна тврђава Ђурђев Град.

Табела 37: Туристичке атракције у руралном подручју града Зворник

Валоризоване туристичке атракције	Невалоризоване туристичке атракције
Витинички Кисељак, мјесто са девет извора љековите воде	Села са очуваном сеоском архитектуром Зелиње, Дрињача, Глоде, Каменица
Средњевјековна тврђава Ђурђев Град	римски каменолом у Дардаганима
Национални парк Дрине	планинарска стаза Удрч
Планинарска стаза „Гркиња“	
Градска капија	
Зграда Касине	
Мост Краља Александра И Карађорђевића	
Средњевјековни стећци	
Средњевјековни град Кушлат	
Храм рођења Светог Јована Претече	
„Зворничко лето“	

„Златне руке Зворника“	
„Зворничке дипијаде“	
"Зворничка регата"	

Извор: градске службе

Дрина је била граница између Западног и Источног Римског царства. Тада је била пловни пут којим су се кретале трговачке лађе познате као „буринке“ или „зворникуше“. Временом је природа њеног тока измјењена, али је остала хладна, чиста и богата рибом (пастрмка, сом, штука, младица, мрена, шкобаљ, итд). Због тога пружа могућност за бављење риболовом, али и ловом с обзиром да је станиште и дивљих патки „глувара“. Такође, погодна је за спортско-рекреативне активности које привлаче активне туристе (пливање, сплаварење, скокови у воду).

Дрињача је лијева притока Дрине, извире испод планине Коњух и дуга је 77 километара, а главне притоке су јој Јадар и Тишћа. Има кристално чисту воду. Амбијентални склоп водотока употпуњују шумовите падине, заједно са скупинама долинских извора, од којих је један термални тзв “Бањица” недалеко од села Глоди. У плодној котлини ријеке Дрињаче, у селу Рашево испод брда Удрч, 15 километара од Зворника налазе се четири извора термалне воде. Температура воде у најхладнијем од њих не спушта се испод 20 степени Ц, а у најтоплијем испод 25 Ц. С обзиром да не постоје потенцијални загађивачи околине, подручје тока Дрињаче погодно је за излетнички и рекреативни туризам, а богатство племенитим врстама риба основ је за спортски риболов⁴.

На Зворничком језеру се могу возити кајаци, кануи и народни чамци. У његовом приобаљу су мале плаже и велики број викенд кућа које могу примити туристе након што се спроведе процес легализације њихове градње и регистрације као туристичких домаћинстава и/или објеката за смјештај. Град Зворник је 2019. године формирао Комисију за категоризацију објеката приватног смјештаја. Од укупно шест до сада категорисаних објеката, пет је на Зворничком језеру и то четири куће за одмор и један апартман. Поновним отварањем репрезентативног хотелског објекта на стијени изнад језера значајно су унапријеђени укупни смјештајни капацитети. Услуге опуштања и релаксације које се овдје пружају доприносе употпуњавању садржаја боравка свих посјетилаца ове микролокације и Зворника уопште.

Језеро је „улазна капија“ у Национални парк Дрине. На њега и околно подручје се пружају погледи са бројних видиковаца на планинарској стази „Гркиња“ која иде по истоименој планини. Дуга је 15 km и досеже до 700 m надморске висине. Као таква спада у ниже стазе и средње је захтјевна. Манифестација „Поход на Гркињу“ уврштена је у календар догађаја Планинарског савеза Републике Српске за мјесец октобар. Даљем развоју ове локације као туристичког производа може допринијети уређење двије постојеће ловачке куће, као и претварање затвореног објекта ЈУ ОШ „Јован Цвијић“ у Лијешњу у планинарски дом. За комплетирање туристичке понуде активним туристима може се искористити и стаза на сусједној планини Удрч која има разлику од 900 m надморске висине и успон од 4 часа, али под условом да се уреди и маркира.

Витинички Кисељак посједује одређене елементе туристичке атрактивности – осим изворишта минералне воде чије је благотворно дејство на различите болести откривено почетком XIX вијека, има очувану животну средину, добру повезаност са већим срединама те традиционално гостопримљиво становништво. Због тога је до 90-их година прошлог вијека овдје годишње долазило између 6000 и 7000 посјетилаца. Међутим, данас се о Витиничком Кисељаку не може говорити као о туристичкој дестинацији јер нема изграђених угоститељско-смјештајних

⁴Туристичка организација града Зворник, <http://zvornikturizam.org/v2/bs/rooms/test/>

капацитета и организованих спортско-рекреативних, културно-забавних и других садржаја. До сада је Градска управа града Зворник уложила средства у спољње уређење изворишта и санацију путне инфраструктуре. Истовремено је Туристичка организација града Зворник вршила едукације становништва у вези са регистрацијом сеоских домаћинстава и пружањем услуга у складу са стандардима и трендовима у туризму, али оне још нису дале очекиване резултате.

Као што је раније речено, археолошко налазиште у Дардаганима представља највећи и најбоље очувани камени римски споменик јамског типа у Европи. У сарадњи Градске управе града Зворник, Музеја Семберије (Бијељина) и Филозофског факултета из Љубљане (Словенија), вршена су истраживања мањег обима чији резултати су показали да је овдје вађен и клесан камен за изградњу Сирмијума (данашња Сремска Митровица, Република Србија). Активности у правцу заштите, уређења и стављања локалитета у функцију центра за посјетиоце, заустављене су због неријешених имовинско-правних односа и недостатка средстава. Тиме је одложено позиционирање Зворника на туристичкој мапи Републике Српске и БиХ као јединственог мјеста за тематске посјете туриста и екскурзије ученика и студената, окупљање стручне јавности, одржавање научних конференција и слично.

Исти проблеми постоје и у вези са Ђурђев градом који је стављен под заштиту државе. Градска управа града Зворник је финансирала уградњу расвјете и видео надзора у Горњем граду и уређење пјешачких стаза којима су дата имена по легендама о Ђурађевој жени, проклетој Јерини (Јеринин пут камена и Јеринин пут страсти) како би се посјетиоци заинтересовали за обилазак и тиме отворила могућност за организовање пјешачких тура са едукативним елементом као допунским садржајем за активне туристе. Међутим, неријешени имовинско-правни односи и обим, сложеност и цијена конзерваторских, рестаураторских и других радова који се требају предузети како би се од тврђаве створила туристичка атракција, захтјевају средства која се не могу обезбједити само из градског буџета.

Због недовољне изграђености туристичке инфраструктуре и супраструктуре, односно развијености туристичких производа, Зворник је тренутно најзанимљивији посјетиоцима из регије које привлаче неке од бројних манифестација. „Зворничко лето“ је традиционална манифестација културно-забавног садржаја коју Град Зворник организује у периоду од 02. до 08. августа. Концерти познатих извођача се одржавају на градској плажи, а остатак програма на платоу испред објекта Касина, на градском шеталишту, у Дому омладине и на другим прикладним локацијама. Током тих седам дана се уприличи много културних садржаја, као што су ликовне радионице, књижевне вечери, позоришне представе и слично. Ову манифестацију, која је уврштена у туристичку понуду БиХ, сваке године посјети више хиљада људи из непосредног окружења.

Табела 38: Доласци и ноћења туриста за период 2016-2020 године,

Година	Доласци			Ноћења		
	укупно	домаћих туриста	страних туриста	укупно	домаћих туриста	страних туриста
2016	3365	2383	982	4648	3300	1348
2017	4218	2885	1333	7274	4196	3078
2018	5955	4644	1311	10258	7416	2842
2019	7469	5589	1880	14347	10578	3769
2020	4511	3515	996	16929	15316	1613

Извор: Републички завод за статистику

Када се ради о промоцији етно-гастрономских вриједности овог простора, у мају мјесецу одржавају се „Златне руке Зворника“. Посјетиоцима ове манифестације се пружа могућност да купе неки од ручних радова и уживају у специјалитетима овог краја. Љубитељима спортских манифестација Зворник је занимљив током одржавања „Зворничке ципијаде“ и Изложбе паса свих раса ЦАЦ БиХ (мај), те „Државног првенства у кајаку и кануу на мирним водама“ (јул). Поред наведених, у Зворнику се одржава и низ других манифестација као што су: Светосавска недеља са светосавским балом (јануар), Каимијини дани (јун), Видовдански сабор (јул), Конференција беба (јун), Фестивал дјечијег фолклора (јун), Међународни фестивал комедије и сатире „Крива Дрина“ и многе друге. Број њихових посјетилаца се повећава сваке године.

Табела испод показује да број долазака и ноћења туриста поледњих година убрзано расте. Изузетак представља број долазака у 2020. години, у вријеме пандемије вируса корона.

Супраструктура⁵ у руралном подручју која се односе угоститељске и друге садржаје обухвата низ објекта, од којих је један за пружање угоститељских услуга, а два су сеоска домаћинства.

Табела 39: Туристичка супраструктура на подручју града Зворника

НАЗИВ ОБЈЕКТА	ВРСТА ОБЈЕКТА	ЗВЈЕЗДИЦЕ	СМЈЕШТАЈНЕ ЈЕДИНИЦЕ	ЛЕЖАЈЕВИ
Викторија	мотел	3	10	21
Новак	хотел	4	24	51
Видиковац	хотел	4	21	50
Лагуна	мотел	3	15	34
Долина мира	мотел	3	9	19
Централ	хотел	4	27	41
Вила Јана	Зворник	-	60м2	4
Дрински конак	Зелиње	-	60м2	5
Вила Оаза	Зворникчко језеро	-	72м2	8
Зелињски видиковац	Зелиње			
Апартмани Шоја				
Кућа за одмор Стакић				4
Етно ресторан Шоја				

Извор: градске службе

За развој свих врста туризма па тако и сеоског туризма потребна је адекватна инфраструктура. У туризму разликујемо физичку инфраструктуру, туристичку инфраструктуру, као и институционалну или инфраструктуру подршке. Када је у питању физичка инфраструктура, према извјештају Туристичке организације града Зворника је на просјечном нивоу, већина туристичких садржаја је добро повезана са саобраћајном инфраструктуром док се до неких садржаја тек треба изградити инфраструктурна мрежа. Телекомуникациона мрежа допире до свих мјесних заједница, као и јавни превоз који у највећем обиму покрива све путне правце односно сва села на подручју Града Зворник. Користи од развоја руралног, сеоског и агротуризма за пољопривредна газдинства и уопште сеоска домаћинства на подручју града Зворник би биле многоструке. Прије свега на тај начин би унаприједили продају властитих пољопривредних производа, валоризовали би производе које производе или прерађују на

⁵Туристичка супраструктура су угоститељски објекти, као и галерије, изложбени, конгресни и забавни објекти који су у непосредној вези са угоститељским објектима и објектима спортско-рекреативног садржаја или са њима чине јединствену цјелину (Закон о туризму"Сл. Гласник РС", бр. 45/2017)

газдинству, како пољопривредне (мед, кајмак/скоруп, сир, пршут и сл), тако и непољопривредне (разне рукотворине и сл.), повећали би укупне приходе газдинства и осигурали стабилност прихода у ситуацији елементарних непогода које могу угрозити приходе из пољопривреде, запослили би расположиву радну снагу (жене и млађе чланове домаћинства), те искористили неискориштене капацитете (објекте, земљу и др.).

2.1.10.3. Шумарство и прерада дрвета

Шумским системима на подручју града Зворник управља Јавно предузеће шумарства „Шуме Републике Српске“ АД Соколац преко своје организационе јединице Шумског газдинства „Бирач“ за Шумско привредно подручје „Власеничко“ са сједиштем у Власеници и радном јединицом Шумска управа „Зворник“. Под шумама је 13.741 ha што је 36,94% од укупне површине града. Шумска управа „Зворник“ газдује са 7.480,29 ha шума од којих је 5.017,84 ha на подручју града Зворник. Оне се могу подијелити према квалитету и условима за развој на шуме од треће до седме категорије. Веома мало је шума треће категорије чија станишта су високо продуктивна. Нешто више је шума четврте и пете категорије која немају посебна ограничења у погледу намјене и кориштења простора. Шуме шесте категорије су на стрмијим теренима па је интезитет њихове сјече мањи. Шуме седме категорије имају само заштитни карактер.

С обзиром да високе шуме са природном обновом чине тек 36%, високе деградиране шуме 7%, шумске културе 13%, а изданаčke шуме 35% укупне површине под шумама, може се рећи да структура шума није најповољнија и да због тога експлоатација шумске дрвне масе нема већи развојни потенцијал.

Табела 40: шумски капацитети Града Зворник

Пошумљено, ha				Обрасла шумска површина - укупно, ha	Посјечена бруто дрвна маса, m³	
у шуми		изван шуме			лишћари	четинари
лишћарима	четинарима	лишћарима	четинарима			
2016	-	-	-	-	14082	14866
2017	1	1	-	-	14082	13824
2018	-	-	-	-	14169	11565
2019	-	1	-	-	14169	10533
2020	-	2	-	-	14169	5169

Извор: градске службе и Шуме Републике Српске

Радам Шумске управе Зворник на заштити и мониторингу здравља шума, смањене су бесправне сјече шума, али још увијек нису доведене у друштвено и законски прихватљиве оквире. У 2012. години регистрована је штета од 760,79 m³ дрвета, односно од 113.433,40 KM⁶.

Други велики проблем су шумски пожари. У 2012. години регистровано је 45 пожара на 248 ha државне шуме. Они су проузроковали велику материјалну штету - уништено је 26,3 ha под садницама старости од 3 до 10 година⁷.

Посљедице свега тога су испирање земљишта и појава ерозивних процеса на стрмим теренима, као и дјелимична закоровљеност.

Посебну пријетњу шумама представља загађеност од мина. Због њиховог присуства су поједина шумска подручја недоступна тако да се не могу проводити планови газдовања.

⁶Завод за урбанизам и пројектовање, д.о.о. Бијељина, Просторни план општине Зворник, Књига ½, Текстуални дио плана, Нацрт, Бијељина, јун 2013

⁷Ибид

Просторним планом града Зворник, планирано је кориштење дијела шумских површина у сврху развоја туризма и других дјелатности (инфраструктура, ловишта, изворишта).

2.1.11. Квалитет живота у руралном подручју

Квалитет живота на селу не представља само задовољење материјалних потреба (потрошња добара и услуга), већ је одређен низом различитих елемената који превазилазе материјалне аспекте људског живота, коју су се на жалост посљедњих година наметнули као најбитнији. Ипак оно што је суштински елементи за човјека који живи у сеоском подручју и његову жељу да остане ту јесу: окружење, међуљудски односи, могућност учешћа у управљању мјесном заједницом (унутар удружења, задруге), учешће у доношењу планова развоја, стратешких докумената, могућност образовања, доступност основних здравствених услуга, број друштвених догађаја и квалитет истих, „видљива“ позитивна будућа кретања у окружењу, те друго.

2.1.11.1. Сиромаштво и извори прихода у руралном подручју

Сиромаштво преовлађује неједнаким стопама између руралних и урбаних подручја у РС. Према подацима Републичког завода за статистику у руралним подручјима 17 процената руралних грађана живи у сиромаштву, док је стопа сиромаштва у урбаним срединама само 9 процената⁸. Табела 41 у наставку показује да је сиромаштво изражено у РС, са 14% домаћинстава и 13% становништва које је у 2015. години живело у сиромаштву. Ово је поткријељено кључним индикаторима сиромаштва као што је однос С80/С20, који износи 4,3.

Табела 41: Главни индикатори релативног сиромаштва у Републици Српској (2011 и 2015)⁹

Опис	2011	2015
Релативна линија сиромаштва (КМ)	381,09	362,34
Сиромашна домаћинства	53.234	49.805
Укупан број домаћинстава	359.567	359.567
Сиромашни појединци	152.909	126.043
Укупно појединци	1.060.290	985.854
Сиромашна домаћинства	14,8	13,9
Сиромашни појединци	14,4	12,8
Домаћинства	23,0	22,1
С80/С20	4,4	4,3

Извор: Анкета о потрошњи домаћинстава у Републици Српској, 2015 и 2011 Статистички билтени, 2018 и 2013

Иако у БиХ не постоји мјерење животног стандарда на нижим нивоима попут општина, овдје ћемо се послужити подацима Анкете о потрошњи који дају релевантне информације на нивоу руралних и урбаних подручја Републике Српске. Према подацима за 2015. годину просјечни породични мјесечни издаци у руралним подручјима Републике Српске су износили 1.154 КМ, при чему 34,8% је било потребно за набавку хране и пића, а остатак за друге непрехрамбене производе/услуге. У урбаним дијеловима укупни издаци су виши и мјесечно износе 1.427 КМ (табела 42).

Табела 42: Просјечни мјесечни издаци према категоријама издатака и типу насеља у Републици Српској, у КМ, 2015. година

Опис	Тип насеља		
	Урбано	Рурално	Укупно
Храна и пиће	425,69	400,93	410,55

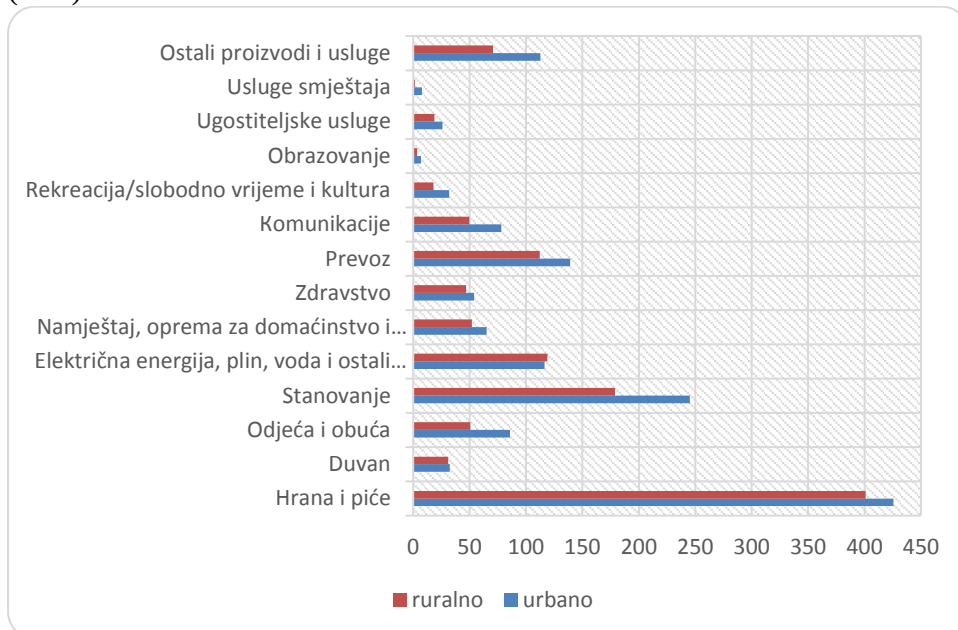
⁸Републички завод за статистику РС. (2017). Анкета о потрошњи домаћинства – Билтен. Доступно на: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/ankete/potrosnja_domacinstava/Bilten_Anketa_O_Potrosnji_Domacinstava_2018_WEB.pdf

⁹У јавним документима се најчешће спомињу двије мјере – однос С80/С20 и Gini коефицијент (Џини коефицијент). Однос С80/С20 је однос укупног еквивалентног прихода 20% популације једне земље са највишим приходима, према укупном еквивалентном приходу 20% популације са најнижим приходима. Што је већи овај однос, веће су неједнакости.

Непрехрана	1 001,14	752,80	849,35
Укупно	1 426,83	1 153,73	1 259,91
Структура у % (Укупно = 100)			
Храна и пиће	29,8	34,8	32,6
Непрехрана	70,2	65,2	67,4
Укупно	100,00	100,00	100., 0

Извор: Анкета о потрошњи домаћинстава у Републици Српској, Статистички билтен, Бања Лука, 2018

Трећина издатака руралног домаћинства се односи на набавку хране и пића. Од осталих важнијих ставки издвајају се издаци за становање (15%), енергенте (10%) и издаци за превоз (10%).

Извор: Анкета о потрошњи домаћинстава у Републици Српској, Статистички билтен, Бања Лука, 2018

Графикон 21: Структура потрошње домаћинстава у Републици Српској (2015)

Мјере за борбу против сиромаштва које се препоручују Стратегијом социјалне укључености Републике Српске до 2027. године предвиђају неколико група мјера, од који за потребе овог стратешког плана издвајамо само оне из прве групе.

Прва група мјера се тиче стварање подстицајног окружења за запошљавање, са посебним акцентом запошљавања социјално осјетљивих група, што подразумевају:

- Промовисање мјера економског опоравка и запошљавања;
- Образовање у складу са потребама тржишта рада;
- Запошљавање тешко запошљивих категорија становништва;
- Подстицање запошљавања и samozapoшљавања особа из социјално осјетљивих група становништва;
- Активирање и запошљавање маргинализованих група у кризним ситуацијама¹⁰;

2.1.11.2. Ниво развијености руралне инфраструктуре

Према подацима добијеним истраживањем на терену рурално становништво је у већини случајева задовољно постојећом инфраструктуром и она је такође у већини случајева доступна свим становницима.

¹⁰ S T R A T E G I J A социјалне укључености Републике Српске 2021-2027., Banja Luka, novembar 2020.

Табела 43: Доступност физичке инфраструктуре у руралном подручју

Врста инфраструктуре	доступност	задовољство услугом
(а) Водовод	89%	86%
(б) Канализација	82%	79%
(в) Асфалтни путеви	86%	75%
(г) Снабдјеვენост електричном енергијом	93%	89%
(д) Аутобус, јавни превоз	96%	96%
(е) Фиксна телефонија	93%	93%
(ж) Мобилна телефонија	93%	89%
(з) ТВ сигнал	82%	86%
(и) Приступ Интернету	93%	89%
(ј) Одвоз смећа	96%	93%
(к) Улична расвјета	71%	71%

Извор: истраживање аутора

Мрежу саобраћајница на подручју града Зворник чини 60,4 км магистралних путева, 21,3 км регионалних путева, 167,5 км локалних путева, 14,6 км улица у градском језгру Зворнику и око 700 км некатегорисаних путева.

Табела 44: путна инфраструктура у Граду Зворник

Укупно	Савремени путеви				Макадам	Земљани
	свега	асфалт	бетон	коцка		
2016	168	139	139	-	-	29
2017	168	141	141	-	-	27
2018	168	144	144	-	-	24
2019	168	147	147	-	-	21
2020	173	153	153	-	-	20

Извор: градске службе

Магистрални путни правци су магистрални пут М-19 који иде паралелно са ријеком Дрином дуж цијеле територије града (54,5км) и магистрални пут М-4 који води од Каракаја, преко Цапарди до Махале и даље ка унутрашњости БиХ (12км).

Дужина регионалног пута Р-454 (Коњевић поље-Скелани) на подручју града Зворник износи 9км, а регионалног пута Р-456 (Каракај-Шетићи) 12км. Они су под надлежношћу ЈП „Путеви Српске“ које је посао одржавања поверило предузећу „Зворник путеви“ доо и у добром су стању. Од укупно 167,5 км локалних путева, 143 км (85%) је са асфалтним застором, док је 24,5 км макадама. Стање ни једних ни других није задовољавајуће. Од укупно 700км некатегорисаних путева, асфалтирано је само 150 км. Преосталих 550 км је макадамског типа. Због тога центри пет мјесних заједница (Баљковица, Лијешањ, Средње Снагово, Бошковићи и Дуги Дио) и 121 засеок има отежану комуникацију са градским центром.

Упркос сталним улагањима у санацију и изградњу саобраћајне инфраструктуре, због природе терена присутни су проблеми одрона, клизишта и деформација како на категорисаним, тако и на некатегорисаним путевима па пријети реална опасност да неки од њих буду затворени нарочито за аутобуски саобраћај (Крижевићи-Парлог, Китовнице-Дуги Дио, Шетићи-Бошковићи, Брањево-Локањ). Највећи број њих се појавио током поплава и појаве клизишта 2014. године.

Градски и приградски јавни превоз на цијелој територији града Зворник обавља „Еуропетрол“ доо Зворник. Предузеће располаже са 41 регистрованим аутобусом који дневно имају 104 поласка на 31 аутобуској линији. Од тога је 20 приградских линија са 75 полазака. Остало (11) су међуградске и међународне линије на којима саобраћају и возила других предузећа тако да укупно има 15 међуградских (Република Српска, Федерација БиХ) и 13 међународних (Србија, Црна Гора, Словенија, Аустрија, Њемачка, Швајцарска) линија.

Из буџета Града се сваке године издвајају средства за партиципацију превоза ученика основних и средњих школа из вишечланих и социјално угрожених породица, као и за партиципацију непотпуних аутобуских линија.

Железнички саобраћај се одвија пругом нормалног колосијека која се преко моста на ријеци Дрини надовезује на железничку мрежу Републике Србије и води преко Шапца и Руме до Београда. Иста пруга у супротном правцу иде до Тузле и даље у БиХ. Дужина ове пруге на територији града Зворник је 22,5 км (од граничног прелаза са Србијом до међуентитетског прелаза у Мемићима). Њу покрива и одржава Железничка станица „Зворник Нови“ са статусом граничне станице на којој се врше царина, шпедиција и инспекције различитих врста.

Наведеном пругом се врши превоз свих врста роба, нарочито за потребе фабрике глинице „Алумина“ доо и са њом повезаних фирми. Такође, значајне количине угља из копова са подручја федерације (Лукавац, Бановићи) и других индустријских сировина се крећу овом пругом ка и/или из Републике Србије. Због тога она има велики локални, ентитетски и државни значај.

Гријање

Производњу и испоруку топлотне енергије на подручју града Зворник обавља АД „Зворник стан“ Зворник. Оно подмирује потребе за гријањем 1.477 домаћинстава и 91 пословног субјекта. Остали имају етажне системе гријања на струју или чврсто гориво (дрва, угаљ, гас, дрвени пелет) или користе појединачне пећи и шпорете, што је пријетња загађењу ваздуха и нарушавању квалитета живота у Граду.

АД „Зворник стан“ има три реонске котларнице које користе природни гас као енергент. Њиме се снабдијева преко мјерно-регулационе станице „Зворник“. Она је дио транспортног система природног гаса у Републици Српској и повезана је са гасном мрежом Републике Србије.

Наиме, Република Српска нема властитих извора природног гаса па се исти увози из Русије правцем Берегово – Хоргош – Зворник и дистрибуира даље магистралним гасоводом РГ-05-08. На подручју града Зворника су инсталисани гасоводи „Шепак-Каракај“ са базном станицом „Шепак“ и прихватном чистачком станицом „Каракај“ и „Каракај-Ентитетска граница“ са базном станицом „Шековићи“ и прихватном чистачком станицом „Каракај“, гасовод високог притиска „Каракај-Зворник“ са базном станицом „Каракај“ те мјерно-регулационе станице „Бирач“ и „Зворник“. Укупна дужина овако развијене гасоводне мреже 40.864,94 m. Од тога је 6.956,82 m под притиском од 500 мбар, 5.402,81 m под притиском од 200 мбар и 28.505,31 m под притиском од 3 бара.

У најави је формирање заједничког предузећа „Гас-Рес“ и руског „Газпром“-а чији погони ће бити инсталисани у Зворнику. Планирана употреба нових технологија у производњи гасних когенерација и „утјешњеног“ гаса обезбједиће енергетску стабилност локалне заједнице, Републике Српске, БиХ и региона. Све то је у складу са Стратегијом развоја енергетике Републике Српске до 2030. године.

Водоснабдијевање

На градски водоводни систем којим управља АД “Водовод и комуналије“ Зворник, повезано је урбано подручје града Зворник, приградско насеље Каракај са индустријском зоном, насеља која гравитирају градском центру и насеља уз доводни цјевовод Дрињача и Дивич. Процењује се да је на њега прикључено око 27.730 (51%) становника.

Градски водоводни систем се напаја са изворишта Сопотник и Ђевање, бунара Б-1 и Б-2 у Зелињском пољу, бунара БМ-1 и БМ-2 на локалитету црпне станице „Мејдан“ у Зворнику и бунара Б-1 и Б-2 на локалитету Тилић Ада. Квалитет воде на свима њима одговара захтјевима Правилника о здравственој исправности воде намјењене за људску потрошњу (Службени гласник РС 88/17) - физичко-хемијске анализе се раде свакодневно у лабораторији комуналног предузећа и једном мјесечно у Регионалном центру ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске у Зворнику, док микробиолошке анализе обављају једном седмично, такође, у Регионалном центру ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске у Зворнику.

Насеља Козлук и Брањево се снабдијевају водом са аутономних локалних водоводних система са водозахватима (бунарима) у алувиону ријеке Дрине. У њима живи укупно 4.770 (9%) становника.

Још увијек око 21.907 или 40% становника града Зворник има неконтролисано водоснабдијевање путем бројних сеоских (локалних) водовода и индивидуалних водоводних система и бунара. Како право управљања над њима није пренијето на надлежно предузеће, података о потрошњи и квалитету воде нема.

Улагањима вршеним до 2016. године, дужина водоводне мреже је повећана за 91 km тако да је њена укупна дужина била 265 km. На тај начин су смањени губици воде са 60% на 45% док је број прикључака на јавну водоводну мрежу повећан за 2.416 или 31,22%. Истовремено је повећан и број прикључака на локалне водосистеме за 2.588 или 30,58%.

Упркос томе, без прикључка је остало још 8.080 (45,72%) домаћинстава. Због тога је настављена изградња водоводног система „Зворник-Сјевер“, а планирана је изградња водоводног система “Пилица-Локањ” за око 1.280 домаћинстава како би било обезбјеђено редовно снабдијевање водом за око 80% домаћинстава или 60% становништва града Зворник.

Цијена воде је била 1 KM/ m³, а наплативост услуге водоснабдијевања 80%. У циљу повећања наплате вршена су утужења и искључења са водоводне мреже.

Канализациона мрежа на подручју града Зворник није развијена у довољној мјери. Дужина канализационих водова је била свега 12,93 km. На њима је било укупно 3.950 прикључака за 15.800 или 29% становника града Зворника.

При томе је 95% становника градског језгра прикључено на градску канализациону мрежу. Канализационе мреже постоје и у приградским насељима Улице, Економија, Дивич и Кула Град. На њих је прикључено између 85% и 90% овдашњих домаћинстава. Остала приградска насеља су само дјелимично покривена канализационом мрежом - Фагум 60%, Насеље 5. јул 40% и Каракај 35%. Канализациона мрежа постоји још у Козлуку и Брањеви, а у току је њена изградња у Табанцима. Међутим, нигдје не постоје постројења за пречишћавање прикупљених отпадних вода већ се оне испуштају у Дрину и друге водотокове (Спреча, Козлучка ријека). Једино фабрика глинице „Алумина“ има колектор за прикупљање и пречишћавање отпадних вода која настане у процесу рада. Међутим, он није под управом локалног комуналног предузећа.

У периоду од 2017. до 2021. године је завршена изградња канализационе мреже у Табанцима и Брањеви гдје у наредном периоду треба да се поставе пречистачи. Планира се и изградња канализације „Зворник Сјевер“.

Енергетска инфраструктура

На подручју града Зворник постоје електроенергетски објекти напонских нивоа 400кВ, 110кВ, 35кВ, 10кВ и 0,4кВ.

Према садашњој организацији електропривредних предузећа, употребљавање и одржавање објеката напонског нивоа 110кВ је у надлежности АД „Електропренос-Електропријенос“ Бања Лука и „Електромрежа Србије“. Управљање и одржавање објеката напонског нивоа 35кВ, 10кВ и 0,4кВ је у надлежности електродистрибутивног предузећа ЗЕДП „Електро-Бијељина“ РЈ „Електродистрибуција“ Зворник, односно “Електросрбија“ Краљево-огранак Лозница.

Град Зворник снабђева се електричном енергијом преко 35кВ далеководом из ТС110/35/10кВ Зворник која је 110кВ водом Зворник – Угљевик везана на електроенергетски систем БиХ и 110кВ водом ТС Зворник – ХЕ „Зворник“ на електроенергетски систем Србије.

Да би се задовољиле потребе растућег броја потрошача, сваке године се уз реконструкцију врши и изградња дистрибутивне мреже тако да њена укупна дужина износи 1.277.000м (297.000м високонапонска и 980.000м нисконапонска дистрибутивна мрежа).

Систем јавне расвјете града Зворник чини подземна и надземна кабловска мрежа са поцинчаним металним, армираним бетонским и дрвеним стубовима. На територији самог града су у употреби метални поцинчани стубови који су у релативно добром стању и натријумове светиљке снаге 2х250W које су повезане подземном кабловском мрежом. На подручју ужег градског језгра постављено је и 117 стубова са ЛЕД расвјетним тијелима.

Укупно је било инсталисано око 5.000 живиних и натријумових свјетиљки који су се напајали са 108 мјерних мјеста и годишње трошећи 1.385 MWх електричне енергије у вриједности 183.090 КМ. У међувремену је број мјерних мјеста порастао на 148, док је потрошња достигла 1.879 MWх, односно 260.000 КМ.

За одржавање ове и постављање нове јавне расвјете се сваке године издваја 40.000 КМ које се расподељују путем тендера. На тај начин је омогућено да покривеност укупне површине града Зворник јавном расвјетом дође од 40% у 2012. години преко 70% у 2016. години до 88% у 2021. години - од укупно 61 мјесне заједнице, у 54 је потпуно или дјелимично уведен систем јавне расвјете, а у преосталих 7 га нема никако.

Акционим планом енергетски одрживог развоја града Зворник (СЕАП), односно Акционим планом одрживог управљања енергијом и прилагођавања климатским промјенама града Зворника (СЕЦАП) предвиђено је да се у наредном периоду поставе ЛЕД свјетиљке са оптималним регулационим уређајима на свим градским улицама, те да се унаприједи стање јавне расвјете у руралном дијелу града. Приликом израде овог документа урађена је анализа потрошње енергије и производње ЦО2 у сектору јавне расвјете, саобраћаја и зградарства, те је предвиђен низ активности и мјера за њихово смањење за по 20% до 2020. године, односно 40% до 2030. године у односу на 2009. годину. Ово је циљ сваке европске енергетски освјештене локалне власти која је потписала Споразум градоначелника (*TheCovenantofMayorsInitiative*), односно приступила иницијативи Европске комисије за спријечавање глобалног загријавања. Град Зворник је то учинио 2011. године. Већ 2013. године је проглашен за СЕАП локалну заједницу са најбољим резултатима на подручју БиХ.

Телекомуникациона инфраструктура

Територијом града Зворник пролази магистрални оптички кабл капацитета 48 влакана. Приводи су урађени оптичким кабловима капацитета 12 влакана. Постоји и дјелимично израђена кабловска канализација у коју су увучени бакарни каблови. Мимо ње полагани су директно у земљу тако да се сви сервиси фиксне телефоније пружају по бакарним парикама.

На тај начин су само 53 (од укупно 61) мјесне заједнице добиле фиксну телефонску мрежу, али је читава територија града покривена сигналом мобилне телефоније који се емитује са 14 базних станица. Због тога, као и због кретања цијена услуга, стално се смањује број корисника фиксне, а повећава број корисника мобилне мреже (три оператора).

Када је у питању могућност интернет конекције, она постоји у само 47 мјесних заједница. У преосталих 14 мјесних заједница не постоје услови за коришћење ове врсте информационо-комуникационе технологије.

Покривеност Пословне зоне „Јадар“ и шире индустријске зоне на подручју Каракаја телефонијом и интернетом је 100% - телефонски сигнал било ког од оператора је пун, а брзина протока података интернет мрежом се може прилагодити потребама сваког појединачног корисника за несметаном пословном комуникацијом.

2.1.11.3. Доступност јавних услуга у руралном подручју

Када је у питању доступност јавних услуга и институција у руралном подручју, истраживањем на узорку руралних домаћинстава утврђено је да је ниво доступност различит у односу на врсту институције. Тако су најмање доступне услуге банка, обданиште, дом културе па чак и спортске сале, док су најдоступније основна и средња школа, продавница мјешовите робе, те угоститељски објекти.

Табела 45: Доступност јавних институција и услуга у руралном подручју

Врста јавне институције	доступност	задовољство услугом
(а) Амбуланта (Дом здравља)	64%	64%
(б) Продавница мјешовите робе	85%	93%
(в) Основна школа (4 разреда)	89%	93%
(г) Основна школа (8 разреда)	89%	93%
(д) Апотека	71%	75%
(е) Пољопривредна апотека (продавница)	71%	79%
(ж) Пошта	75%	82%
(з) Банка	36%	43%
(и) Задруга (удружење пољопривредних произвођача)	50%	50%
(ј) Ветеринарска служба	75%	82%
(к) Дом културе (кино)	39%	43%
(л) Спортска хала (игралиште)	43%	43%
(м) Обданиште (предшколска установа)	21%	21%
(н) Угоститељски објекти	82%	82%
(о) Пекара	68%	79%
(п) Месара	57%	64%
(р) Сервис електричних уређаја	57%	57%
(с) Сервис механичарских услуга	75%	75%
(т) Друго	0%	0%

Извор: истраживање аутора

Године 1866. године је почела са радом прва основна школа у Зворнику. Прва средња школа је отворена 1920. године. Данас постоје једна јавна и једна приватна предшколска установа, шест основних и два средње школска центра, те једна високошколска установа.

ЛПВОУ Дјечији вртић „Наша радост“ је смјештен у градском језгру. Пружа услугу боравка и исхране за дјецу до шест година старости у четири категорије: јаслице, млађи, средњи и старији узраст. Такође, организује играонице и припремну наставу за дјецу предшколског узраста (од

три до шест година) у већим руралним насељима, као и скраћени играонички програм. Међутим, његови капацитети не могу да задовоље постојеће потребе па се формира листа чекања на којој је 2016. године било 90 дјеце. Тада је располагао са 10 радних соба, једном просторијом за заједничке активности, четири санитарне просторије за дјецу и три за одрасле, кухињом и трпезаријом, двориштем и техничким блоком, као и потребним дидактичким средствима и материјалима за рано учење. Имао је 25 запослених васпитача.

Табела 46: број дјеце у предшколским установама

Школска година	Број дјеце		
	М	Ж	Σ
2017/2018	120	120	240
2018/2019	131	129	260
2019/2020	162	145	307
2020/2021	145	100	245
2021/2022	187	141	328

Извор: градске службе

У међувремену је обезбјеђен додатни простор површине 500 м² и запослено нових 13 радника, али и даље постоји потреба за унапређењем капацитета ове установе.

Током 2017. године је у склопу „Алумина“ доо отворен Дјечији вртић „Невен“ који је намјењен дјечи тамо запослених лица. Простире се на 1.400 м² прилагођених потреби цјелодневног збрињавања максимално 240 дјеце. У 2022. години овдје је било 168 дјеце и 33 запослена.

Године 1866. године је почела са радом прва основна школа у Зворнику. Прва средња школа је отворена 1920. године. Данас постоје једна јавна и једна приватна предшколска установа, шест основних и два средње школска центра, те једна високошколска установа.

На подручју града Зворника постоји 6 централних основних школа које имају укупно 18 подручних одјељења. Све централне школе и пет подручних одјељења су деветогодишње, а остале су петогодишње. Око 65% ученика похађа централне школе, а 35% подручна одјељења централних школа.

Табела 47: Број ученика и наставника у основним школама на подручју општине

Школска година	број школа	Основне школе			
		Ученици			наставно особље
		укупно	разреди И-В	разреди ВИ-ИХ	
2015/2016	26	4131	2356	1775	333
2016/2017	25	4081	2372	1709	318
2017/2018	25	4077	2300	1777	309
2018/2019	25	4034	2241	1793	314
2019/2020	25	3955	2130	1825	328
2020/2021	24	3797	1989	1808	350
2021/2022	24	3657	1889	1768	338
2022/2023	24	3494	1784	1710	338

Извор: Републички завод за статистику

Из претходне табеле је видљиво да број ученика постепено опада. Најмање осцилације су у градској и једној приградској централној школи. Оне су нешто осјетније у преостале четири централне школе чија уписна подручја покривају рурални дио територије града Зворник. Разлог за овакво стање би управо могле бити све чешће миграције руралног становништва како у градско подручје тако и ван државе. Исти тренд настављен је наредних година тако да је школске 2020/2021. године било 3.797, а школске 2021/2022. године 3.657 ученика.

Подаци о броју дјеце која остану неуписана у основну школу нису доступни јер нема размјене података између Матичног уреда о броју дјеце дорасле за упис у школу, организационе јединице Полицијске управе надлежне за пријаву и одјаву пребивалишта и боравишта и основних школа.

На подручју града Зворника постоје двије средње школе које похађају и ученици из сусједних општина Републике Српске, Федерације БиХ и Републике Србије. Број ученика је од школске 2017/2018 године био приближно исти све до школске 2021/2022 када је дошло до повећања. Тај број се кретао у распону од 1810 ученика 2012. године до 1517 ученика 2021. године.

Табела 48: Број ученика и наставника усредњим школама на подручју општине

Школска година	број школа	Средње школе		број наставника
		број одјељења	ученици укупно	
2015/2016	2	66	1504	147
2016/2017	2	65	1475	120
2017/2018	2	66	1487	127
2018/2019	2	66	1489	128
2019/2020	2	69	1483	136
2020/2021	2	69	1517	136

Извор: Републички завод за статистику

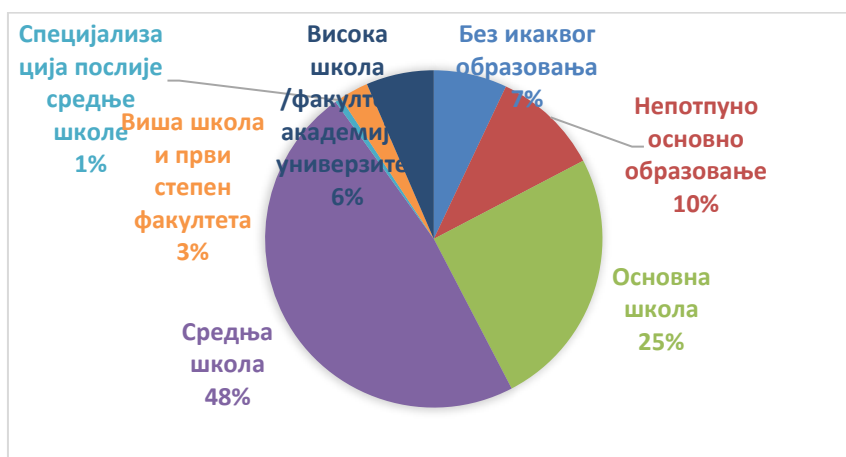
Процјењује се да око 10% дјеце која заврше основну школу уписују средњу школу на подручју неке друге јединице локалне самоуправе (Бијељина, Тузла, Сребреница) или у сусједној Републици Србији (Мали Зворник, Лозница) због попуњености/недостатка жељеног и у привреди потребног образовног профила у зворничким средњим школама или територијалне близине.

Да би се прекинула таква кретања, треба уложити напоре у прилагођавање наставних планова и програма са захтјевима привреде за квалификованом радном снагом. Тренутно се нуде могућности стицања звања техничара економског, медицинског, угоститељског, трговачког, саобраћајног, електротехничког, машинског и других смјерова међу којима нема оних за којима постоји потреба (текстилни, хемијски, пекарски, посластичарски, заваривачи, руковаоци грађевинским машинама, цнц оператери, итд). Посебно је индикативно да у Зворнику дјелује Технолошки факултет, а нема адекватног средњошколског образовног профила који би се везао на постојеће капацитете у високом образовању. Иако можда на број пољо-прехрамбених субјеката у Граду и општинама у окружењу Зворник заиста заслужује и усмјерење у овој области.

И поред тога што су објекти обе школе релативно добро уређене и опремљене школским намјештајем, постоји потреба за обезбјеђивањем услова и набавком машина и других помагала за извођење практичног дијела наставе.

Град Зворник има у просјеку ниже учешће високообразованих кадрова (6%) у односу на просјек Републике Српске (9%). Проценат неписмених на подручју ове општине у вријеме пописа био је на нивоу 4,23%, односно виши је од републичког просјека од 3,29%. Када је у питању компјутерска писменост, опет према резултатима Пописа становништва, око 42% становника

општине су компјутерски неписмена лица, при чему је тај података у нивоу републичког просјека.

Извор: Републички завод за статистику, Попис 2013

Графикон 22: Становништво старо 15 и више година према највишој завршеној школи и полу

Када је у питању рурално становништво, односно носиоци пољопривредних газдинстава, у већини случајева носиоци имају завршену средњу стручну спрему (60%), њих 13% има високу стручну спрему а чак 27% има само завршену основну школу.

Високо образовање

Технолошки факултет је једина високошколска установа на подручју града Зворник. Основан је 1993. године у оквиру Универзитета у Источном Сарајеву.

Смјештен је у приградском насељу Каракај, на мјесту некадашње фабрике обуће „Стандард“. Иако објекти нису најадекватнији за извођење наставе, овдје се креирају и изводе академске додипломске, мастер и докторске студије у областима хемијског инжењерства, технологије и биологије тако да студенти стичу мултидисциплинарна знања која су потребна за развој, пројектовање, надзор и вођење еколошки одрживих процеса. Проучавају се, развијају и унапређују технолошки процеси. Пројектују се уређаји, опрема, објекти и сложени системи и израђују атести и сертификати за индустрију и у сарадњи с њом.

Због тога кадар који се образује на овој установи, лако проналази радно мјесто у производним предузећима хемијске, нафтно-петрохемијске, прехранбене, металуршке, фармацеутске, индустрије грађевинарства и сл, као и у другим привредним субјектима и јавним институцијама на пословима у области заштите животне средине, заштите на раду и заштите од пожара.

Међутим, у периоду од 2017/2018 примијетан је пад броја студената, нарочито на првом циклусу хемијског инжењерства и технологије.

Град Зворник стипендира своје студенте на овом и свим другим факултетима у Републици Српској, Федерацији БиХ и Републици Србији по основу успјеха и материјалног стања, без обзира на област у којој се образују. Увидом у број уписаних и дипломираних студената свих профила можемо примјетити да број студената опада са годинама. Број студената који уписују Пољопривредне факултете је у још већем паду, због пада занимања студената за занимања у вези са пољопривредом, слабе запосљивости агронома и лоших развојних трендова у области пољопривреде. Најчешће се за пољопривредне факултете одлучују студенти који већ имају могућност наслеђивања породичног газдинства, па школовањем стичу боље услове за samozапосљавање на властитом газдинству. Свакако да би иновирање наставних планова и увођење нових усмјерења везаних за рурални развој, рурални туризам, органску производњу и

слична усмјерења у складу са потребама економске структуре подручја, могао привући и већи број студената.

Табела 49: Уписани студенти према општини пребивалишта

2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020
732	708	618	550	531

Извор: градске службе

Табела 50: Дипломирани студенти према општини пребивалишта

2016	2017	2018	2019	2020
86	116	80	102	76

Извор: градске службе

Нажалост врло чест случај је и да се дипломирани студенти не врате у мјесто пребивалишта уколико студирају ван мјеста пребивалишта, нарочито ако студирају у већим административним и универзитетским центрима.

Образовање одраслих

На подручју града Зворник постоје двије установе које су овлаштене за извођење програма формалног образовања одраслих и то за средње стручно образовање одраслих, преквалификацију и доквалификацију. Дипломе стечене у овим установама издаје Министарство просвјете и културе Републике Српске, а стечено звање се уписује у радну књижицу и признато је од стране послодаваца у цијелој БиХ. Струке и занимања за која се врши преквалификација и доквалификација обухватају: економија, право и трговина, машинство и обрада метала, саобраћај, геологија, рударство и металургија, геодезија и грађевинарство, хемија, неметали и графичарство, пољопривреда и прерада хране, шумарство и обрада дрвета, текстилство и кожарство, електротехника, угоститељство и туризам и здравство.

Само је у првим годинама кроз 8 конкурса Центра за образовање одраслих, уписано је 256 полазника од којих је 78 завршило изабрани програм. Највеће интересовање је било за занимања хемијски, машински и медицински техничар те возач моторних возила и варилац која су најтраженија на локалном тржишту рада, али и омогућавају одлазак у иностранство на рад. Због тога што текстилне техничаре, кројаче и обућаре требају само локална предузећа која су се због непостојања образовног профила у средњим школама одлучила да врше обуку одраслих на радном мјесту.

Здравствена заштита

Примарну здравствену заштиту по моделу породичне медицине на подручју града Зворника и општине Осмаци пружа ЈЗУ Дом здравља Зворник у којој је запослено 178 медицинских радника. Од тога је 60 љекара, 118 медицинских радника и 71 осталог особља. Дом здравља Зворник као примарни ниво здравствене заштите је под надлежношћу града Зворник, а општа болница је секундарни ниво здравствене заштите, и под ингеренцијама је министарства здравља. Од 60 љекара, 25 је доктора медицине, пет доктора медицине на специјализацији, 21 доктор медицине специјалиста, седам доктора стоматологије и два доктора стоматологије специјалиста.

Табела 51: Здравствени радници са високом стручном спремом у Републици Српској, 2020. (Дом здравља + Општа Болница Зворник)

Укупно	Љекари				Стоматолози	Фармацеути
	укупно	општа медицина	на специјализацији	специјалисти		
138	125	28	23	74	11	2

Извор: градске службе

С обзиром на прописане стандарде примарне здравствене заштите и број становника, евидентна је потреба за докторима медицине специјалистима - недостаје чак 16 доктора специјалиста породичне медицине, два доктора специјалиста медицинске биохемије, педијатар, орални хирург и други.

Услуге тренутно запослених медицинских радника се пружају у главној згради ЈЗУ Дом здравља смјештеној у градском језгру (4.770 м²) и пет амбуланти у насељима Челопек, Брањево, Козлук, Петковци и Дрињача, као и у двије амбулантае на подручју општине Осмаци. Главна зграда је изграђена 1985. године. Од тада су само повремено вршени радови мањег обима на реконструкцији и санацији у складу са насталим приоритетним потребама. 2020 године почело се са комплетном реконструкцијом болнице.

Осим поменутих, ЈЗУ Дом здравља Зворник је образовала још осам медицинских (Породична медицина, Рентген и ултразвучна дијагностика, Центар за заштиту менталног здравља, Центар за физикалну рехабилитацију, Стоматолошка служба, Хигијенско-епидемиолошка заштита и имунизација, Консултативно специјалистичка здравствена заштита из области педијатрије, Консултативно специјалистичка здравствена заштита из области гинекологије) и двије немедицинске (Служба општих, правних и кадровских послова, Служба економско финансијских послова) службе.

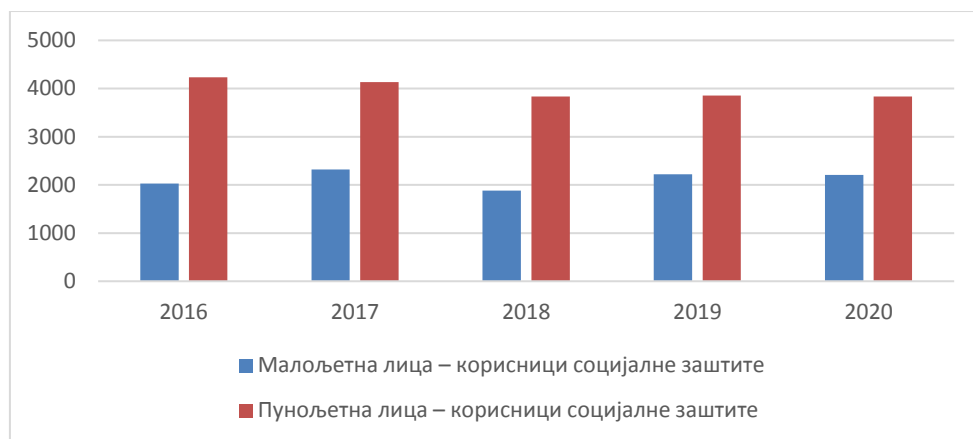
У оквиру Породичне медицине постоји 27 тимова породичне медицине. У Хитној медицинској помоћи је пет тимова што није довољно за адекватну организацију рада ове службе – правовремено рјешавање хитних медицинских стања подразумијева присуство по два тима хитне медицинске помоћи у свакој смјени, односно по један стационарни и један мобилни тим. Са оваквим ресурсима, ЈЗУ Дом здравља Зворник годишње пружи просјечно 720.760 услуга за 50.518 регистрованих лица. Око 25% тих услуга су превентивног, а 75% куративног и рехабилитационог карактера.

ЈУ Болница Зворник пружа секундарну здравствену заштиту становницима града Зворника и општина Осмаци, Шековићи, Милићи, Сребреница и Братунац.

Сам објекат ЈУ Болница је смјештен у градском језгру. Реконструисан је у складу са захтјевима енергетске ефикасности, али постоји потреба за његовим унутрашњим уређењем и проширењем (изградња новог блока), санацијом мокрих чворова и набавком болничке опреме, инструмената и апарата, како би се могле правовремено пружати квалитетне услуге. Са циљем рјешавања ових проблема, реализује се пројекат реконструкције постојећег и изградње новог блока болнице.

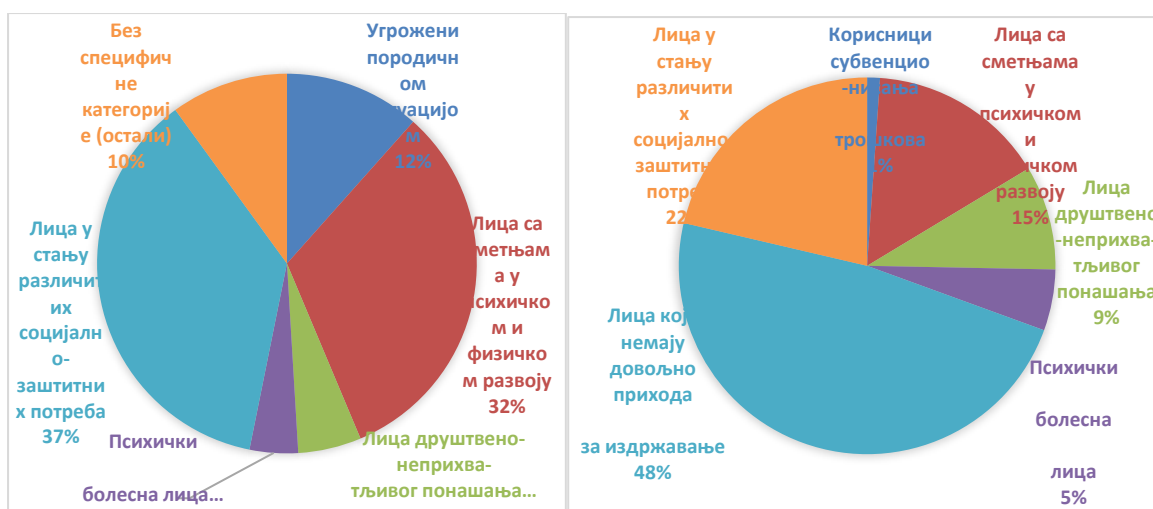
ЈУ Центар за социјални рад Зворник се бави пружањем свих врста социјалне заштите појединцима, породицама и угроженим групама са подручја града Зворник. Објекат у коме је смјештен не испуњава стандарде и норме у погледу приступачности инвалидним лицима и недозвољава обављање дјелатности дневног центра за којом постоји изражена потреба.

У Центру за социјални рад је запослено 13 стручних радника од којих су три социјална радника, два дипломирана психолога, један специјални педагог-дефектолог и један дипломирани правник. Они су организовани у три стручна тима који се баве породичном правном заштитом, заштитом од насиља у породици и од злостављања и занемаривања малолетних лица, те дјецом и омладином са проблемима у понашању. У њих треба укључити још најмање два социјална радника.

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 23: Корисници социјалне заштите, 2016-2020 година

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 24: корисници социјалне заштите, малољетна лица (а) и пунољетна лица(б)

Из претходно наведених графика се види да стално расте број корисника услуга ЈУ Центар за социјални рад који су малољетна лица док број корисника пунољетних лица опада у посматраном периоду. Међу малољетним корисницима је највише дјеце са сметњама у развоју и различитим социјалним потребама. Око 48% пунољетних корисника услуга су особе које немају довољно прихода за издржавање и 22% породице у стању социјалне потребе. Посебно је забрињавајући пораст броја особа са психичким потешкоћама и психички болесних лица.

Култура

ЈУ „Библиотека и музејска збирка“ Зворник је једна од седам матичних библиотека у Републици Српској. Она врши стручни надзор над радом пет народних библиотека у општинама Милићи, Власеница, Шековићи, Братунац и Сребреница, као и 16 школских и једном високошколском библиотеком.

Ова установа културе има за задатак обogaћивања фонда и обраде, вредновања, очувања и давања на коришћење библиотечко-информационе грађе и извора. Бави се и дјелатношћу издаваштва. Популарише високе културно-образовне и васпитне вриједности кроз организовање програма усредсређених на књижевно стваралаштво, подстицање читања и развој вјештина писања, те едукативних програма за библиотечки кадар у регији и за становништво (школе

страних језика, школе информатике, итд) . Због тога се може рећи да је то културни, образовни, информативни и социјални центар који остварује сарадњу са другим библиотекама у регији и Републици, другим културним и образовним установама.

ЈУ „Библиотека и музејска збирка“ Зворник има и два подручна одјељења у Роћевићу и Козлуку. ЈУ „Библиотека и музејска збирка“ је смјештена у згради Касина – архитектонски вриједном објекту из аустро-угарског периода чијој реконструкцији и заштити треба посвјетити посебну пажњу. У њој се осим описане библиотечке, обавља и музејска дјелатност. Ту се чува око 2.000 вриједних етнолошких и археолошких експоната. Неки од њих су уврштени у сталну поставку, док се други повремено излажу. Сви експонати су очишћени, нумерисани, конзервирани и заштићени. У природном амбијенту дворишта се налазе споменици из геолошке праисторије и римског периода, као и стећци из средњег вијека.

Кључни проблеми у функционисању ове установе су недостатак простора и недовољан број запослених за обављање библиотечке дјелатности, а нарочито за вршење функције музејске збирке.

ЈУ „Дом омладине“ Зворник је основана са циљем да подстиче креативно стваралаштво младих у области културе, као и да утиче на побољшање културног живота града Зворник. У овире објекта постоји позоришна сала, биоскопска сала, галерија, интернет кафе, кафетерија, а у подрумском простору смјештена је дискотека. ЈУ „Дом омладине“ располаже са конференцијским салама које су прикладне за одржавање семинара, тренинга, обука и сличних догађаја. Ту се одржавају бројни културни и образовни програми, као што су књижевне промоције, ликовне изложбе, концерти, позоришне представе, пројекције играних и документарних филмова, едукативне радионице (креативног писања, цртања и сликања, рецитовања и лијепог изражавања, глуме), предавања, трибине, итд. Током 2016. године је било 40 биоскопских пројекција и одржана је 21 позоришна представа, 11 концерата, 10 промоција, двије поетске вечери, два предавања, једна радионица и шест осталих догађаја. Поред свега тога, ЈУ „Дом омладине“ је организатор традиционалних манифестација „Зворничко љето“ и „Комедија фест“. Учествоје и у другим догађајима поводом обиљежавања значајних датума и празника (нпр. Светосавска академија, Светосимоенска академија, Дан града Зворник, итд).

Нарочито је важан рад Позоришта младих Зворник који је саставна, зависна јединица ЈУ „Дом омладине“. Његов примарни задатак је стварање позоришне умјетности и задовољавање потреба становништва за позоришним садржајима озбиљније форме, а секундарни стварање и његовање позоришне публике и креирање културне сцене града. Његов ансамбл чини 25 слободних чланова, један спољни стручни сарадник и један запослени у ЈУ „Дом омладине“.

ЈУ „Рекреативно спортски центар“ Зворник се бави пружањем услуга у области спорта и физичке културе. Располаже са објектом корисне површине 3.500м² у коме се обављају спортске и рекреативне дјелатности, те одржавају културне приредбе. Да би се унаприједили услови за тренирање и омогућило организовање спортских такмичења, неопходно је извршити реконструкцију и овог објекта и спортске сале „Српски соко“ која је у његовом саставу.

На подручју града Зворник активно дјелује 45 спортских клубова. Првом категоријом спортова утврђеном у Правилнику о категоризацији Владе Републике Српске, баве се 22 спортска клуба. Међу њима су четири кошаркашка, 12 фудбалских и по један рукометни, одбојкашки, атлетски, гимнастичарски, скијашки и цудо клуб. Другом категоријом спортова, у коју између осталих спадају бокс, карате, кајак и тенис, баве се чланови 10 клубова. Остали су регистровани у области треће и четврте категорије спортова.

Тренинзи се организују у Рекреативно спортском центру, као и у физкултурним салама при школама и на великом броју полигона. Постоји 15 стадиона за фудбал од који се три не користе јер нису организовани мјесни клубови, осам игралишта за мали фудбал и кошарку која су у власништву града и на располагању свим грађанима, 11 физкултурних сала и 18 игралишта при школама у која треба уложити додатна средства.

Око 30% свих спортских клубова се у свом раду ослања искључиво на Буџет Града Зворник, а остали прибављају средства и на друге начине (нпр. мјесечна чланарина).

Приједлог Одлуке о утврђивању критеријума категоризације спортова, спортских грана, услова за финансирање спорта и расподјели средстава спортским организацијама за сваку буџетску годину даје Комисија за спорт и културу, а доноси Скупштина града Зворник. Нешто више од половине средстава добијају фудбалски клубови.

2.1.11.4. Родни аспекти руралног развоја

Највећи број (50,21%) становника града Зворник је старости између 30 и 65 година. С обзиром да су у радно најпродуктивнијем добу, а како ако жене чине 51% становника града Зворник, њихово јачање и укључивање у све друштвене токове је од велике важности за развој заједнице. Босна и Херцеговина је потписница свих важнијих међународних конвенција о равноправности полова и укидању свих облика дискриминације над женама од којих је свакако најважнија УН Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (*CEDAW – The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women*). Посебан члан ове конвенције односи се на унапређење положаја жена на селу и он обавезује БиХ, као потписнице ове конвенције, да ради на унапређењу социо-економске ситуације жена на селу, њиховог приступа ресурсима, тржишту и информацијама, те приступа основној инфраструктури и јавним услугама. Најважнији домаћи правни акт који као лех специјалис регулише област равноправности полова као посебно људско право је Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини (Службени гласник Босне и Херцеговине, број 32/10 – пречишћен текст) који промовише равноправност полова и забрањује дискриминацију по основу пола и полне оријентације, те обавезује све институције власти, на свим нивоима да израде, усвоје и спроведу програме мјера за имплементацију закона у свим областима. Босна и Херцеговина има Гендер акциони план (у овом моменту за период 2018-2022) који има три стратешка циља: 1) Израда, спровођење и праћење мјера за унапређење равноправности полова у институцијама власти, по приоритетним областима, 2) Изградња и јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова и 3) Успостављање и јачање сарадње и партнерства.

Активности на унапређењу положаја жена на селу у Републици Српској датирају од 2009 године када извршена прва Анализа стања, на основу чијих резултата је креиран први Акциони план за унапређење положаја жена на селу, као посебна мјера у оквиру Програма руралног развоја Републике Српске. Акциони план, као први те врсте у региону, представља јединствен документ у чијој реализацији учествује неколико министарстава у Влади Републике Српске: Министарство пољопривреде, Министарство здравства, Министарство просвјете, Министарство саобраћаја и веза и др.те који планирају и реализују мјере у оквиру акционог плана усклађене са потребама жена на селу. Министарство пољопривреде је реализовало низ пројеката за унапређење женског предузетништва, суфинансирао пословне активности удружења жена, организовало женске задруге, те радило на формирању регионалних мрежа за подршку женама на селу. У оквиру додјеле подстицајних средстава такође су креирани посебни услови (додатни бодови) за жене носиоце пољопривредних газдинстава. Све ове мјере резултирале су повећањем броја жена носилаца пољопривредних газдинстава са 4% на почетку периода на 19% на крају овог периода, уз учешће од 6.5% у повлачењу финансијских средстава из буџета што је још увијек скроман резултат.

Према подацима Регистра пољопривредних газдинстава на подручју града Зворник само код 66 газдинстава или 20% носилац газдинства је жена. Мјерено на републичком нивоу, удио у апсорпцији пољопривредног буџета за домаћинства у којима је жена носилац газдинства досегао је 6,5% у РС у 2019. години. Иако овај проценат има константан тренд раста, приметно је да се жене власнице газдинстава пријављују за мале инвестиције и тако повлаче мање укупних средстава из пољопривредног буџета. Број власница пољопривредних газдинстава на нивоу ЕУ износи око 29% (Еуростат, 2016), па можемо закључити да БиХ, захваљујући континуираној сарадњи са УН организацијама, успијева пратити овај тренд.

Извор: Регистар пољопривредних газдинстава Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде
Графикон 25: Однос носилаца породичних пољопривредних газдинстава према полу, Стање 2022 године

Према резултатима истраживања, жене чланови руралних домаћинства, једнако су активне у пољопривредној проузводњи као и мушки чланови домаћинства те већину свог радног времена проводе у пољопривреди. Такође, према ставовима испитаница у већини случајева, жене равноправно учествују у доношењу одлука о пословним активностима газдинства. Ипак много су мање видљиве. Наравно, и код куће и у пољопривреди има такозваних женских и мушких послова. Тако су жене више укључене у производњу поврћа за домаћинство, прераду производа на имању и директну продају, док су мушкарци углавном задужени за механизацију, негу стоке и друге физички захтевне послове. Када је реч о административним пословима, најчешће мушкарци завршавају послове у граду, док су жене везане за кућу и бригу о издржаваним члановима домаћинства.

Жене на селу најчешће нису власнице некретнина којима газдинство располаже, те се по неписаном традиционално устројеном правилу удајом уједно одричу и дјевојачког наслијеђа над имовином коју евентуално дјевојачка породица има ако је у питању пољопривредно земљиште. Тако да, према резултатима истраживања, од имовине у власништву најчешће немају ништа. Жене су такође мање мобилне и везане су због бриге о дјечи или старијима, за присуство на газдинству, те из тог разлога најчешће не учествују на обукама. Због овакве ситуације жене осјећају да су на маргинама друштвених дешавања и она нове генерације најчешће напуштају рурална подручја, што као ефекат има све већи број нежења на селима и у Зворнику и другим дијеловима Републике Српске. Као најприоритетније проблеме жене на селу виде у недостатку радне снаге. Ипак и поред овог ограничења, перспективу виде у задржавању на селу и наставку бављења пољопривредом, али и запошљавању чланова породице ван газдинства. Врсте инвестиција које испитанице сматрају најпотребнијим су: механизација (74%), пластеници (17%) и објекти за стоку (17%).

2.1.12. Еколошки аспекти руралног развоја

Еколошки засновани приступи руралном развоју који обухватају циљеве заштите ресурса животне средине и преношења здравог окружења на будуће генерације интегришу се са концептом одрживог развоја руралних подручја, те су с тога незаобилазан фактор у унапређењу пољопривреде и села. Одрживи развој је развојни приступ који обезбеђује ефикасно коришћење природних ресурса наглашавајући квалитет животне средине. који се бави економским растом заједно са еколошком равнотежом.

2.1.12.1. Еколошко планирање и управљање ресурсима

Еколошко планирање је процес омогућавања доношења одлука за спровођење развоја земљишта уз уважавање природног окружења, друштвених, политичких, економских фактора и фактора управљања и пружа холистички оквир за постизање одрживих резултата. Главни циљ еколошког планирања је стварање одрживих заједница, које имају за циљ очување и заштиту неразвијеног земљишта. Посебно је значајно у промоцији квалитета живота у руралним подручјима.

Управљање земљишним ресурсима

Град Зворник се карактерише врло израженом хетерогеношћу земљишног покривача, како у погледу заступљености појединих системских јединица, тако и у погледу својства земљишта. То је условљено разликама у геолошкој подлози, надморској висини, рељефу, клими и вегетационом покривачу. Према статистичким подацима, од укупне површине Града Зворник која износи 37.443 ha, пољопривредно земљиште заузима 20.760 ha од чега је под ораницама 15.924 ha (11.054 ha засијано и 4.865 ha незасијано), под воћњацима 2.593 ha, под виноградима 3 ha, ливадама 343 ha и пашњацима 1.897 ha, што уз повољне агроеколошке и климатске услове пружа могућности организовања биљне производње, а посебно унапређењу и повећању површина под јагодичастим воћем, занављању засада под шљивом, јабуком и крушком, док је обим производње житарица и крмног биља такав да даје добре предуслове за већу производњу меса и млијека. Сије се око 6.000 ha кукуруза и око 650-700 ha стрних жита.

Упоређујући расположиве податке о земљишним ресурсима са бројем становника града Зворника утврђено је да је просјек расположивог обрадивог земљишта по становнику 0,33 ha, а то је скоро 2 пута више од минимума за обезбјеђивање егзистенције (за шта је довољно 0,17 ha обрадивог земљишта по становнику). Према структури и педолошким карактеристикама најзаступљенији типови земљишта су:

- Кисело смеђа тла (дистрични камбисол) и еутрично смеђе тло, на различитим супстратима,
- Алувијална (флувисол) и алувијо-делувијална тла,
- Подзолно псеудоглејна долинска, оброначна и терасна тла,
- Смонице (Вертисол)

У квалитативном смислу пољопривредно земљиште се може подијелити на три групе:

Прву чини земљиште од друге до четврте категорије (6.056 ha или 16,28%), другу земљиште пете и шесте категорије (11.260 ha или 30,32%), а трећу земљиште седме и осме категорије (3.444 ha или 9,29%). При томе је неплодног земљишта 2.694 ha (7,20% укупне површине града) од којих је 602 ha у приватном и 2.092 ha у јавном власништву.

Приватне земљишне парцеле су релативно уситњене. Највећи је број домаћинстава (око 8.000) која располажу са до укупно 1,5 ha пољопривредног земљишта. Приближно 1.500 домаћинстава има између 1,5 ha и 5 ha, а тек око 1.000 домаћинстава преко 5 ha пољопривредног земљишта.

У долинама Дрине и Сапне су распрострањена биолошки врло вриједна алувијална тла, карбонатних и бескарбонатних форми добре природне плодности. По правилу ова земљишта имају дубок физиолошки активни слој и подземну воду испод ње. Нерјетко се вода капиларним

путем диже до ризосфере тако да успоставља оптимално снабђевање водом, и у критичним сушним периодима, што је значајно за постизање максималних приноса у постојећим условима. На тим теренима је присутна интензивнија оранична и повртларска производња.

Брдска дио града Зворника, то је 55-60 % града, одликује се земљиштем лошије употребне вриједности. То су углавном "испрана земљишта" на подручју са стрмим падинама, глиновито тло на кречњаку које се користи као ливада, пашњак доминантно односно ораница (кукуруз, јечам).

До загађивања земљишта најчешће долази због неправилног одлагања чврстог отпада, таложења штетних честица као продуката сагорјевања у индустријским погонима, превозним средствима и домаћинствима те због вршења површинске експлоатације, употребе пестицида и минералних ђубрива и појаве поплавних таласа.

Проблеми које они изазивају су идентификовани у више студија и планова (План управљања отпадом, Акциони план енергетски одрживог развоја, Одрживо коришћење природних ресурса у прекограничном подручју Србија-БиХ и др) који се односе на питање заштите животне средине и обрађени су у појединим поглављима овог документа. У наредном периоду треба радити на реализацији њима предложених мјера. У вези са тим потребно је искористити што је могуће више међународне фондове за ову намјену.

Управљање водним ресурсима

Хидрографска мрежа града Зворник је развијена обзиром да подручје града обилује површинским водама које се јављају у виду извора, те више мањих и већих водотокова. Исту чини 12 сливних подручја, те велики број мањих и већих површинских бујичних токова и извора равномерно распоређених по читавој територији града. Сви они теку од западних планинских подручја ка истоку и представљају директне или индиректне притоке ријеке Дрине која заједно са Зворничким језером представља источну границу и хидрографску окосницу града.

Ријека Дрина је највећа десна притока ријеке Саве која има међународни значај. Доњи дио њеног тока укупне дужине од 82,6 km и са укупним падом од 59,4 m, протеже се од Зворника до ушћа у Саву. (СТ 90,0 km)

Она је изузетно значајан природни ресурс, првенствено као водозахват здраве пијаће воде, а затим велики енергетски хидропотенцијал уз изражену могућност за даљи развој спортско-туристичких активности, риболова, те интензивно наводњавање активних пољопривредних површина. Ако уважимо чињеницу глобалних климатских промјена и реалне претпоставке да ће у будућности потреба за водом бити још израженија, онда сматрамо да не треба посебно истицати стратешки значај ријеке Дрине и Зворничког језера. То представља основ за планирање дугорочног развоја града Зворника. Површина Зворничког језера износи око 8,1 km² (810 ha), запремине 90.000.000 m³ воде, а дубоко је до 39 m. Просјечна дубина језера износи 5 до 8 m. Дужина језера износи око 25 km, најмања ширина од 200 m, а највећа ширина око 3 km. Зворничко језеро се налази на 140 метара надморске висине. Зворничко језеро је вјештачко језеро настало изградњом хидроелектране „Зворник” која је започета 1948. године, да би језерски базен био напуњен водом 1955. године. Висина бране износи 45 m. Зворничко језеро је прва вјештачка акумулација на ријеци Дрини изграђена после другог свјетског рата са прибранско-проточним постројењем. Језеро се Дринским кањоном протеже узводно од Зворника и Малог Зворника, до ушћа рјечице Велике реке у истоименом селу општине Мали Зворник. Од 1955. године када је акумулација настала, 50% базена је засуто ерозивним наслагама из бујичних водотокова и рјечица које се у језеро уливају (Дрињача, Јошаница, Велика река, Борањска река). Бројне ерозије и наноси су створили већа или мања острва и полуострва. На његовим обалама постоји велики број викенд кућа које користе приватни власници и њихови

гости за одмор и бављење рекреативним активностима на води (сплаварење, регата, пловидба, пливање), те ловом и риболовом јер је језеро станиште пастрмке, липљена, младице, клена, мрене, шкобаља, сома и штуке, као и дивљих патки (глувара). То даје могућност за развој активног туризма.

Ријека Сапна чије сливно подручје има 104 km^2 дужину тока од 25 km може да достигне максимални проток од $14 \text{ m}^3/\text{s}$. Због велике потисне моћи из горњег и средњег дијела, а релативно мале снаге у доњем дијелу водотока Сапна често поплави обрадиво пољопривредно земљиште. Посебно критична ситуација је када су високи водостаји ријеке Дрине, Сапне и Дрињаче па тада Сапна плави добар део пољопривредног земљишта и стамбених објеката те путних комуникација.

Ријека Дрињача је лијева притока Дрине у коју се улива код истоименог насеља 15 km узводно од Зворника. Просјечна ширина ријеке је око 12 m , а дубина око 1 m . Дрињача има значајан хидроенергетски потенцијал (проток од $6,5 \text{ m}^3/\text{s}$), те је на основу тога Влада Републике Српске додијелила пет концесија за изградњу малих хидроелектрана. У току је реализација пројеката изградње малих хидроелектрана на локацијама „Испод Кушлата“ и „Медош“. Ова ријека је богата рибом различитих врста (поточна пастрмка, липљен, клен, шкобаљ, мрена, младица).

Остали водотоци: Хоча, Златица, Козлучка ријека, Каменичка ријека, Локањска ријека и Јошаничка ријека су израженог бујичног карактера, и у периодима великих падавина изливањем из својих корита причињавају велике материјалне штете на објектима и земљишту у њиховој близини.

Град Зворник нема директну надлежност за планирање, изградњу, кориштење и управљање хидроенергетским објектима у сливу ријеке Дрине која чини његову хидрографску окосницу.

Хидро-електрана „Зворник“ на Дрини са акумулацијом Зворничко језеро, припада електроенергетском систему Републике Србије. Стратегијом развоја електроенергетике Републике Српске до 2020. године, на овој ријеци је планирана изградња још четири хидроенергетска објекта (Козлук, Дрина I, Дрина II и Дрина III) и отварање пловног пута од Зворника до ушћа у Саву, али нису начињени кораци у том правцу.

Тренутно је велика оптерећеност водних ресурса различитим врстама чврстог отпада, испуштањем отпадних вода у водотоке без претходног пречишћавања, те неадекватним вршењем експлоатације.

Посебно је важно обезбједити зоне санитарне заштите изворишта са којих се становништво снабдијева пијаћом водом. Потребно је изградити елаборате и поступити у складу са њима.

Управљање отпадом

На основу Закона о управљању отпадом, Закона о комуналним дјелатностима и Одлуке о комуналном реду на подручју града Зворник, а у складу са Програмом одржавања јавне хигијене, Град Зворник спроводи поступак јавних набавки услуга о одржавању јавне хигијене и прикупљању и одвозу смећа те са изабраним понуђачем склапа трогодишњи оквирни споразум и одговарајуће годишње уговоре којим се утврђују међусобна права и обавезе.

Изабрани давалац услуге тренутно прикупља и одвози отпад са подручја 43 мјесне заједнице, односно од 60% домаћинстава и 97% пословних субјеката. У међувремену је услуга прикупљања и одвоза отпада проширена тако да је њоме обухваћено 65,26% домаћинстава.

Упркос видљивом тренду повећања броја корисника, процјењује се да у насељеним мјестима која нису или су само дјелимично обухваћена услугом прикупљања и одвоза отпада остане неприкупљено око 2.800 m^3 произведеног отпада. Он бива спаљен или бачен директно у токове или на обале ријека (Дрина, Сапна, Хоча, Златица). Увале, јаруге, шуме и неискрчене живице поред саобраћајница су, такође, мјеста на којима ничу нелегална одлагалишта. Сваке године се

из градског буџета издвајају средства у сврху њиховог уклањања - у периоду од 2013. године до 2015. године је издвајано по 20.000 КМ, а 2016. године 50.000 КМ. Међутим, док се не прошири ситем организованог прикупљања и одвоза отпада и не подигне свијест становништва, трајни ефекти не могу бити остварени – сваке године се очисте три или четири локације, али убрзо се на истим мјестима формирају нова сметлишта.

Скоро 10 година се сав прикупљени отпад без икаквог претходног третмана одвозио и одлагао на локалну депонију „Тилић ада“ која се налази на самој обали ријеке Дрине, у непосредној близини насељених мјеста и изворишта воде. Како није ограђена и нема рјешен проблем процједних вода и штетних испарења, она представља опасност по животну средину, здравље и безбједност људи који живе у непосредној близини и шире. Доказ за то представља дизање и даље плутање отпада током високог водостаја ријеке Дрине, као и појава пожара чије последице се највише осјете у сусједној општини Мали Зворник, у Републици Србији. Због тога, али и због уговорне обавезе о затварању постојећег одлагалишта по завршетку изградње и отварању тијела ЈП АД „Регионална депонија“ Зворник, створена је потреба за израдом пројектно-техничке документације и изналагања средства за санацију исте. За сада је само дјелимично заустављено даље одлагање и започета израда дијела документације

То негативно дјелује на рад ЈП АД „Регионална депонија“ Зворник које је основано 2009. године у складу са начелом регионалности Закона о управљању отпадом, а на основу Протокола о сарадњи града Зворник и општина Калесија, Сапна, Шековићи и Осмаци, те Протокола о сарадњи града Зворник и општина Братунац, Сребреница, Власеница и Милићи. Изградња санитарне депоније укупне површине 69 ha, капацитета 40.000t/g и пројектованим периодом рада од 20 година, финансирана је из кредитних средстава Међународне асоцијације за развој (ИДА). Радови на локацији Црни врх су завршени и тијело депоније (4,8 ha) је стављено у функцију почетком 2017. године. Тек по потпуном затварању постојећих одлагалишта у свим локалним заједницама и обавезивањем свих комуналних предузећа на одвоз отпада на тијело ЈП АД „Регионална депонија“ Зворник, ово предузеће може редовно измиривати своје кредитне обавезе чији гарант је Град Зворник и спроводити планове развоја. Међутим, тиме расту трошкови комуналних предузећа и отвара се питање како обезбједити њихову одрживост.

Планом управљања чврстим отпадом на подручју општине Зворник 2014-2019. дефинисани су правци и приоритети, динамика и начин стварања претпоставки за успостављање одрживог система управљања отпадом (затварање и санација локалног одлагалишта, чишћење и спречавање поновног стварања нелегалних одлагалишта, проширење обима услуге, изградња инфраструктурних објеката и набавка опреме, подизање јавне свијести). У међувремену је усвојен нови План управљања отпадом на подручју града Зворника чијом реализацијом се треба бавити у планском периоду како би се остварили жељени резултати.

2.1.12.2. Биодиверзитет и генетски ресурси

Босна и Херцеговина, као пуноправна странка ЦБД-а од 2002. године, слиједи глобалне свјетске трендове о очувању и одрживом кориштењу биолошке разноликости, те је у том циљу мобилизирала своје расположиве институције и експерте како би испунила међународне обавезе, а посебно како би осигурала да заштита и одрживо кориштење биолошке разноликости буде незаобилазна област код израде релевантних секторских политика и стратегија на свим нивоима власти у држави. Босна и Херцеговина је усвојила Стратешки план за биолошку разноликост 2011–2020. Стратегија заштите природе РС-а (2011) успоставља стратешки оквир и стање у области заштите биолошке разноликости. У Стратегији је наглашено да се цјелокупни териториј РС-а сматра подручјем с високовриједним природним окружењем, у којем је могуће осигурати и проводити мјере заштите и очување богатства биолошке разноликости, као и баланс

природних процеса. Према шестом Националном извјештају БиХ за Конвенцију о биодиверзитету (2019.) и Стању околиша у БиХ (2010.), БиХ је простор који карактеризира висок степен разноликости еколошких услова (ФАО, 2015).

Генетички ресурси

Генетички ресурси за храну и пољопривреду (*GRFA*) – разноврсност биљака, животиња, водених ресурса, шума, микроорганизама и бескичмењака – стратешки су резервоар од којег зависе сви наши системи производње хране. Када се ови ресурси еродирају, човјечанство губи потенцијална средства за прилагођавање наших система производње хране новим друштвено-економским и еколошким условима. Због своје генетске варијабилности биљке, животиње, микроорганизми и бескичмењаци су у стању да се прилагоде и преживе када се њихово окружење промјени. Одржавање и коришћење широког спектра диверзитета – како разноликости међу врстама, тако и генетског диверзитета унутар врста – стога значи одржавање капацитета да се одговори на будуће изазове.

Генетска разноврсност биљака

Активности на очувању аутохтоних, прије свега биљних генетичких ресурса, интензивирани су у периоду после рата, и то успоставом банака гена у РС-у и ФБиХ. Овај процес је започет 2004. године имплементацијом SEEDnet Пројекта (Југоисточна европска мрежа за биљне генетичке ресурсе) који је имао за циљ успоставу мреже за очување биљних генетичких ресурса пољопривредних култура у југоисточној Европи. У склопу SEEDnet Пројекта успостављени су центри за биљне генетичке ресурсе – Ген банка у склопу Пољопривредно-прехранбеног факултета Универзитета у Сарајеву, као и Институт за генетичке ресурсе при Универзитету у Бањој Луци (Организација за храну и пољопривреду – ФАО, 2008). Центар за биљне генетске ресурсе – Ген банка у Сарајеву, успостављен је 2009. године и тренутно посједује више од 500 принова појединих биљних култура које су организоване у функционалне групе: повртларство, ратарство, крмно биље, љековито и ароматично биље, воћарство и виноградарство.

Институт за генетичке ресурсе Универзитета у Бањој Луци основан је 2009. године и у свом саставу има двије подорганизационе јединице – Центар за биодиверзитет и Центар за одрживо кориштење генетичких ресурса. У склопу Центра за биодиверзитет налази се банка биљних гена РС-а, у којој је смјештена сјеменска колекција житарица, поврћа, крмног, индустријског, љековитог и ароматичног биља. У њој се тренутно налази око 600 принова на дугорочном чувању. Списак принова у пољској колекцији тренутно броји 106 сорти. За очување и употребу генетичких ресурса у банци биљних гена РС-а примјењују се међународни стандарди, а мјере утврђене овим стандардима дефинирају се путем ин ситу и ех ситу конзервације, он фарм конзервације и одрживе употребе биолошке разноликости. С друге стране, активности на очувању животињских генетичких ресурса су малобројне, организирана банка гена не постоји, а ин ситу заштита одвија се на нивоу појединаца или удружења.

У БиХ постоји свега неколико заштићених облика биљних генетичких ресурса (неколико сорти винове лозе Блатина и Жилавка, те једна сорта јабука непознатог назива) иако постоји пуно већи број сорти воћа, поврћа и житарица које су за подручје БиХ аутентичне и егзистирају на појединим дијеловима територија.

Битно је нагласити да су у РС-у усвојена два програма: Програм очувања биљних генетичких ресурса (2008) и Програм очувања шумских генетичких ресурса (2012). Овим програмима осигурава се основа за очување и одрживо кориштење биљних генетичких ресурса РС-а и повезивање свих тијела која се баве овом проблематиком с надлежним институцијама у БиХ и регији. Град Зворник засигурно посједује неистражен генетички ресурс како биљних тако и животињских врста које би требало истражити у наредном периоду.

Према Првом националном извјештају БиХ према ЦБД-у (2008) од генетичких ресурса житарица посебно се издвајају сорте кукуруза, пшенице (Босанка, Гранада, Кристина, Приједорчанка, Бањалучанка, Орион, Стојанка, Јелена, Шамчанка), јечма, зоби, ражи, прохе и соје (Сана, Соња, Марина, Милица). Од повртларских сорти значајни су облици тикве и бундеве, граха (чучо, бубњо, трешњо, кућићар, месни), купуса, паприка, бамије, лубенице, диње и кромпира (романијски, купрешки, фојнички, гламочки). Засигурно да неке од ових врста успијевају и на подручју Града. Присутна је и висока разноврсност воћних врста која се прије свега огледа у великом броју сорти трешања, шљива, крушака, јабука, као и вишања, кајсија, брескви, бадема, малина, купина, јагода и рибизли.

Истраживања су показала да се у БиХ данас сакупља око 160 до 170 врста љековитих биљака, од чега се највише тргује са 15 до 20 врста. У БиХ, шуме су успјеле очувати своју генетичку структуру. Прије 100 година почиње развој интензивног шумарства, гдје се почиње с увођењем шумских врста, али у већини без успјеха, те је сад БиХ једна од ријетких земаља која није оптерећена генетичким загађењем и измијењеном генетичком структуром главних економских врста дрвећа (нпр. јела, смрека, буква, храст китњак) (Баллиан, 2009).

На подручју града Зворник не постоје формално заштићена подручја природе у смислу важећег Закона о заштити природе ("Службени гласник Републике Српске", број 50/02).

Нацрт Просторног плана Републике Српске до 2025. године предвиђа заштиту два подручја која захватају територију града Зворник: Мајевица парк природе (Зворник, Бијељина, Лопаре и Угљевик) и Дрињача парк природе (Зворник, Милићи, Братунац и Шековићи). Осим ова два, Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа као парк природе води и Кушлат (ушће Јадра у Дрињачу). Истовремено за 13 локација (ријека Јадар, извориште Врело, извори Растошнице, Сапне, Јасенице и Тавне, пећина Будишевац у Дрињачи, Тирина вода, Годуш, Просјек, три стабла храста китњака у Роћевићу, три стабла крунолисне липе у Козлуку) предлаже категорију споменик природе, за четири (Дрина са Зворничким језером, Рожањска ријека, Витинички Кисељак, Стари пут за Тузлу) категорију заштићени природни пејзаж и за осам категорију заштићених природних подручја-посебних резервата (Орловине-букова шума, Годуш-храстова шума, Равни завид-шума китњака, Лекањска планина-шума китњака и цера, Црни врх-шума сладуна и цера, Каменица, Просјек, Нова ада).

С обзиром да на нивоу ентитета и државе нису установљене институционалне структуре чији задатак би био да прате стање биодиверзитета, нема системског прикупљања и анализе података о биолошкој разноликости.

У складу са Директивом о стаништима која је потребно заштити како би се очувала богата биолошка разноврсност БиХ, за територију града Зворник издвојена су и картирана¹¹ станишта ацидофилне букове шуме, заједнице Илирских храстово-грабових шума, Панонско–Балканске термофилне дубраве и кречњачке стијене са хазмофитском вегетацијом.

Животињски генетски ресурси

У Републици Српској донесен је „Програм очувања генетичких ресурса из области сточарства од 2020. до 2024. године“. Овим програмом прописују се циљеви и модели очувања генетичких ресурса из области сточарства с циљем одржавања и заштите изворних и заштићених раса насталих на територији Републике Српске као дијела биолошке баштине од интереса за Републику Српску.

¹¹Њихова угроженост није оцијењена искључиво на нивоу општине, него у цјелини, за све локалитете на којима су иста присутна у БиХ

На подручју БиХ удомаћене су многобројне пасмине животиња. Нарочито се истичу пасмине коња (босанскохерцеговачки брдски коњ), говеда (буша и гатачко говедо), оваца (праменка), коза (домаћа балканска рогата коза), свиња (шишка), паса (босанскохерцеговачки пастирски торњак и босански оштродлаки гонич барак) и голубова (травнички краткокљуни голуб, сарајевски превртач, бихаћки превртач и зенички превртач), иако се назнаке аутохтоности запажају и код херцеговачког магарца, пса и кокоши (Први национални извјештај БиХ према ЦБД-у, 2008). И одређене врсте (ловне) дивљачи такођер се карактеризирају својом особитошћу и јединственим генофондом (срна, дивокоза, дивља свиња, вук, куна бјелица, мрки медвјед и др.) (Први национални извјештај БиХ према ЦБД-у, 2008).

Неке од горе наведених врста се и данас узгајају на подручју града Зворник, а њихови произвођачи би требали ући у програм заштите животињских ресурса који проводи Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске заједно са Институтом за генетичке ресурсе.

Чињеница је да подручју града Зворник не постоји изражена биолошка различитост (генетичка, физиолошко-морфолошка) биљних и животињских врста, односно не постоји спецификум у односу на друге регионе у РС.

2.1.13. Организација локалне управе и финансијске подршке пољопривреди

У складу са Законом о пољопривреди Републике Српске ("Сл. гласник РС", бр. 70/2006, 20/2007, 86/2007 и 71/2009), пољопривредна политика се спроводи према Стратегији развоја пољопривреде Републике Српске. Мјере пољопривредне политике с обзиром на подручје дјеловања, дефинисане Законом дијеле се на: мјере политике тржишта и цијена, мјере структурне политике, мјере земљишне политике и мјере подстицања у пољопривреди. Према наведеном Закону Јединице локалне самоуправе могу прописати додатне мјере структурне политике за своја подручја у складу са пољопривредном стратегијом. Новчане подршке за дате додатне мјере обезбјеђују се у буџетима јединица локалне самоуправе. Закон такође прописује врсте мјера структурне политике: подручјима са тежим условима привређивања у пољопривреди, развој пољопривреде која не загађује природну околину и осигурава очување биодиверзитета, инвестиције у пољопривредна газдинства, стручно оспособљавање за рад у пољопривреди, подршка младим пољопривредним произвођачима, подршка регионалном развоју пољопривреде, подршка допунским активностима на пољопривредним газдинствима, подршка организованости пољопривредника и подршка систему противградне заштите и другим мјерама заштите усјева.

У складу са наведеним законским одредбама буџетска подршка пољопривредним произвођачима на подручју града Зворник долази са два нивоа: ниво Републике Српске и ниво општине.

Спровођење активности на унапређењу пољопривредне производње на подручју града Зворник огледа се кроз директну буџетску-новчану подршку пољопривредним газдинствима на подручју града Зворник. Директна буџетска подршка се реализује путем Програма коришћења буџетских средстава за подстицај пољопривредне производње на подручју града Зворник који се доноси сваке текуће године од стране Градоначелника, а усваја од стране локалне скупштине.

Основни циљ овог програма је унапређење пољопривредне производње на подручју Града као и други специфични циљеви који из њега произилазе:

- оријентација пољопривредних произвођача ка робној производњи,
- увођење савремених технологија у пољопривредним производњама,
- охрабривање пољопривредника за интензивирање производње,

- повећање нивоа пољопривредне производње и бруто друштвеног производа Града,
- заштита нивоа пољопривредне производње због нестабилности цијена,
- остваривање подстицаја пољопривредницима који не могу остварити подстицаје Министрства, због уситњености производње,
- стварање услова за нова радна мјеста у примарној производњи,
- стварање сировинске основе за прехранбену индустрију и друго,
- стварање услова за samozapošljavanje.

Подршка производњи и дохотку у области пољопривредне производње се врши директним плаћањем подстицаја кориснику који остварује право на следеће врсте новчаних подстицаја:

- Сточарство: тов стоке, производња млијека и узгој приплодних јуница,
- Воћарство: нови засади јабучастог, коштичавог, јагодичастог и језгастог воћа,
- Виноградарство: нови засад винове лозе
- Ратарство: сјетва соје
- Органска производња
- Повртларство,
- Пчеларство,
- Подршка руралном развоју.

Укупна средства за унапређење пољопривредне производње планирана и утврђена Буџетом Града за 2022. годину ("Субвенција за развој пољопривреде"- економски код 414100) износе 400.000 КМ.

Тај ниво утврђених средства од 400.000 КМ за 2022. годину је у задњих 5 буџетских година највиши, уз изражен тренд увећања, а по годинама:

- 2018. година 320.000 КМ
- 2019. година 362.000 КМ
- 2020. година 385.000 КМ
- 2021. година 350.000 КМ
- 2022. година 400.000 КМ

У односу на укупна средства буџета, издвајања за пољопривреду износе 1% учешћа.

Буџетска подршка руралном развоју града Зворник, у најширем смислу, подразумјева подршку у циљу унапређење инфраструктурног, привредног, друштвеног, социјалног, културног положаја становништва руралног подручја града Зворник. Сам појам је доста комплексан и подразумјева скуп широких мјера и активности који се остварују кроз буџетску подршку за реализацију планираних активности предње наведених политика

Извршење буџета Града Зворник у 2021. години било је 30.709.459 КМ, а за буџетску подршку руралном развоју утрошено је 6.227.144 КМ или 20,0% буџета Града Зворник.

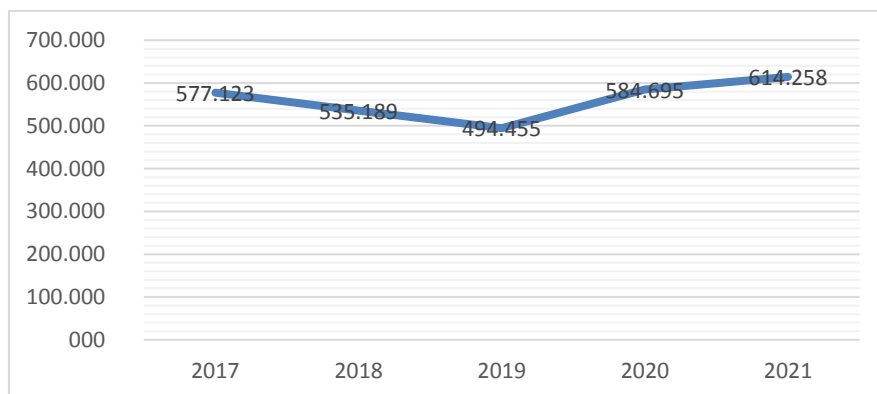
Табела 52: Средства за подстицај развоја пољопривреде града Зворник за период 2019-2021 година

Мјере подршке	2019		2020		2021	
	Износ средстава	Број корисника	Износ средстава	Број корисника	Износ средстава	Број корисника
А. Непосредни подстицаји						
СТОЧАРСТВО						
Тов јунади	83.880		80.400	89	83.520	92
Музне грла (краве)	64.050	65	83.400	65	83.800	62
Узгој приплодних јуница	10.400	52	9.400	47	10.800	18
Тов свиња	89.000		111.575	134	108.100	141
Узгој прасади	6.734	15	3.083	6		
ВОЋАРСТВО		39				

Нови засади јабучастог и коштичавог воћа	27.452		28.780	45	31.936	45
Нови засад језграстог воћа			15.650	10		4
Нови засади јагодичастог воћа			7.250	7	1.800	4
РАТАРСТВО (соја)			600	3		
ПОВРТЛАРСТВО И ПЧЕЛАРСТВО						
Повртларство, производња краставца корнишона			3.400	17		
Развој пчеларства	32.500	91	46.550	120	47.270	128
Б. Посредни подстицаји и активности	25.000					
Награде за најуспјешније пољопривредне произвођаче						
Сајмови и стручна предавања						
Помоћ за штете у пољопривредној производњи			25.000		30.000	
В. Подршка руралном развоју	16.095,19					
Новчана подршка за капиталне инвестиције						
Новчана подршка за набавку пластеника						
Учешће Града за пројекте у руралном развоју			34.213,60		8.000	
Укупно А+Б+В	314.000	406	392.193	465	367.226	492

Извор: градске службе

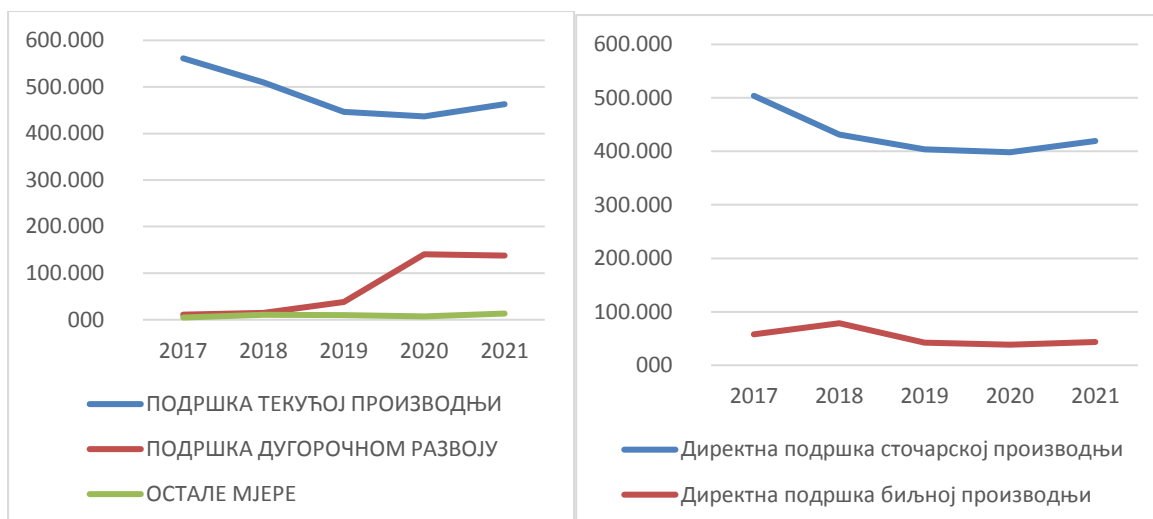
Када су у питању средства Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске, у анализираном периоду (2017-2021) године, повучена су средства која су се кретала од 490 хиљада до 614 хиљада КМ са израженим трендом раста.

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске

Графикон 26: Средства аграрног буџета реализована на подручју града Зворник

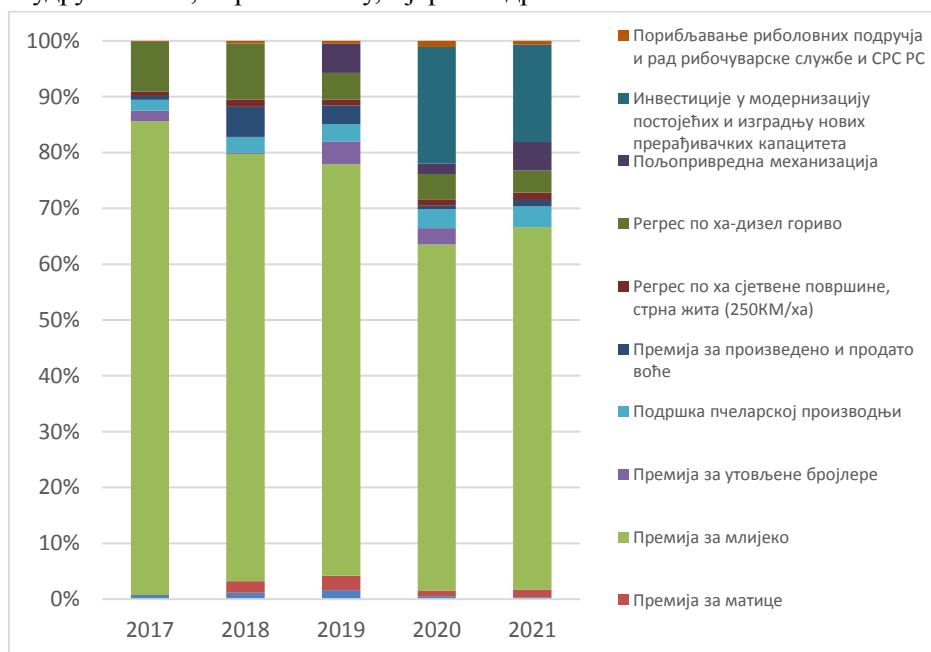
У структури буџетске подршке са републичког нивоа највеће учешће се односи на подршку текућој производњи (у просјеку 86% у посматраном периоду). Ова подршка се односи на подршку производњи млијека, премија за приплодну стоку, те подршка пчеларској производњи, а у оквиру биљне производње доминантна мјера подршке која се остварује је набавка регресивног дизел горива.

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске
Графикон 27: Структура буџетске подршке аграрног буџета за подручје града Зворник

Када је у питању подршка структурним мјерама односно дугорочним улагањима, ниво повучених средстава је екстремно мали али са трендом раста од 2019. године када је уведен фиксни износ поврата средстава. Средства се повлаче за набавку пољопривредне механизације, набавку опреме у прехранбеној индустрији, увођење стандарда. Подршка из републичког буџета се обезбјеђује у износу од 30-40% (за општине са надморском висином изнад 600 м подршка је 40%) поврата на инвестирана средства.

Када је у питању трећа група мјере (системске мјере подршке), она се односила на подршку задругама и удружењима, порибљавању, мјерама здравствене заштите животиња.

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске
Графикон 28: Структура подршке из аграрног буџета за кориснике града Зворник

2.2. SWOT анализа

Радионица на тему SWOT анализе је одржана 03. новембра 2022. године. Сви релевантни учесници су били присутни на радионици: пољопривредни произвођачи, локална управа и невладине организације. Радионица је имала укупно 20 учесника. Током SWOT анализа учесници радионица су усмјеравани питањима која су припремили модератори. Анализиране су предности, слабости, могућности и пријетње у разним секторима и социоекономском контексту на основу ситуационе анализе.

Предности	Слабости
- Гео-стратешки положај (раскрсница магистралних и регионалних путева, међународна железничка пруга, четири прелаза преко границе између БиХ и Србије) - Добри услови за развој воћарства, сточарства, повртларства; - Релативно висок ниво засијаних површина; - Релативно висока тржишност пољопривредних производа; - Висок степен доступности јавних услуга и руралне инфраструктуре; - Хидро-потенцијал (Дрина, Дрињача, Хоча, Сапна, Каменичка ријека, Локањска ријека) - Културно-историјско наслеђе (стећци, рудник Дардагани, Ђурђев град и др) - Традиција индустријске и извозно оријентисане производње (прерађивачка, дрвна, текстилна, прехранбена индустрија) - Услови за развој предузетништва (суфинансирање запошљавања и самозапошљавања, умањење комуналних накнада, регистрација за један дан) - Повољне инвестиционе могућности (суфинансирање запошљавања и самозапошљавања из градског буџета, минималан порез на имовину, ослобађање инвеститора дијела градских пореза и такси, формирана Пословна зона „Јадар“ и двије инвестиционе локације) - Опређеност локалне управе за унапређење стања животне средине (изградња водоводне и канализационе мреже, отворена регионална депонија, успостављен енергетски менаџмент) - Зачеци органске производње у воћарству, као примјер добре праксе;	- Недовољна увезаност производње, откупа и прераде пољопривредних производа (ланац вриједности) - Низак ниво улагања у пољопривредну производњу, а нарочито инвестиционих улагања на газдинствима; - Пад броја регистрованих газдинстава; - Уситњена и неконкурентна, а неудружена пољопривредна газдства - Низак интензитет сточарске производње; - Доминација ниско доходовних култура у сјетвеној структури; - Неорганизовани ланци вриједности; - Низак ниво удруживања пољопривредних произвођача; - Низак ниво удруживања жена на селу; - Низак ниво примијењене технологије - Низак ниво диверзификације прихода на бази постојећих ресурса; - Низак ниво финализације пољопривредних производа; - Неистражена и неискориштена природна богатства (залихе руда, љековитост минералних вода, језеро, ријеке) - Неријешени имовинско-правни односи у вези са објектима културно-историјског наслеђа (рудник Дардагани, Ђурђев град, Андреашева вила, итд) - Неусклађеност захтјева привреде, уписне политике у средњим школама и понуде радне снаге - Незадовољавајуће стање локалних категорисаних и некатегорисаних путева - Неријешено питање сеоских водовода - Неријешено питање локалне и дивљих депонија - Минска загађеност руралног рубног подручја
Могућности	Пријетње
- Могућности развоја агротуризма као начина за ефикасније искориштавање руралних	- Непостојање робних резерви у околностима нарушених тржишних односа;

ресурса и дохотка пољопривредних газдинстава; - Извозне могућности у производњи органски сертифицираних пољопривредних производа; - Фондови (домаћи и међународни) за ублажавање ризика од елементарних непогода; - Усклађивање са ЕУ стандардима као шанса за бољу тржишност пољопривредних производа; - Фондови за западни Балкан као шанса за прилагођавање климатским промјенама и већи степен заштите животне средине; - Усаглашавање ИПАРД оперативне структуре и отварање првих ИПАРД позива; - Развој модела за управљање системима за наводњавање ради њиховог ефикасније и дугорочнијег искориштавања; - Пораст потражње и могућности извоза за одређене пољопривредне производе (бобичасто воће, органске производе); - Тренд раста интереса туриста за еколошки здраве и руралне заједнице, те донатора за улагања у пројекте за сеоски туризам. - Пројекти сарадње са сусједним јединицама локалне самоуправе - Прекогранична сарадња (ИПА Срб-БиХ, Формирање прекограничне туристичке понуде) - Доступност ЕУ и других развојних фондова - Регионално отварање тржишта (билатерални и мултилатерални споразуми) - Заинтересованост страних инвеститора и дијаспоре за улагање на подручје БиХ - Економски модел јавно-приватног партнерства - Растући тренд конзумирања здраве, органски произведене хране	- Услови за повлачење средстава републичког буџета рестриктивни за мале произвођаче; - Временске непогоде (суша, поплава и др.) - Болести и штеточине; - Заразне болести; - Неповољна политичка и економска ситуација у земљи или региону; - Продужење трајања пандемије; - Цјенови поремећаји на тржишту пољопривредних производа; - Изостанак мјера заштите домаће производње; - Нелојална конкуренција на тржишту пољопривредних производа - Нарушавање услова у слободној трговини са сусједним земљама; - Смањење аграрног буџета и финансијских извора за улагања у сектор пољопривреде; - Застој у процесу европских интеграција и немогућност кориштења предприступних фондова; - Пооштравање услова за извоз производа на тржиште Европске Уније; - Не постизање договора око законске регулативе у обалсти вина, хране и ветеринарства на БиХ нивоу; - Губитак становништва узрокован трајним емиграцијама; - Даљи пад наталитета становништва и повећање просјечне старости;
---	--

2.3. Стратешко фокусирање

У складу са резултатима Анализе стања, те у складу са потребом усклађивања стратешких приоритета са постојећим стратешким оквиром на локалном, републичком и државном нивоу, идентификована су три стратешка фокуса за унапређење пољопривреде и руралног развоја града Зворника:

- Унаприједити конкурентност пољопривредне производње унутар селектованих ланаца вриједности;
- Унаприједити квалитет живота у руралном подручју града Зворника и
- Одговорно управљање животном средином и територијалним капиталом у руралном подручју града Зворника;

Конкурентност пољопривреде и селектованих ланаца вриједности има стратешки фокус на одрживом приступу развоју пољопривреде што је у складу са стратешким оквиром на локалном и републичком нивоу, те у складу са принципима Зеленог плана за Западни балкан. Одржив развој пољопривреде и прехранбене индустрије на подручју града Зворник базиран на коришћењу производних, складишних и прерађивачких капацитета, те улоге зворничких у регионалном откупу пољопривредних производа и дистрибуцији инпута, технологија, вјештина и знања у области пољопривреде. Селектовани ланци вриједности у области воћа и органске пољопривреде могу бити међуносицима развоја и значајан алат за креирање нових радних мјеста у Граду. Производња воћа се кроз у конвенционалној пољопривреди намеће као једна од ланаца вриједности који може понудити адекватан извор прихода свим учесницима овог ланца уз коришћење компаративних предности гео-климатских услова, те присуства одређених институција и компанија у Граду и сусједним општинама. Такође, већ препозната улога интегратора органске производње у региону и успостављени канали дистрибуције требају бити и даље предмет подршке и искоришћени у промоцији цјелокупног пољо-прехранбеног сектора Зворника. Кроз идентификацију свих карика у ланцу вриједности, примијењене технологије, нивоа достигнутог прихода, еколошког и социјалног окружења у смислу нивоа укључености различитих друштвених група у ланац вриједности, те утицаја на животну средину, дефинисане су конкретне мјере и кључни пројекти који ће дати одговор на идентификоване изазове као што су анимација младих за бављење пољопривредом, повећање укупног дохотка из пољопривредне производње, унапређење приступа тржишту и др.

Унапређење квалитета живота у руралном подручју треба да да одговор на постојеће изазове а они се односе прије свега на губитак становништва кроз континуирано иселавање, а нарочито иселавање младих. Да би млади остали у руралном подручју требају им основни предуслови а то су извори запослења или снажни подстицаји за samozaposлење било у пољопривредним или непољопривредним дјелатностима. Такође услови живота везани за приступ инфраструктурним садржајима и јавним услугама, те социјалним и културним дешавањима морају бити унапређени како би се становништво задржало у руралном подручју, односно како би се привукли нови становници и нове инвестиције у руралном подручју.

Одрживо управљање природним ресурсима ставља фокус на заштиту основних ресурса као што су земљиште, али и биљни и генетички ресурси које тек треба идентификовати и увести у програм заштите који већ постоји на републичком нивоу. Фокус је такође на органској и интегралној производњи као системима одрживе производње, што је опет у складу са општим стратешким оквиром на свим нивоима власти. Такође у будућности треба дати нагласак на унапређење заштите природе, посебно у окружењу већих индустријских капацитета.

2.4. Визија развоја

Визија представља први и основни корак у одређивању сопствене будућности једног подручја и формалан договор свих заинтересованих актера у локалној заједници о будућности какву желе. Стога би свака визија будућности требало да:

- нађе равнотежу између визије и прагматизма;
- одрази улогу коју рурално подручје има у регионалном и националном контексту;
- буде разумљива грађанима;
- конзистентна са другим плановима локалне заједнице.

Добра визија има вањску и унутрашњу димензију, које су међусобно усклађене. Вањска димензија се изражава у виду конкурентске позиције коју та средина намјерава заузети у

окружењу које се сматра релевантним за наредни стратешки период. Унутрашња димензија се изражава у виду заједничке, обједињене перспективе локалних актера о томе какву заједницу намјеравају (из)градити у наредном стратешком периоду. Практично посматрано, обликовање визије је формулисање одговора на два питања:

- Коју/какву (конкурентску) позицију намјеравамо заузети, у којем/каквом окружењу?
- Какву друштвену заједницу намјеравамо (из)градити?

У првом питању водећи аспект је економски, са израженом еколошком димензијом у позадини. У другом питању у првом плану је друштвени аспект, са еколошком и економском димензијом у позадини.

Стратегијом развоја града Зворника до 2027. године, већ је дефинисана визија развоја која се реферише и на рурална подручја општине:

ЗВОРНИК – ОТВОРЕН И ПОСЛОВАН, ГРАД НА ВОДИ КОЈИ СПАЈА ТРАДИЦИЈУ И НОВЕ ВРИЈЕДНОСТИ И ПРУЖА ЈЕДНАКЕ МОГУЋНОСТИ ЗА СВАКОГА

У складу са претходно наведеним принципима креирања визије, локални тим је дефинисао визију развоја града Зворника у сектору пољопривреде и руралних подручја на следећи начин.

Зворник - град иновативне пољопривреде и за живот атрактивних руралних подручја

Анализирајући претходно наведено, посебно ако гледамо производност, техничке капацитете, степен миграције из руралних подручја, закључено је да ова стратегија мора уважити актуелно стање и предложити конкретна рјешења. Кроз овако дефинисану визију истиче се одређено ка дугорочном унапређењу свих одлика пољопривредне производње уз праћење актуелних трендова у пољо-прехрамбеном сектору. Ова визија испуњава наду младих у економски одржив и социјално одговоран и квалитетан ретман руралних крајева града Зворник. Визија је усклађена са другим развојним приоритетима заједнице, али и визијом развоја на републичком и државном нивоу. Истиче се оријентација ка руралном развоју, односно сагледавању руралних ресурса на мултифункционалан интегралан начин, без истицања искључиво једног сектора, односно пољопривреде као извора прихода и радних мјеста у руралном подручју, што сигурно не би била прихватљива опција за младе на селу. На крају истиче се потреба за унапређењем визуелног статуса и атрактивности руралних подручја за оне који живе ту, али и посјетиоце који ће ту наћи вријеме за одмор, рекреацију и неко ново искуство.

2.5. Стратешки циљеви са индикаторима

У складу са стратешким оквиром који је у процесу дефинисања на локалном нивоу, те у складу са стратешким оквиром на републичком и државном нивоу, дефинисани су стратешки циљеви развоја пољопривреде и руралних подручја који су усаглашени са постојећим стратешким оквиром и дефинисаним индикаторима.

Стратешки циљ 1.

Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности

Табела 53: Индикатори стратешког циља

Стратешки циљ 1. <i>Одржив развој пољопривреде и селектованих ланаца вриједности</i>	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2022.)	Циљна вриједност (2027.)
	Износ инвестиционе подршке из буџета локалне управе у пољопривредној производњи	100.000KM	+50%
	Број функционалних ланаца вриједности	0 ланаца	најмање два ланца

Извор: аутори

Први стратешки циљ као што је већ речено у фокусу има конкурентност и ланце вриједности. Конкурентност ће се постићи кроз повећање нивоа инвестиција у пољопривредној производњи попут инвестиција у нову механизацију, нови репродуктивни материјал, системе за наводњавање, производњу у заштићеном простору. Други начин постизања конкурентности је кроз успостављање функционалних ланаца вриједности прво у производњи воћа, те затим у органској производњи, не заборављајући друге секторе који имају значај за укупни пољопрехрамбени сектор у општини (млијеко, житарице, производња хранива за стоку, сеоски туризам). Пратеће мјере за успостављање ланаца вриједности су у унапређењу примијењене технологије у производњи, нивоа знања произвођача укључених у ланац вриједности, унапређења позиције произвођача у ланцу вриједности кроз организовање произвођачке организације (конзорцијума). Одрживост ће се постићи кроз подршку успостављању прво интегралних система производње, а у каснијој фази, у зависности од потреба тржишта и органских система производње. Социјална страна одрживости односиће се на дефинисање посебних мјера подршке за укључивање жена и младих у ланце вриједности, те кроз развој предузетништва. Очекивани ефекти повећаних инвестиција и успостављених ланаца вриједности су у повећању продуктивности, већој доданој вриједности, унапређеном тржишном приступу, те крајњем ефекту унапређеном укупном дохотку из пољопривредне производње.

Стратешки циљ 2:

Унапређење квалитета живота у руралним подручјима

Табела 54: Индикатори стратешког циља

Стратешки циљ 2 <i>Унапређење квалитета живота у руралним подручјима</i>	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2022.)	Циљна вриједност (2027.)
	Проценат становништва које живи у руралним подручјима	34%	+10%

Извор: аутори

Крајњи циљ унапређеног квалитета живота требао би бити у задржавању постојећег становништва и привлачењу нових становника у рурално подручје. Следећи примјер развијених општина и земаља, да би се зауставила емиграција и привукло ново становништво, треба прије свега понудити нова радна мјеста, адекватна примања и приступ основним услугама: здравство, образовање, превоз, снабдијевање и др. Одговор на овај изазов не може бити само у развоју

пољопривредне производње, већ развоју укупне руралне економије. Треба осмислити програме за повећање броја друштвених и културних дешавања на селу и уопштено за ову популацију и ван мјеста живљења (стипендије за кратке или дуже образовне програме, стручне екскурзије, учешће на сајмовима и слично). Унапређењем услова живота на подручју општине становници могу бити задржани и/или чак изабрати рурална подручја града Зворник као мјесто живљења без обзира на дневне миграције везане за запослење. Други начин задржавања становника је у унапређењу могућности за samozапослење и развој малог предузетништва у свим сферама економије, а најприје у занатству, туризму и преради. Као пратеће мјере за овај стратешки циљ је изградња недостајућих инфраструктурних садржаја, с обзиром да је Зворник већ сад солидно развијен када је у питању основна физичка инфраструктура и приступ услугама.

Стратешки циљ 3

Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју

Табела 55: Индикатори стратешког циља

Стратешки циљ 3 <i>Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју</i>	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2022.)	Циљна вриједност (2027.)
	Број газдинстава сертификованих за органску производњу	0 газдинстава	5 газдинстава
	Број генетски заштићених и очуваних врста биљака или животиња	0 врста	1 врста стоке
	Успостављена база података о тржишту земљишта	База не постоји	База успостављена

Извор: аутори

Одрживо управљање природним капиталом, а прије свега земљиштем, водом и шумом као главним ресурсом, подразумијева успостављање система праћења стања сваког појединачног ресурса, извјештавање по основу резултата праћења, као и провођење мјера које доприносе унапређењу стања, заштити ресурса од деградације и сл. Први и основни ресурс који треба сачувати јесте пољопривредно земљиште, које, као што је анализа показала трпи разне облике деградације, а један основних облика деградације узрокован је напуштањем земље и запуштањем производних површина. У циљу повећања степена обрађеног земљишта, те стављања у функцију и производних површина и напуштених имања, активним мониторингом и креирање базе података о земљишту, потребно је активирати тржиште пољопривредног земљишта и земљиште уступати онима који желе да га обрађују. Осим тога савремена пољопривредна производња данас је извор загађења како земљишта, тако и подземних вода и ваздуха те су потребне мјере за управљање отпадом у пољопривреди али и подршци развоју одрживих система пољопривредне производње (интегрална и органска производња). Такође, идентификацијом биљних и животињских генетичких ресурса постиже се основ за њихову заштиту и бољу валоризацију.

Унакрсни циљеви

Поред горе описаних стратешких циљева реализација Плана развоја пољопривреде и руралних подручја узима у обзир и тзв. унакрсне циљеве који су релевантни за сваку мјеру и морају се узети у обзир приликом разраде модела за реализацију активности. Ти унакрсни циљеви односе се на: родну једнакост односно унапређење положаја жена на селу; борбу против сиромаштва,

затим питања демографске ревитализације руралних подручја и подршке младима, те питања која се тичу заштите животне средине и ублажавања последица климатских промјена.

Родна равноправност

Принципи родне равноправности узимају се у обзир у процесу припреме стратегије. Како би се обезбједио адекватан одраз родних питања, током припреме стратегије, консултована су јавна тијела власти и невладина удружења активне у области једнаких могућности. Постојећа родна питања ће се узети у обзир у процесу израде појединачних мјера за потпору давањем приоритета предузетницама, тамо гдје је то релевантно, у системима рангирања мјера и осигурањем дјелотворног родно одговорног буџета. Током имплементације стратегије, нарочито ће се пратити коришћење подршке пружене у оквиру мјера од стране пољопривредних газдинстава и предузећа које воде жене. Сви показатељи праћења и евалуације ће бити разврстани по полу. Сви извјештаји о праћењу и евалуацији ће садржавати дио о једнаким могућностима, у којем ће се испитати ефекти стратегије по родну равноправност. Активности информисања и публицитета ће такођер бити усмјерене на равноправно учешће жена и мушкараца. Као појачивачи користит ће се службеници за родна питања у средишњој и локалној управи и невладине организације које раде на питањима родне равноправности.

Демографска ревитализација и питања младих

Негативни демографски трендови иако не погађају само рурална подручја, ипак су израженија у руралним подручјима. И имају већи негативни ефекат не само на људску популацију већ и на биљни и животињски свијет и природу у цјелини. Колико год човјек својим негативним дјеловањем нарушавао равнотежу у животној средини, толико недостатак човјека и одсуство популације у руралном подручју има негативне ефекте на очување биодиверзитета, а нарочито на одрживу производњу и доступност хране. Још један негативан ефекат је да се губитком руралне популације губи и рурално наслијеђе које одлази са најстаријим становницима, са руралним наслијеђем се губи идентитет руралних подручја и рурално богатство у цјелини. Зато је повратак младих пољопривреди и руралним просторима мисија свих стратегија, планова и програма на свим нивоима власти јер без младих људи нема напретка у производњи, нових инвестиција, нових производа и развоја у цјелини.

Заштита животне средине и прилагођавање климатским промјенама

У складу са актуелном зеленом агендом Европске уније која је пренијета и на Западни Балкан, те у складу са актуелним стањем заштите животне средине на подручју општине, у складу са климатским промјенама које намећу нове услове за развој пољопривреде и других економских активности у руралном подручју, одговорност је свих актера у реализацији овог стратешког документа да се наведена питања узму у обзир те да се осмисле механизми како би се испоштовали минимални захтјеви за заштитом животне средине при реализацији сваке појединачне мјере. Иако се законски оквир за заштиту животне средине доноси на републичком и државном нивоу, одговорност је локалне заједнице и осталих субјеката да се он поштује и да се праве чак и већи искораци у достизању циљева одрживог развоја (*Sustainable Development Goals*) који су релевантни за цијели свијет. У економском смислу то је чак и шанса за развој узимајући у обзир фондове на располагању који ће бити додијељени управо са циљем унапређења стања животне средине, прилагођавање климатским промјенама, заштиту биодиверзитета и др.

3. КЉУЧНИ ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ

Приоритети представљају кључна поља и смјерове дјеловања за остварење визије и стратешких циљева и као такви имају највећи утицај на развој, односно остварење стратешких индикатора. Дефинисани приоритети су груписани под релевантним стратешким циљевима.

Први стратешки циљ *Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности* реализовао би се кроз два приоритета:

Приоритет 1.1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње

Мјера 1.1.1. Инвестиције у унапређење пољопривредне производње

Мјера 1.1.2. Унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи

Мјера 1.1.3. Стандардизација и сертификација пољопривредне производње

Приоритет 1.2. Развој ланца вриједности и побољшање квалитета производа

Мјера 1.2.1. Развој тржишне инфраструктуре за пласман пољопривредних производа

Мјера 1.2.2. Унапређење капацитета произвођачких организација

Мјера 1.2.3. Инвестиције у изградњу мини прерађивачких капацитета

У циљу превазилажења ограничених производних капацитета, те унапређења тржишних могућности, породичним газдинствима су потребне нове инвестиције којима ће се модернизовати производња и прерада увођењем нових технологија како за производњу традиционалних деликатес производа, тако за производњу конвенционалних производа масовне потрошње. Такође су потребне инвестиције у унапређење квалитета и сигурности пољопривредних производа те стандардизацију производње. Тек након тога можемо говорити о развоју ланца вриједности у сектору и увезивању малог породичног бизниса и великих компанија. Општи утисак током дефинисања приоритета и мјера био је да без постизања већег степена финализације производње, као и већег степена уговорене производње са прерађивачким капацитетима, није могуће постићи значајнији ниво конкурентности. Такође у имплементацији овог стратешког циља, неопходно је укључити струку у све могуће фазе процеса, као и релевантне актере приватног сектора и политике.

Два су приоритета предложена за остваривање постављеног циља 2: *Унапређење квалитета живота у руралним подручјима*. То су:

Приоритет 2.1. Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима

Мјера 2.1.1. Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредном газдинству

Мјера 2.1.2. Инвестирање у промоцију и маркетинг руралног простора и руралних производа

Мјера 2.1.3. Обезбјеђивање старт-уп пакета за самозапошљавање у руралном подручју

Приоритет 2.2. Унапрјеђење руралне инфраструктуре и расположивости јавних/социјалних услуга

Мјера 2.2.1. Подршка унапређењу расположивости јавних услуга

Мјера 2.2.2. Подршка унапређењу физичке инфраструктуре у руралном подручју

Пољопривреда јесте најважнија привредна активност руралних подручја, али сасвим сигурно не смије бити и једина економска активност све мањег броја руралних домаћинстава анализаног подручја. Диверзификација економских активности се сматра кључном компонентом руралног развоја неког подручја. Према томе, циљ је пружити подршку породицама на пољопривредним газдинствима и становницима руралних подручја који желе диверзификовати своје активности и пружање услуга за руралне заједнице. Примјери оваквих

активности могу обухватити сљедеће: промоција занатских дјелатности, директни маркетинг и промовисање, прерада дрвета и занатске дјелатности, рурални и други облици туризма, маркетинг и развој брэнда, неконвенционалне пољопривредне производње, организовање различитих манифестација на селу, као и подршка учешћу предузетника са села на манифестацијама у држави и иностранству и друго. Унапређење доступности услуга и општих услова живота у руралним подручјима су значајан дио овог документа, којим би се осигурао демографски и економски развој руралних заједница. Осим наведеног да би задржали младо становништво на селу, потребно је обезбједити иницијалну подршку младима за самозапошљавање на властитом газдинству у пољопривредним или непољопривредним дјелатностима.

За остваривање стартешког циља 3: **Одрживо управљање природним ресурсима у рурално подручју** дефинисан је један приоритет и сет мјера:

Приоритет 3.1. Заштита природних ресурса

- Мјера 3.1.1. Заштита земљишта од различитих облика деградације
- Мјера 3.1.2. Активирање тржишта пољопривредним земљиштем
- Мјера 3.1.3. Управљање пољопривредним отпадом
- Мјера 3.1.4. Подршка органској производњи
- Мјера 3.1.5. Идентификација и заштита биљних и генетичких ресурса

Природни ресурси руралног подручја обухватају како производне ресурсе за развој примарних дјелатности: земљиште и шуме, тако и остале природне ресурсе од којих неки могу представљати ресурсе посебне природне вриједности, те генетички материјал који треба конзервисати односно заштитити не само у интересу заштите ресурса града Зворника већ заштите природног богатства РС и БиХ у цјелини. Сви ови ресурси једнако доприносе развоју руралних подручја и представљају потенцијал из којег се црпе елементи развоја. У том смислу потребно су програми и мјере којима би се тај капитал валоризовао и заштитио у циљу постизања циљева одрживог развоја и очувања залиха капитала за будуће генерације. Детаљан преглед приоритета и мјера развоја дат је у Прилогу бр.1.

4. КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ

Кључни стратешки пројекти издвајају се било по вечини инвестиције, било по очекиваним ефектима и представљају кључне пројекте са којима би град Зворник изашао пред потенцијалне партнере за реализацију било да су то међународне организације и пројекти, домаће институције са свих нивоа власти или потенцијални инвеститори.

1. ОБЕЗБЈЕЂЕЊЕ СТАРТ-УП ПАКЕТА ЗА САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ

Старт-уп пакети би подразумевали различите врсте подршке за заснивање пољопривредне производње на газдинству или заснивање производне дјелатности уколико се она не односи на пољопривреду а може да се заснује на пољопривредном газдинству. У том смислу старт-уп пакети могу бити у основним репроматеријалима или у новцу. Ако су старт-уп пакети у репроматеријалима они могу да укључују репродуктивни материјал, средства за ђубрење и заштиту биљака у биљној производњи, пластенике и опрему за наводњавање и другу ситну опрему. Новчани старт-уп пакети односили би се за заснивање производње у другим дјелатностима које могу а не морају бити повеза са пољопривредном производњом. Примјери таквих дјелатности су: пружање туристичких услуга, развој занатских дјелатности на

газдинству, прерада на газдинству, пружање услуга механизацијом, пружање образовних услуга и др. Висина новчаних средстава овисила би о висини укупних средстава на располагању. Данас са републичког нивоа на располагању су старт-уп пакети у износу од 5.000KM за жене на селу до 40.000KM за младе инжењере. Такође су на располагању старт-уп пакети у репроматеријалима од стране ИФАД пројекта. Очекивани ефекат овог пројекта је у повећању броја младих и жена на селу који су покренули властити бизнис.

2.РАЗВОЈ ЛАНЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ

Ланац вриједности подразумева успостављање организоване пољопривредне производње и пласмана пољопривредних производа од њиве до крајњег купца у којем је позиција примарног произвођача таква да може обезбједити максимални приход и конкурентску позицију у односу на друге карике у ланцу. У току израде стратегије дефинисани су ланци вриједности у производњи производње воћа и органске производње као најперспективнији. Овај пројекат би подразумевао сет инвестиција и других мјера за успостављање ефикасних ланаца вриједности у те двије области а које би укључивале: подизање нивоа производње воћа и органске пољопривреде, укључујући и коришћење шумаских плодова, унапређење нивоа примјене технологије, унапређење нивоа организованости произвођача, унапређење транспорта готових производа, мали погони за прераду воћа и др. Ефекти који се очекују од пројекта односе се на: раст додане вриједности у пољопривреди, раст нивоа финализације пољопривредних сировина, изграђене прерађивачке капацитете и успостављене ланце вриједности. Финансијска средства процијењена за реализацију пројекта износе 350.000KM из различитих извора финансирања.

3.ОСНИВАЊЕ КОНЗОРЦИЈУМА (ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПРОИЗВОЂАЧА)

Зворник већ посједује велики број предузећа, задруга, удружења, комерцијалних газдинстава и других субјеката који се могу додатно организовати у оквиру једног општег конзорција. Конзорциј може бити основан у виду Удружења или Задруге. Сврха овог конзорцијума би био обједињавање свих релевантних учесника пољо-прехрамбеног сектора у Зворнику, у смислу реализације најмање неког од следећих циљева:

- планирање и прилагођавање производње тражњи, посебно у погледу квалитета и квантитета;
- концентрисање понуде и стављање на тржиште производа својих чланова, укључујући и оне путем директног маркетинга;
- оптимизација трошкова производње и повраћаја инвестиција у складу са стандардима заштите животне средине и добробити животиња и стабилизација цијена произвођача.
- спровођење истраживања и развој иницијатива о одрживим методама производње, иновативним праксама, економској конкурентности и тржишним трендовима, уважавајући и истраживања која се односе на могућности увођења интегралне односно органске производње;
- промовисање и пружање техничке помоћи за коришћење еколошки прихватљивих произвођачких пракси и техника које поштују добробит животиња, укључујући и заштиту пчела;
- промовисање и пружање техничке помоћи за коришћење стандарда производње, побољшање квалитета производа и развој производа са заштитом географског поријекла или покривених националном ознаком квалитета.
- управљање нуспроизводима, посебно отпадом, у циљу заштите квалитета воде, земљишта и животне средине и очувања или промоције биодиверзитета;
- допринос одрживом коришћењу природних ресурса и ублажавању климатских промјена;

- развој иницијатива у области промоције и маркетинга;
- управљање заједничким фондовима;
- пружање неопходне техничке помоћи за коришћење фјучерс¹² тржишта и система осигурања.

Реализацијом ове активности уз добро одабран кадар и унапријед дефинисане обавезе и права свих учесника, унаприједило би се и између осталог коришћење ЕУ фондова за ове намјене, посебно у вези са Уредбама ЕУ 1305/2013 и 1308/2013, те републичких фондова. Под обавезама се подразумјевају прије свега чланарина и извјештавање. Чланарина мора прилагођена финансијским показатељима свих учесника. Права се осим претходно ваденог огледа и у праву у одлучивању. Финансијска вриједност инвестиције је 100.000КМ за трошкове оснивања, опремања пословног простора и покретања пословних активности.

4.ИНВЕСТИЦИЈЕ У РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Кроз развој непољопривредних дјелатности попут руралног туризма, агротуризма, прераде дрвета, обављања занатских дјелатности или неке друге услужне дјелатности ствара се мања зависност прихода газдинстава од само пољопривредне производње, а уједно се остварују приходи из више извора чиме се боље искориштава радна снага на газдинству. У односу на утврђено богато природно, културно и историјско наслеђе, разноликост гастро понуде те изражени биодиверзитет подручја рурални туризам и агротуризам једна је од дјелатности којом се ови потенцијали морају боље искоришћавати. Активности развоја руралног туризма и агротуризма треба да иду у два главна правца: активности развоја руралног туризма односно агротуризма на пољопривредним газдинствима или руралним домаћинствима, развој дигиталних технологија за промоцију и продају туристичких производа, те активности развоја руралног туризма као дијела руралне економије и туристичке понуде. Први правац се односи на подршку индивидуалним произвођачима, становницима у руралном подручју, инвеститорима како домаћим, тако и страним. У том смислу треба комбиновати различите изворе финансирања: општински буџет, републичка средства, средства предприступних фондова и других фондова за ове намјене (Нпр. *USAID Sustainable Tourism*). Други правац односи се на активности које углавном координише Туристичка организација, а које иду у правцу валоризације руралног наслеђа, промоције руралних производа и услуга, осмишљавања туристичких производа везаних за рурално подручје, те прилагођавање инфраструктуре и супраструктуре у руралном подручју развоју руралног туризма. Ефекти који се очекују од пројекта односе се на: раст понуде туристичких услуга у руралном подручју, раст броја регистрованих газдинстава за пружање туристичких услуга, раст нивоа потрошње домаћих пољопривредних и прехранбених производа, раст броја посјетилаца и броја ноћења у руралном подручју. Финансијска средства процијењена за реализацију пројекта износе 150.000КМ из различитих извора финансирања.

¹² Фјучерс представља обавезу да се купи или прода одређена роба или финансијска актива као што су нпр. жито, воће, поврће или хартије од вриједности одређеног дана, по унапријед одређеној цијени.

5. ОПИС УНУТРАШЊЕ И МЕЂУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА

Приликом израде Стратегије пољопривреде и руралног развоја града Зворника узети су у обзир главни елементи развојних планова у области пољопривреде и руралног развоја на нивоу Босне и Херцеговине и на нивоу Републике Српске, као и релевантних развојних планова на нивоу општине. Дати стратешки и развојни оквир обухвата:

- Стратешки план руралног развоја Босне и Херцеговине (2022-2028) - Оквирни документ
- Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске за период 2021-2027.
- Стратегија интегрисаног развоја Града Зворника за период од 2018-2027. године.

С обзиром на дати временски оквир важећих стратешких докумената, у оквиру којег су паралелно са израдом Стратегије пољопривреде и руралног развоја Града Зворника, реализоване активности на доношењу стратешких докумената за период до 2027. године, како на нивоу државе тако и на нивоу општине, пројектни тим је узео у обзир информације о главним стратешким одређивањима за будући период од стране надлежних институција.

Стратешки период до 2027. године за област пољопривреде и руралног развоја на нивоу Европске Уније означен је почетком реализације новог амбициозног плана Европске Уније, Европској Зеленог договора (*Green Deal*) који укључује нову Стратегију за очување биодиверзитета, нову Стратегију „од фарме до виљушке“ и друге стратешке смјернице које доприносе главном циљу, првог зеленог континента. Земље Западног Балкана су са доношењем Зеленог плана ЕУ добиле нову обавезу усклађивања која ће овај пут бити подржана и са додатним средствима Инвестиционог фонда за Западни Балкан, а односи се на еколошки прихватљиве технологије, подршку индустрији да уведе иновацијем увођење чистијих, јефтинијих и здравијих облика приватног и јавног превоза, декарбонизацију енергетског сектора, обезбеђивање енергетски ефикаснијих зграда и рад са међународним партнерима на побољшању глобалних стандарда заштите животне средине.

Осим усклађивања са принципима Зеленог плана, извршено је усаглашавање стратешких циљева и мјера и са циљевима одрживог развоја БиХ¹³. Усклађивање је нарочито постигнуто код следећих циљева:

СДГ2: Свијет без глади, подциљ 2.3: До краја 2030. удвостручити пољопривредну продуктивност и приходе малих произвођача хране, а посебно жена, старосједилачког становништва, породичних пољопривредних произвођача, сточара и рибара, између осталог и преко сигурног и једнаког приступа земљишту, другим производним ресурсима и инпутима, знањима, финансијским услугама, тржишту и могућности за остваривање додатне вриједности, односно за запошљавање ван пољопривреде. Стратешки циљ 1 овог стратешког документа и приоритети и мјере дефинисане у оквиру овог стратешког циља доприносе реализацији СДГ2, подциљу 2.3.

СД2, подциљ 2.4. До краја 2030. осигурати одрживе системе за производњу хране и примјенити флексибилне пољопривредне праксе за повећање продуктивности и производње, које помажу у одржавању екосистема, које јачају капацитет за прилагођавање климатским промјенама, екстремним временским условима, сушама, поплавама и осталим елементарним непогодама, односно које прогресивно побољшавају квалитет земљишта. Стратешки циљ 3 овог стратешког

¹³ Циљеви одрживог развоја (СДГ) представљају трансформативни план за стварање боље и одрживе будућности за цијели свијет. Они се баве глобалним изазовима са којима се цијели свијет суочава, укључујући сиромаштво, неједнакост, климатске промјене, деградацију околиша, просперитет, мир и правду. (СДГ оквир за БиХ, децембар 2019.)

документа, те приоритети и мјере у оквиру овог стратешког циља доприносе реализацији подциља 2.4.

Такође подциљеви 2.5.и 2.6 одговарају мјерама и приоритетима дефинисаним у оквиру стратешког циља 3 овог документа а којима се предвиђа заштита генетичких ресурса, аутохтоним производа, материјалног и нематеријалног наслеђа у цјелини.

СДГ12: Одговорна потрошња и производња: Осигурати моделе одрживе потрошње и производње. Стратешки циљ 1 и 3 овог документа као и приоритети и мјере дефинисане у оквиру овог циља усклађени доприносе постизању СДГ12.

СДГ15: Очување живота на земљи: Заштитити, успоставити и промовирати одрживо кориштење копнених екосистема, одрживо управљати шумама, сузбити дезертификацију, зауставити и преокренути деградацију тла, те спријечити уништавање биолошке разноликости. Стратешки циљ 3 овог документа као и приоритети и мјере дефинисане у оквиру овог циља усклађени доприносе постизању СДГ15.

Стратешки план руралног развоја Босне и Херцеговине (2022-2028) - Оквирни документ

Према нацрту документа (у моменту израде Стратешког плана развоја пољопривреде и руралних подручја Града Зворник, у току је била израда стратешког оквира за рурални развој на нивоу БиХ за период 2022-2028 година) дефинисано је шест стратешких циљева развоја пољопривреде и руралних подручја у БиХ за период 2022-2028:

- Развој пољопривреде базиран на повећању продуктивности и одрживости дохотка пољопривредних газдинстава;
- Подстицање конкурентности, дигитализације и иновација у пољопривреди;
- Одрживо управљање природним ресурсима и подршка развоју климатски отпорне пољопривреде;
- Обнова, очување и јачање руралних подручја;
- Развој система за имплементацију и управљање руралним развојем;

Ови циљеви пружају шири оквир за развој пољопривреде и руралних подручја и истовремено настоје уважити актуелне стратешке приоритете које су одредили ентитети и Брчко Дистрикт БиХ.

Сва три стратешка циља дефинисана Стратегијом развоја пољопривреде и руралних подручја Града Зворник до 2027 године усклађени су са стратешким оквиром на нивоу БиХ.

Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске до 2027. године

Како је наведено у самом документу приоритетни циљ новог стратешког оквира је да се одреде правци, циљеви и начини њихове реализације који ће довести до повећања пољопривредне производње на одрживим основама, побољшања и усклађивања њене производне структуре, повећања прераде пољопривредних производа и унапређења и складнијег развоја руралних подручја. Стратешки циљеви развоја сектора пољопривреде и руралних подручја у Републици Српској у период од 2021. до 2027. године представљају одговоре на идентификоване снаге, слабости, шансе и пријетње, али и могућности њихове реализације у складу са финансијским и другим условима који се предвиђају за тај период. Стратешки оквир је конципран тако да се састоји од 5 стратешких циљева (СЦ), 28 специфичних и 3 унакрсна приоритета чија реализације је даље разрађена кроз 78 мјера. Стратешки циљеви су:

- Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње,
- Повећање конкурентности и развој ланаца вриједности у пољопривредно-прехранбеном сектору,
- Заштита природе и одрживо кориштење природних ресурса,

- Ревитализација руралних подручја, као и
- Унапређење институционалног и законодавног амбијента за развој пољопривреде.

Сва три стратешка циља дефинисана Стратегијом развоја пољопривреде и руралних подручја Града Зворник до 2027. године усклађени су са стратешким оквиром на нивоу РС.

Стратешка платформа укључује и тзв. унакрсне приоритете који се односе на: равноправност полова и унапређење положаја жена у руралним подручјима, генерацијску обнову и давање предности малим пољопривредницима, те смањење сиромаштва и бригу за старе. Ови приоритети се због свог свеобухватног значаја не могу приписати само једном стратешком циљу већ представљају опште приоритете који се узимају у обзир у реализацији свих стратешких циљева и њима припадајућих мјера и појединачних активности. Сва три стратешка циља дефинисана Стратегијом развоја пољопривреде и руралних подручја града Зворника до 2027 године усклађени су и са унакрсним приоритетима.

Стратегија интегрисаног развоја Града Зворник 2018 – 2027. године

Стратешки циљеви интегрисаног развоја Града Зворник до 2027. године орјентисани су око три стратешка циља:

Стратешки циљ 1: УНАПРИЈЕДИТИ СТАЊЕ ПРИВРЕДЕ ЗА КРЕИРАЊЕ И ОДРЖИВОСТ НОВИХ РАДНИХ МЈЕСТА,

Стратешки циљ 2: УНАПРИЈЕДИТИ КВАЛИТЕТ ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА НА ПОДРУЧЈУ ГРАДА ЗВОРНИК

Стратешки циљ 3: ОДГОВОРНО УПРАВЉАЊЕ ЖИВОТНОМ СРЕДИНОМ

Сва три стратешка циља дефинисана Стратегија интегрисаног развоја Града Зворник 2018 – 2027. године дају квалитетну основу и за развој пољопривреде и уопштено унапређење економске активности у руралним подручјима града. У првом Стратешком циљу се између осталог наводи да се исти односи на стварање инфраструктурних услова и давање подстицаја за развој постојећих и отварање нових привредних субјеката, како у области индустријске производње, *тако и у областима пољопривреде и туризма*. Други циљ је свеобухватан и непосредно се прожима са другим стратешким циљем овога документа. Одговорно управљање животном средином је битно за сва три стратешка циља овог документа, те селектоване ланце вриједности, посебно када говоримо о органској производњи.

У смислу свега наведеног, Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја Града Зворник усклађен је са Стратегијом интегрисаног развоја Града Зворник до 2027 године.

6. ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР

Извори финансирања Стратегије пољопривреде и руралног развоја односе се на буџетска средства града и остале изворе финансирања.

Оквирни финансијски план са индикативним износима потребних средстава за реализацију стратешких циљева и мјера, доноси укупну вриједност за реализацију Стратешког документа у износу од 2,180,000.00 КМ, при чему би 50% наведеног износа требало обезбједити из властитих средстава Града, 30% из приватних средстава потенцијалних корисника, а остатак средстава из других извора финансирања. То би значило годишње издвајање из општинског буџета за потребе развоја пољопривреде и руралних подручја у оквирном износу од 218.000КМ како би се реализовао индикативни финансијски оквир.

Табела 56: Оквирни финансијски план

Ознака стратешког циља, приоритета и мјере	Структура финансирања (у %)	Укупно (КМ)	Буџет институције (КМ)	Остали извори финансирања (КМ)
1.. Одржив развој пољопривреде и селектованих ланаца вриједности	52.75%	1,150,000.00	575,000.00	575,000.00
1.1.Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње	27.52%	600,000.00	300,000.00	300,000.00
1.1.1.Инвестиције у унапређење пољопривредне производње	22.94%	500,000.00	250,000.00	250,000.00
1.1.2.Унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи	2.29%	50,000.00	25,000.00	25,000.00
1.1.3.Стандардизација и сертификација пољопривредне производње	2.29%	50,000.00	25,000.00	25,000.00
1.1.4.Подршка текућој производњи	4.59%	100,000.00	50,000.00	50,000.00
1.2.Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа	25.23%	550,000.00	275,000.00	275,000.00
1.2.1.Развој тржишне инфраструктуре	11.47%	250,000.00	125,000.00	125,000.00
1.2.2.Унапређење капацитета произвођачких организација	4.59%	100,000.00	50,000.00	50,000.00
1.2.3.Изградња мини прерађивачких капацитета	9.17%	200,000.00	100,000.00	100,000.00
2.Унапређење квалитета живота у руралном подручју	36.70%	800,000.00	400,000.00	400,000.00
2.1.Подршка диверзификацији економских активности у руралном подручју	13.76%	300,000.00	150,000.00	150,000.00
2.1.1.Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредним газдинствима	4.59%	100,000.00	50,000.00	50,000.00
2.1.2.Инвестирање у промоцију и маркетинг руралног простора и руралних производа	4.59%	100,000.00	50,000.00	50,000.00
2.2.3.Обезбјеђивање старт-уп пакета за samozapoшљавање у руралном подручју	4.59%	100,000.00	50,000.00	50,000.00
2.2.Унапређење руралне инфраструктуре и јавних услуга у руралном подручју	22.94%	500,000.00	250,000.00	250,000.00
2.2.1.Подршка унапређењу расположивости јавних услуга	11.47%	250,000.00	125,000.00	125,000.00
2.2.2.Подршка унапређењу физичке инфраструктуре	11.47%	250,000.00	125,000.00	125,000.00
3.Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју	10.55%	230,000.00	115,000.00	115,000.00
3.1.Заштита природних ресурса	10.55%	230,000.00	115,000.00	115,000.00
3.1.1.Заштита земљишта од различитих облика деградације	2.29%	50,000.00	25,000.00	25,000.00
3.1.2.Активирање тржишта пољопривредним земљиштем	0.46%	10,000.00	5,000.00	5,000.00

3.1.3. Управљање пољопривредним отпадом	2.29%	50,000.00	25,000.00	25,000.00
3.1.4. Подршка органској производњи	4.59%	100,000.00	50,000.00	50,000.00
3.1.5. Идентификација и заштита генетичких ресурса	0.92%	20,000.00	10,000.00	10,000.00
УКУПНО		2,180,000.00	1,090,000.00	1,090,000.00

Извор: градске службе/аутори

Наведена средства би се односила на структурне мјере развоја пољопривреде и руралних подручја у складу са предложеним мјерама, а суфинансирала би се из осталих извора средстава која су претходно идентификована за сваку мјеру, а односе се на Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.)

У складу са Законом о пољопривреди Републике Српске те стратешким одређењима како претходног тако и новог стратешког оквира (Нацрт стратегије развоја пољопривреде и руралних подручја до 2027. године) локалне заједнице требају се суздржавати од давања додатних новчаних подстицаја из мјера из групе директне подршке произвођачима, а своја буџетска средства расположива за развој пољопривреде и сеоских подручја сконцентрисати на мјере тзв. другог стуба, тј. подршку руралном развоју, примарно инвестиционим улагањима пољопривредних газдинстава и прерађивача. У том смислу структуру мјера подршке више не би чиниле мјере подршке попут премије за млијеко и друге мјере подршке текућој производњи.

Средства Аграрног буџета су предвиђена да надомјесте суфинансирање капиталних инвестиција, а према захтјевима пољопривредних произвођача. Суфинансирање из општинског буџета у почетним годинама може бити веће за општински буџет а мањи за корисника како би се стимулисале инвестиције на газдинству које су тренутно на врло ниском нивоу. Који модел ће коначно бити примјењен зависиће и од расположивости средстава у оквиру градског буџета као и од типа и приоритета улагања.

Када су у питању средства међународних организација, она ће зависити од спремности локалног партнерства, а прије свега градских служби да на бази квалитетно припремљених пројеката обезбједе суфинансирање за инвестиционе и инфраструктурне пројекте, изградње тржишне инфраструктуре, унапређења доступности јавних услуга у руралном подручју, промоције руралних производа, диверзификације руралне економије и др.

Детаљни услови и начин реализације средстава буџета били би регулисани посебним актима које доноси град у складу са важећим законским и другим прописима.

Када су у питању мјере заштите животне средине и мјере друштвеног развоја а које се односе на рурална подручја и које су предвиђене и овим стратешким документом, предвиђено је да се њихова реализација настави у оквиру за то предвиђених буџетских ставки те да дате мјере не улазе у структуру финансирања подршке пољопривреди и руралном развоју.

6.1. Алтернативни извори финансирања

Значајан извор подршке за унапређење пољопривреде и живота у руралним подручјима јесу и средства међународних донатора. У Босни и Херцеговини је активан значајан број донатора. Један дио њих има средства намијењена баш за пољопривреду, док други кроз подршку социјалним случајевима, женама, младима и друго, такође могу унаприједити положај становништва које живи у руралном подручју. Значајнији донатори који су били активни у 2022. години су следећи:

Табела 57: Активни донатори у Босни и Херцеговини

Назив донатора/пројекта и коментар	Контакт (интернет страница)
Организација за храну и пољопривреду Уједињених Нација – ФАО	https://www.fao.org/
Техничка подршка и мањи пројекти	
Европска Унија - EU	http://europa.ba/
Постоји више различитих фондова који могу бити искориштени за развој пољопривреде и села, а са добијањем статуса кандидата очекују се и додатни фондови.	https://eu4agri.ba/ https://srb-bih.org/sr/serbian-pocetna/ https://www.interreg-hr-ba-me.eu/ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
Развојни програм Уједињених Нација – UNDP	www.undp.ba
Веома активан донатор	https://procurement-notice.undp.org/
Влада Републике Србије	https://www.dijaspора.gov.rs/
Управа за сарадњу са дијаспором и Србима у региону	
USAID - Америчка агенције за међународни развој	www.usaid.gov/ba
Sustainable Tourism – Одрживи туризам, актуелни пројекат за развој одрживог туризма	https://turizambih.ba/
Шведска развојна организација	www.sida.se
Пројекат владе Шведске за унапређење бизниса – C2C	https://c2c.ba/
Њемачка развојна организација - GIZ	www.giz.de
Веома активан донатор	
Чешка Република - CZDA	http://www.czda.cz/
Чешка развојна агенција	https://www.mzv.cz/sarajevo/bs/index.html
Амбасада Чешке Републике	
Јапанска развојна агенција – JICA	http://www.jica.go.jp/
Веома активан донатор	
Турска развојна агенција – ТИКА	https://www.tika.gov.tr/en
Веома активан донатор	
Швајцарска развојна организација – SDC	www.swiss-cooperation.admin.ch
Активности SDC су углавном усмјерене на подручје ФБиХ, али и један мањи дио средстава се имплементира у Републици Српској	
Словачка развојна агенција - SLOVAKAID	https://slovakaid.sk/
Углавном је ријеч о мањим фондовима	

Извор: аутори

Како би ефикасније користили ове могућности, битно је имати донесене адекватне стратешке и програмске документе на нивоу Општине, Републике или на нивоу БиХ, на које се треба позивати у припреми пројектног приједлога. Такође, корисно је позвати се и на међународне документе (нпр. Споразум о стабилизацији и придруживању - ССП, регионалне стратегије за развој Дунавског подручја, документе SWG, прописе Европске Уније: <https://eur-lex.europa.eu/>, итд). У Републици Српској и БиХ све више има кућа које нуде услуге подршке припреме пројектата. Услуге ових кућа се често могу финансирати и кроз сам пројекат. Велики је и број приватних консултаната који такође могу пружити адекватну подршку у припреми пројектних приједлога и добро је имати датабазу консултаната¹⁴. Степен коришћења ових извора финансирања највише зависи од агилности општинске администрације и активности цивилног сектора.

¹⁴ <https://www.gea.ba/la/>, <https://solvia.ba/>, <https://devcon.pro/>, <https://erbezconsulting.com/>, <https://empyriaconsulting.com/>, <https://www.centarzaekonomiju.com/>.

7. ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА

У складу са Стратегијом развоја града Зворник, кључну оперативну улогу у координацији имплементације, праћења и вредновања Стратегија развоја пољопривреде и руралних подручја има Развојни тим за вођење процеса планирања интегрисаног локалног развоја као и Одјељења за привреду и друштвене дјелатности. Овај им ће, уз сталну сарадњу са кабинетом градоначелника, координирати припрему и провођење плана имплементације стратегије, те усклађивање годишњих планова рада одјељења и плана буџета са планом имплементације.

Осим Развојног тима, Одјељење за привреду и друга Одјељења у градској управи кључна су за реализацију Стратегије. Осим градске управе у реализацији стратегије очекује се допринос и Туристичке организације, кроз разраду и имплементацију планираних прејеката и мјера, те јавних установа и предузећа у другим секторима.

Препорука је да се у сврху релаизације Стратегије пољопривреде и руралног развоја формира Партнерство за рурални развој града Зворника. Ово партнерство јавног пословног и цивилног сектора (представници градске управе, јавних институција релевантних за рурални развој, произвођачких организација, омладинских организација, удружења жена, предузећа) имало би улогу у имплементацији, праћењу и вредновању стратегије. Партнери би потписали заједничку изјаву о локалном развојном партнерству, што је у складу са политиком интегралног руралног развоја која се управо заснива на партнерству свих актера локалног нивоа у дефинисању и имплементацији развојних приоритета.

Начин, форма и динамика активности праћења и оцјене реализације стратегије, такође ће се ускладити са Пословником који регулише рад Партнерства а који предвиђа да се Партнерство састаје најмање два пута, једном за разматрање реализације активности у претходној години, а други пут ради разматрања плана рада у текућој или наредној години.

Развојни тим пружа техничку и стручну подршку Партнерству за рурални развој.

Контролно вредновање имплементације стратегије развоја извршиће се са истеком трогодишњег периода (2025), а финално вредновање са истеком периода имплементације стратегије (2027). Уз контролно вредновање извршиће се провјера даљње валидности стратешких циљева, док ће финално вредновање послужити и као подлога за нови циклус стратешког планирања.

Након сваке године провођења биће потребно направити извјештај о напретку и организовати састанак Партнерства за рурални развој. На том годишњем састанку, на основу извјештаја о провођењу активности Акционог плана, мјере и приоритети ће бити ревидирани и допуњени у Акционом плану, уколико то буде потребно.

Процес праћења имплементације Стратешког плана има за циљ да пружи информације о следећем: у којој мјери је остварено оно што је планирано, гдје су биле потешкоће у остваривању планираног, шта то значи за планирање наредних активности, да ли су ресурси адекватно кориштени, у којој мјери су корисници партиципирали у реализацији планираног.

Индикатори се користе као алат за процјену на сваком нивоу (излаз, резултат, утицај) у којој су мјери, мјере, активности или цијели програм допринијели остварењу циљева. Индикатори морају бити специфични, мјерљиви, доступни/оствариви на трошковно ефикасан начин, релевантни за програм, и правовремено доступни. Индикатори праћења треба да пруже основне улазне елементе за припрему годишњих извјештаја и анализа непосредних резултата примјењених програма и мјера.

Улазни индикатори се односе на буџет или друге ресурсе додијељене на сваком нивоу подршке. Индикатори излаза мјере активности које су директно реализоване у оквиру програма. Активности су први корак према остварењу оперативних циљева интервенције и исказују се у

физичким или новчаним јединицама. Индикатори резултата мјере директне и непосредне учинке интервенције. Они пружају информације о промјенама у, на примјер, понашању, способности или дјеловању директних корисника и исказују се у физичким или монетарним вриједностима. Индикатори утицаја се односе на предности програма како на нивоу интервенције, али и уопште у програмском подручју. Они су повезани са ширим циљевима Стратегије и дио су завршне оцјене утицаја реализованих програма и мјера. Листа индикатора за сваку мјеру у оквиру Стратегије дата је у опису сваке мјере.

Оцјена утицаја реализованих мјера се проводи периодично и најчешће на бази квалитативних анализа добијених кроз истраживања као што су пољопривредни попис, мјерење квалитета животног стандарда, анкета о приходима домаћинства и других специфичних анкета и студија. Градска Одјељења за финансије и Одјељење за привреду и друштвене дјелатности су кључна одјељења за праћење имплементације Стратегије пољопривреде и руралног развоја. Одјељење за финансије би било задужено за провођење прве фазе праћења а то је административна контрола планирања и извршења буџетских алокација. Одјељење за привреду и друштвене дјелатности би требало водити процесе праћења и оцјене квалитативних и квантитативних резултата реализације појединих активности а на основу заданих индикатора праћења које прате сваку мјеру.

8. ПРИЛОЗИ СТРАТЕШКОМ ДОКУМЕНТУ

Прилог 1:

8.1: Сажети преглед стратешких циљева, приоритета и мјера

Табела 58: преглед стратешких циљева, приоритета и мјера

Редни број и ознака	Назив	Индикатори и финансијски оквир		
1.Стратешки циљ	Одржив развој пољопривреде и селектованих ланаца вриједности	Индикатори стратешког циља	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Износ инвестиционе подршке из буџета локалне управе у пољопривредној производњи	100.000КМ	+50%
		Број функционалних ланаца вриједности	0 ланаца	2 ланца
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		575,000	575,000	1,150,000
1.1.Приоритет	Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Раст продуктивности (kg/ха)	5,5-6т/ха кукуруз 9 т/ха кромпира 18-20 т/ха јабука	+20%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		300,000	300,000	600,000
1.1.1.Мјера	Инвестиције у унапређење пољопривредне производње	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестиција	10.000КМ годишње	50.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		250,000.0	250,000	500,000
1.1.2.Мјера	Унапређење приступа знању и иновацијама у	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора

	пољопривредној производњи	Број газдинстава која су прошла обуку	10% регистрованих	сва газдинства регистрована у РПГ
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		25,000.0	25,000	50,000
1.1.3.Мјера	Стандардизација и сертификација пољопривредне производње	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број газдинстава која су увела стандард	0 газдинстава	Сва газдинства која су чланови задруга или удружења
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		25,000.0	25,000	50,000
1.1.4.Мјера	Подшрка текућој производњи	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број газдинстава која су добила подршку	сва газдинстава која не испуњавају услове за републичку подршку	Сва газдинства која не испуњавају услове за републичку подршку
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		50,000.0	50,000	100,000
1.2.Приоритет	Развој ланца вриједности и побољшање квалитета производа	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број сектора у којима је успостављен ланац вриједности.	0 ланаца	2 ланца вриједности
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		275,000	275,000	550,000
1.2.1.Мјера	Развој тржишне инфраструктуре	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	0КМ	50.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		125,000	125,000	250,000
1.2.2.Мјера	Унапређење капацитета произвођачких организација	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Износ инвестираних средстава	0КМ	10.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		50,000.0	50,000	100,000
1.2.3.Мјера	Изградња мини прерађивачких капацитета	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број мини прерада	0	Три мини погона
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		100,000.0	100,000	200,000
2.Стратешки циљ	Унапређење квалитета живота у руралном подручју	Индикатори стратешког циља	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Раст броја становника у руралном подручју	постојеће стање	+20%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		400.000	400.000	800,000
2.1.Приоритет	Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Врста активности	доминантно пољопривреда	примарне и услужне дјелатности
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		150.000	150.000	300,000
2.1.1.Мјера		Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора

	Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредном газдинству	Број регистрованих пружалаца услуга агротуризма	2	10
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		50,000.0	50,000	100,000
2.1.2.Мјера	Инвестирање у промоцију и маркетинг руралног простора и руралних производа	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број промотивних активности	1	5
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		50,000.0	50,000	100,000
2.1.3.Мјера	Обезбјеђење старт-уп пакета за самозапошљавање у руралном подручју	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број старт-уп пакета	0	50 пакета са по 5000
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		50,000	50,000	100,000
2.2.Приоритет	Унапређење руралне инфраструктуре и расположивости јавних/социјалних услуга	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Задовољство квалитетом услуга	негативно	позитивно
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		250,000	250,000	500,000
2.2.1.Мјера	Подршка унапређењу расположивости јавних услуга у руралном подручју	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	10.000КМ годишње	25.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		125,000	125,000	250,000
2.2.2.Мјера	Подршка унапређењу физичке инфраструктуре у руралном подручју	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	10.000КМ годишње	25.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		125,000.0	125,000	250,000
3.Стратешки циљ	Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		заштићени ресурси	низак ниво заштите	висок ниво заштите
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		115,000	115,000	230,000
3.1.Приоритет	Заштита природних ресурса	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		ха простора под заштитом	0 ха	10 ха
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		115,000	115,000	230,000
3.1.1.Мјера	Заштита земљишта од различитих облика деградације	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Мониторинг деградације	није успостављен	успостављен
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		25,000	25,000	50,000
3.1.2.Мјера	Активирање тржишта пољопривредним земљиштем	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		База података о земљишним површинама	нема	има
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		5,000.0	5,000	10,000
3.1.3.Мјера	Управљање пољопривредним отпадом	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Постављени контејнери за пољ.отпад	0 контејнера	10 контејнера

		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		25,000.0	25,000	50,000
3.1.4.Мјера	Подршка органској пољопривредној производњи	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број сертифицираних произвођача	0 произвођача	5 произвођача
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		50,000	50,000	100,000
3.1.5.Мјера	Идентификација и заштита генетичких ресурса	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број идентификованих билних и животињских врста које су ушле у програм заштите	0 врста	2 врсте или групе ушле у програм заштите
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		10,000.0	10,000	20,000

Извор: аутори

8.2: Детаљан преглед мјера

Табела 59: мјере за имплементацију Стратегије

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње		
Назив мјере	1.1.1.Инвестиције у унапређење пољопривредне производње		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Инвестиције су основ развоја, па тако и у области пољопривреде, без инвестиција у заснивање производње (подизање вишегодишњих засада, изградња пластеника и стакленика, набавка стоке, изградња објеката) објекте за смјештај животиња или складиштење производа, системе за наводњавање, пољопривредну механизацију и друга средства рада, није могуће остварити напредак нити унаприједити продуктивност рада. Мјера може да се реализује кориштењем различитих модела финансирања, са већинским удјелом републичког и локалног нивоа, као и средстава корисника, а који модел ће се примјенити зависи од врсте инвестиције и општег интереса у зависности од околности које буду важиле у моменту реализације мјере.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава; -Број пољопривредних газдинстава која су остварила средства подршке;	- 5.000КМ годишње - 5 газдинстава годишње	- 50.000 годишње или - 15 газдинстава годишње
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапријеђена продуктивности, квалитета производа и приход за пољопривредне произвођаче Давање предности или додатних бодова за жене и младе код додјеле средстава подршке као и инвестицијама које имају позитиван утицај на животну средину и доприносе смањењу загађења		
Индикаторна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 500.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, пољопривредни произвођачи		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи уписани у Регистар пољопривредних газдинстава		

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности
Приоритет	1.1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње

Назив мјере	1.1.2. Унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Модел реализације мјере подразумијева успостављање сарадње између произвођача и пружалаца савјетодавних услуга (државни савјетодавци, приватни савјетодавци и др.). У зависности од тога ко су пружаоци услуга зависиће и модел реализације, а заснивао би се на редовним обилазцима произвођача који инвестирају у заснивање нове или проширење постојеће производње, креирање посебних програма подршке за пренос знања и вјештина младима и женама на селу, као и укључивање као обавезних дијелова програма едукације питања везаних за заштиту животне средине, дигитизацију пољопривредне производње и прилагођавање климатским промјенама		
Кључни стратешки пројекти	УСПОСТАВЉАЊЕ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број пољопривредних газдинстава која су прошла програме обуке	10% регистрованих газдинстава	сва регистрована газдинства
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Примјена знања и иновација у пољопривредној производњи је широк појам и може да се односи на примјену основних знања из пољопривредне производње за произвођаче почетнике, до примјене прецизне пољопривреде и производње комбиноване са ИТ технологијама за напредне пољопривредне произвођаче. У оба случаја крајњи резултат је већа добит, боља продуктивност и економичнија производња.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник, Конзорцијум		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи уписани у Регистар пољопривредних газдинстава, чланови Конзорцијума		
Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње		
Назив мјере	1.1.3. Стандардизација и сертификација пољопривредне производње		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Стандардизација пољопривредне производње подразумијевала би у овом случају усклађивање производње са системима квалитета које намећу тржишне дестинације производа који се производе на подручју Града Требиња. Мјера би подразумијевала суфинансирање увођења система квалитета код привредних субјеката на територији града како појединачних тако и колективне сертификације произвођача која би била економски повољнија за уситњена породична пољопривредна газдинства		
Кључни стратешки пројекти	УСПОСТАВЉАЊЕ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број пољопривредних газдинстава која су увела стандард	0 газдинстава	сва газдинства чланови задруга и удружења
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Тржишни стандарди у пољопривреди и прехранбеној индустрији данас су повезани са безбједношћу хране за потрошаче, здравственој исправности хране, те примјени принципа добре пољопривредне, добре произвођачке и других пракси у зависности од захтјева тржишта. У области прехранбене индустрије листа стандарда квалитета је још дужа и подразумијева испуњавање услова везаних за услове објеката и примјењене технологије у преради производа. Иако је Република Српска донијела посебан Правилник за прераду производа на газдинствима, основни принципи заштите здравља и безбједности потрошача морају бити испуњени што са собом носи и инвестиције у испуњавање тих захтјева. Ефекат се односи на Унапријеђену продуктивност, квалитета производа и приходи за пољопривредне произвођаче		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		

Период спровођења мјере	2023 – 2027.
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник, Конзорцијум
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи чланови задруга и удружења

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње		
Назив мјере	1.1.4. Подршка текућој производњи		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Град Зворник наставља са мјером подршке текућој производњи оних пољопривредних произвођача који не испуњавају услове за подршку из републичког буџета како би помогла одрживост малих газдинстава као битне карике одрживог руралног развоја и демографске стабилности у руралном подручју.		
Кључни стратешки пројекти	УСПОСТАВЉАЊЕ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број пољопривредних газдинстава која су добила подршку	Сва газдинства која не примају републички подстицај	Сва газдинства која не примају републички подстицај
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Заштита дохотка малих газдинстава, избјегавање ризика гашења малих газдинстава, задржавање становништва на селу		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник, Конзорцијум		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи који не испуњавају услове за републички подстицај		

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.2. Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа		
Назив мјере	1.2.1. Развој тржишне инфраструктуре		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Тржишна инфраструктура је предуслов за развој ланца вриједности а односи се на: складишне капацитете, продајне капацитете, откупне центре, капацитете за паковање и капацитете за транспорт производа. Ове инвестиције некада предузима појединац, а некада организатор производње, откупа и пласмана пољопривредних производа. Инвеститор може бити и општина која након периода инвестиције наведене објекте тржишне инфраструктуре предаје на управљање организацији пољопривредних произвођача. Начин реализације мјере зависи од модела финансирања који некад може укључивати 100% финансирање из општинског или других извора финансирања, а некада укључивати приватна средства корисника, у зависности од врсте инвестиције.		
Кључни стратешки пројекти	УСПОСТАВЉАЊЕ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава	0КМ	50.000КМ годишње
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапријеђена тржишност пољопривредних производа и приходи за пољопривредне произвођаче, те остварен друштвени ефекат мјере кроз давање предности или додатних бодова за жене и младе код додјеле средстава подршке, као и давање предности или додатних бодова за инвестиције које имају позитиван утицај на животну средину и доприносе смањењу загађења		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 250.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник, Конзорцијум		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, партнерске институције		

Циљне групе	Пољопривредни произвођачи, удружења пољопривредних произвођача, пољопривредне задруге, предузетници, Конзорцијум и други субјекти у руралном подручју.
-------------	--

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.2. Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа		
Назив мјере	1.2.3. Унапређење капацитета произвођачких организација		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Без удруживања у профитабилне облике организовања пољопривредни произвођачи не могу унаприједити своју позицију у тржишном ланцу. У том смислу намеће се као потреба унапређење капацитета произвођачких организација укључене у секторе пољопривреде и производње хране, са циљем унапређења тржишности производа поријеклом из Зворника, унапређењу знања и вјештина чланова, увођењу нових технологија, дигитизацији пољопривредне производње, те у привлачењу средстава за развој пољопривреде из домаћих и међународних извора		
Кључни стратешки пројекти	ОСНИВАЊЕ КОНЗОРЦИЈУМА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Основа конзорцијум	да	не
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапређена тржишна позиција за пољо-прехрамбене произвођаче и становнике руралних подручја		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Учесници пољо-прехрамбеног и везаних сектора, Град Зворник		
Циљне групе	Пољо-прехрамбене произвођачи и становници руралних подручја		

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.2. Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа		
Назив мјере	1.2.2. Изградња мини прерађивачких капацитета		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Мјера подразумијева инвестиције у технолошку опрему или опремање просторија за прераду у складу са захтјевима санитарних и хигијенских стандарда. Начин реализације зависи од договорених модела улагања који као и код осталих инвестиција на газдинству могу пратити модел 50:40:10 или неки други модел у зависности од околности.		
Кључни стратешки пројекти	УСПОСТАВЉАЊЕ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава Број мини погона;	0КМ 0 погона	200.000 3 мини погона
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Прерада пољопривредних производа означава виши степен производње, када се од сировине добије готов или полуготов производ за крајњег потрошача. На тај начин пољопривредни производи добијају нову додану вриједност, производ постаје препознатљив а могућности његовог пласмана на тржиште се проширују. Прерадом на газдинству мали произвођачи умјесто квантитета постижу квалитет производа и њиме подижу своју конкурентност на тржишту. Остварен друштвени ефекат мјере кроз давање предности или додатних бодова за жене и младе код дојеле средстава подршке, као и давање предности или додатних бодова за инвестиције које имају позитиван утицај на животну средину и доприносе смањењу загађења		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 200.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		

Носиоци спровођења мјере	Град Зворник
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи, удружења пољопривредних поризвођача, пољопривредне задруге, предузетници и други субјекти у руралном подручју.

Веза са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.1. Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима		
Назив мјере	2.1.1. Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредном газдинству		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Мјера подразумијева инвестиције у опремање газдинства: објеката за дегустацију, објеката за смјештај, окућнице и др. Начин реализације мјере подразумијева суфинансирање инвестиционих улагања у омјеру који буду дозвољавале околности и расположива буџетска средства		
Кључни стратешки пројекти	ИНВЕСТИЦИЈЕ У РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	-Висина инвестираних средстава;	0КМ	100.000КМ
	-Број регистрованих пружалаца услуга агротуризма.	3 регистрован произвођача	10 регистрованих произвођача
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Пружање услуга руралног туризма на пољопривредном газдинству или развој агротуризма је велика развојна шанса за мала и велика рурална домаћинства да кроз спајање пољопривреде и туризма остваре позитивне ефекте на: укупан доходак газдинства, сигурност прихода у случају елементарних непогода, запошљавање породичне и друге радне снаге, те бољи пласман властитих пољопривредних поризвода. Давање предности или додатних бодова за жене и младе код додјеле средстава подршке остварује се и друштвени ефекат мјере.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, будућа Туристичка организација, рурална домаћинства		
Циљне групе	Рурална домаћинства		

Веза са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.1. Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима		
Назив мјере	2.1.2. Инвестирање у промоцију и маркетинг руралног простора и руралних производа		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Мјера би подразумијевала инвестиције у маркетиншку кампању и промотивне активности. У том смислу потребно је инвестирати у програме који могу допринијети промјени имица руралног простора али и изградњи идентитета руралног подручја, те подизању свијести не само становника руралног подручја, већ свих становника града Зворника и његовим селима и сеоским производима. Такође, мјера укључује увођење дигиталних система промоције (интернет странице или повезивање на већ естаблиране мреже), повезивања са тржиштем и продаје услуга, производа и капиталних добара (привлачење инвестиција у рурална подручја и пољо-прехрамбени сектор).		
Кључни стратешки пројекти	ИНВЕСТИЦИЈЕ У РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	-Број маркетиншких програма;	1 манифестација годишње	4 манифестације годишње
	-Број промотивних активности	1 дигитални алат (ТОЗ)	2 дугорочна дигитална рјешења
	- Број промотивних алата.		
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Промотивне и маркетиншке активности могу допринијети мијењању имица села и руралног као мјеста која се често перципирају као заостала, запуштена у мјеста која су пожељна за живот а рурални производи као производи који су пожељни за конзумацију. Унапређен или измијењен имиц руралног подручја Града, повећан ниво инвестиција у рурална подручја, повећан квалитет живота руралних становника. Данас је посебно значајно и ефективно коришћење дигиталних алата		

	у промоцији производа и услуга.
Индикаторна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000KM Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача
Период спровођења мјере	2023 – 2027.
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, ТО Зворник
Циљне групе	Сви становници руралних подручја, Конзорцијум

Веза са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.1. Поддршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима		
Назив мјере	2.1.3. Обезбјеђење старт-уп пакета за samozapošljavanje у руралном подручју		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Унапређење стања у пољопривреди и руралном развоју није могуће без смјене генерација и анимирања младих за бављење пољопривредом, што је основ за модернизацију и примјену нових знања и технологија. Такође жене на селу као равноправни чланови домаћинства често немају једнак приступ средствима за покретање пословних активности како искористиле властита знања и вјештине. У том циљу мјера би подразумијевала додјелу старт-уп пакета било у новцу или материјалима за покретање бизниса у пољопривредној или непољопривредној дјелатности на властитом пољопривредном газдинству. Вриједност пакета зависила би од расположивих средстава.		
Кључни стратешки пројекти	ОБЕЗБЈЕЂЕЊЕ СТАРТ-УП ПАКЕТА ЗА САМОЗАПОШЉАВАЊЕ НА СЕЉУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број додијељених пакета	0 пакета	50 пакета
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Измјењена демографска структура у руралним подручјима, повећан број самосталних предузетника у руралним подручјима		
Индикаторна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000KM Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде		
Циљне групе	Млади и жене из руралних подручја		

Веза са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.2. Унапређење руралне инфраструктуре и јавних услуга у руралном подручју		
Назив мјере	2.2.1. Поддршка унапређењу расположивости јавних услуга (образовање, здравство, социјална заштита)		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Активности које могу допринијети уравнотеженом руралном и територијалном развоју, чиме би се смањила могућност напуштања руралних подручја и нестанак руралних заједница. Унапређење опреме у школама, опремање вртића, пројекти за социјалну заштиту руралног становништва, нарочито особа старије животне доби и особа које саме живе итд. само су неке могуће пројектне активности. Паметна села могу бити начин за унапређење приступа услугама. Паметна села нису искључиво везана за употребу информационих технологија, већ паметних рјешења за превазилажење изазова с којима се суочава локално становништво. И умјесто да чекају да те изазове рјешава држава, становници се сами организују и уз помоћ подршке из државног или локалног буџета креирају различите производе који доприносе унапређењу квалитета живота локалног становништва. Нпр. то могу бити мобилне амбуланте, учење на даљину, дигиталне платформе за промоцију културног наслеђа, дигиталне платформе за оптимизацију превоза, социјална предузећа, сеоске продавнице и различити хабови за окупљање становника и др.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности

	-Висина инвестираних средстава; -Број и врста инвестиција; -Број корисника јавне услуге;	10.000КМ годишње Сви становници	25.000КМ годишње Сви становници
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапређен квалитет живота за становнике у руралном подручју, повећан обухват становника јавним услугама. Усклађивањем пројеката доступности јавних услуга са потребама младих и жена на селу и Израдом студије утицаја на животну средину приликом реализације инфраструктурних пројеката, остварује се свеукупан друштвени ефекат.		
Индикаторна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 500.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веза са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.2. Унапређење руралне инфраструктуре и јавних услуга у руралном подручју		
Назив мјере	2.2.2. Подршка унапређењу физичке инфраструктуре у руралном подручју		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	И у случају руралне инфраструктуре (пут, вода, телекомуникације и др.) потребна су финансијска средства која превазилазе могућности самог града, ипак је потребно одржати континуитет улагања у развој инфраструктуре јер она представља предуслов за реализацију свих осталих мјера. Осим тога рурална инфраструктура је предуслов за задржавање становништва у руралном подручју, за смањење трошкова живота, бољи и бржи приступ тржишту и лакши приступ јавним услугама. Мјера подразумијева инвестиције у мање или веће инфраструктурне пројекте које Град обично реализује у партнерству са ресорним министарствима или међународним организацијама. У неким случајевима тражи се од становника да партиципирају у финансирању јавне инфраструктуре.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава	10.000 годишње	25.000 годишње
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапређен квалитет живота за становнике у руралном подручју, повећан обухват становника јавним услугама. Усклађивањем пројеката доступности јавних услуга са потребама младих и жена на селу и Израдом студије утицаја на животну средину приликом реализације инфраструктурних пројеката, остварује се свеукупан друштвени ефекат.		
Индикаторна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 500.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веза са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.1. Заштита земљишта од различитих облика деградације		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Након утврђивања стања пољопривредног земљишта, гдје се за тим укаже потреба, поребно је провести мјере његове заштите од различитих облика деградације, заштите од унутрашњих и вањских вода и загађења органским и неорганским материјама и ремедијације. Праћење плодности земљишта обављало би се повременим контролама плодности на одабраном узорку, те спровођењем мјера поправке плодности земљишта на основу налаза стручних служби. Одговорност над реализацијом ове мјере је на свима: пољопривредни произвођачи, локална самоуправа, ресорно министарство. Успостављање		

	система праћења омогућиће боље управљање овим ресурсом и његово ефикасније искориштавање на корист садашњим и будућим генерацијама.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Мониторинг деградације	Нема мониторинга	Успостављен мониторинг
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећан обим кориштења пољопривредног земљишта; Унапређен квалитет пољопривредног земљишта и смањење површине под утицајем фактора деградације		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО; ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веза са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.2. Активирање тржишта пољопривредним земљиштем		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Активирање тржишта пољопривредним земљиштем подразумијевало би прво снимање стања: власничка структура, степен кориштења, потреба власника, те креирање базе података понуде и тражње пољопривредног земљишта. Истовремено потребно је од стране надлежних институција активирати законске обавезе власника у односу на одржавање пољопривредног земљишта.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, СТАРТ-УП ПАКЕТИ ЗА САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Успостављена база података о пољопривредном земљишту	Нема базе	Успостављена база
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећан обим кориштења пољопривредног земљишта;		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 10.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веза са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.3. Управљање пољопривредним отпадом		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Пољопривредне активности су извор загађења површинских и подземних вода због употребе природних и вјештачких ђубрива и различитих хемијских материја и биљној о сточарској производњи. Да би се степен тог загађења смањио, прво треба дјеловати превентивно кроз обуке и савјетовање пољопривредних произвођача у организацији пољопривредне савјетодавне службе и на друге начине. Други ниво дјеловања је санкционисање недозвољених пракси, које су прописане законским и подзаконским актима. У сврху превентивног дјеловања потребно је уредити систем одлагања отпада, пољопривредног отпада, животињског отпада, органског и неорганског и свих других врста отпада које завршава у руралном подручју и које утиче на загађење земљишта и осталих природних ресурса.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, СТАРТ-УП ПАКЕТИ ЗА САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности

	Успостављена одлагалишта Проведена обука Израђен приручник	0 одлагалишта 0 произвођача прошло обуку 0 приручника	3 одлагалишта 50 произвођача 1 приручник
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећан обим кориштења пољопривредног земљишта; Унапређен квалитет пољопривредног земљишта и смањење површине под утицајем фактора деградације. Одрживо кориштење инфраструктуре и воде као ресурса. Очуван квалитет наводњавањем земљишта		
Индикаторна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја, Конзорцијум		

Веза са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.4. Подршка органској производњи		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Подручје Града Зворника има одличне природне услове за развој органске производње у погледу релативно добро очуване пољопривредне околине, површина нетакнутог земљишта и воде која није онечишћена, што представља значајне предуслове за развој ове врсте производње. С друге стране, постоји све већи ниво свијести потрошача о значају здраве исхране и нарастајући тренд потражње за природним, органски узгојеним агро-прехранбеним производима. С обзиром на све већи значај органске производње и све већу потражњу за органским производима, неопходно је створити одрживи систем за такву производњу. Финансијска подршка ће се пружити пољопривредним произвођачима и прерађивачима који желе постати органски произвођачи како би им се помогло сносити трошкове сертификарања и у малим инвестицијама.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, СТАРТ-УП ПАКЕТИ ЗА САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори -Висина подршке; -Број произвођача који су остварили подршку; -Број сертификата који су додијељени; -Број сертифицираних производа;	Полазне вриједности Подршка само из републичког буџета	Циљне вриједности Уведена финансијска подршка 5 сертифицираних произвођача
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Директна корист за питања заштите животне средине. Давањем предности младима и женама на селу код остваривања права на подршку остварује се шири друштвени ефекат.		
Индикаторна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: Буџет Града Зворника, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи регистровани у Регистру пољопривредних газдинстава, Конзорцијум		

Веза са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.5. Идентификација и заштита биљних и животињских генетичких ресурса		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Угрожене расе биљака и животиња треба заштити и очувати у складу са посебним програмима ин ситу надзора и заштите. Треба заштити станишта дивљих животиња и биљака кроз примјену пољопривредних пракси који то обезбјеђују. Комбиновањем средстава из различитих извора треба наставити са		

	истраживањима карактеризације и инвентаризације изворних и заштићених раса домаћих животиња и одржавање домаће банке биљних гена и успостављање банке гена домаћих животиња. Реализација мјере би подразумијевала успостављање сарадње између општине, ресорног министарства и Института за генетичке ресурсе Републике Српске, те других институција		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, СТАРТ-УП ПАКЕТИ ЗА САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број идентификованих биљних и животињских врста које су ушле у програм заштите	0 врста	2 врсте или групе ушле у програм заштите
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Заштићен гетички фонд биљних и животињских врста са подручја Града Зворника		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 20.000KM Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Град Зворник		
Носиоци спровођења мјере	Град Зворник, МПШВ, Институт за генетичке ресурсе		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Извор: аутори

Прилог 2. План вредновања стратешког документа

Табела 60: вреновање стратешког документа

Назив стратешког документа	Стратегија пољопривреде и руралног развоја Града Зворник за период 2023-2027 године
Ознака врсте вредновања	Израда Годишњег извјештаја о реализацији стратегије развоја, његово усвајање и објављивање
Предмет И циљ вредновања	мониторинг праћења реализације мјера по циљевима и приоритетима евалуација ефеката реализације мјера по циљевима и приоритетима
Преглед предвиђених критерија вредновања са питањима, те планираних метода које ће се користити у поступку вредновања	Критерији: полазне и крајње вриједности индикатора по мјерама, циљевима и приоритетима Метод: примарни извори података: анкете и интервјуи секундарни извори података добијени на службени захтјев од званичних институција
Листа доступних И предвиђених извора података за спровођење поступка вредновања	Званични извјештајни градских служби и јавних институција те међународних организација Републички завод за статистику Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге
Временски оквир провођења поступка вредновања	- календарска година за годишње извјештаје, - 2023-2025 за средњерочни преглед - 2027 за оцјену крајњих ефеката
Индикативни буџет за спровођење поступка вредновања (трошкови вањских лица који спроводе вредновање и евентуално трошкови осигуравања доступности одређених података)	- 2.000KM на годишњем нивоу

Извор: аутори

Прилог 3. Анализа селектованих ланаца вриједности

Производња и прерада свјежег воћа из органске и конвенционалне производње

1. Увод

Производња воћа на подручју Града има дугу традицију због идеалних агроклиматских и економских услова. Најзаступљенија је производња шљиве, а посљедњих неколико година и јагодичасто воће добија на значају. Ова производња има потенцијал да оствари високи профит због извозне оријентације, а значајна је и што увећава запосленост у руралном подручју јер захтјева ангажовање сезонске радне снаге.

2. Кратак преглед тренутног стања

Воћарство у Граду Зворник у укупној вриједности пољопривредне производње града Зворник чини $\frac{1}{4}$ односно око 8,6 милиона КМ. У воћарској производњи доминира производња шљиве, са просјечном вриједности око 5,88 милиона КМ. Зворник је такође има неколико значајних субјеката који учествују у организовању производње, откупу, преради и пласману, како конвенционалног, тако и органског воћа, не само на подручју Зворника него и регије. Сједиште је Технолошког факултета, Универзитета у Источном Сарајеву који може одиграти значајну улогу у развоју прехрамбене индустрије Града. Град Зворник има у оквиру локалног буџета значајна финансијска средства као вид подршке развоју воћарства.

3. Природни услови

Град Зворник се карактерише врло израженом хетерогеношћу земљишног покривача, како у погледу заступљености појединих системских јединица, тако и у погледу својства земљишта. То је условљено разликама у геолошкој подлози, надморској висини, рељефу, клими и вегетационом покривачу. Према статистичким подацима, од укупне површине Града Зворник која износи 37.443 ha, пољопривредно земљиште заузима 20.760 ha од чега је под ораницама 15.924 ha (11.054 ha засијано и 4.865 ha незасијано), под воћњацима 2.593 ha, под виноградима 3 ha, ливадама 343 ha и пашњацима 1.897 ha. Постоји традиција узгоја воћа на подручју града, а географски и климатски фактори (југо-источна падина планине Мајевице) такође погодују узгоју већег броја врста, а посебно мјесто има шљива.

4. Учесници ланца вриједности

Главни актери који учествују о организацији ове производње су:

Произвођачи. У ову производњу у Зворнику је укључено 150 произвођача, са учешћем жена од око 5% у конвенционалној и 50% у органској производњи. На нивоу Града се годишње производе око 5.000 тона воћа, што је око 33 тоне по произвођачу, а вриједност производње износи око 3.000.000,00 КМ. Површине под воћњацима на годишњем нивоу имају раст од 10 ha. Вриједност органске производње је тренутно на нивоу од цца 300.000 КМ са великим потенцијалом за раст због обезбијеђеног тржишта у ЕУ и Швајцарској.

Откупљивачи/организатори производње:

"Воћар-промет" из Глумине у кооперацији са Адриатик групом из Беча - фабрике за прераду воћа и поврћа капацитета око 6.000 тона (4.000 стаклених тегла на сат). У фабрици за прераду воћа и поврћа тренутно је активирана једна производна линија која ради кисели програм, а у плану је активирање линије за слатки и топли програм. Активирањем те линије ствара се претпоставка да сви произведени вишкови воћа са подручја града могу бити откупљени и употребљени за производњу сокова, џемова и компота, чиме се приноси воћа и поврћа финализују и остварује додатан приход. Прерађивачки капацитет је површине око 5.000 м² и већим дијелом је финансиран кредитном линијом страних инвеститора која је према нашим информацијама износила око 5.000.000 КМ.

"Смрчак" д.о.о. Зворник је привредно друштво које се бави сакупљањем, прерадом и прометом гљива, љековитог биља, шумских плодова, воћа и поврћа. Посједују своје капацитете за прераду робе (сушаре, хладњаче и осталу процесну опрему) и као такви представљају један од респектабилнијих капацитета у БиХ. Капацитет хладњаче је око 1.300 тона за воће (углавном јагодичасто воће које је из сопствене производње односно од производње кроз мрежу коопераната). У току је изградња нове сушаре захваљујући којој ће добити могућност пласмана сушене шљиве на тржиште Европске уније.

Предузеће "Студен-пром" се бави откупом и прерадом малине и купине, и током 2021. године откупио је око 300 тона купина и малина, док је око 700 тона лагеровано на чувању од стране других привредних друштава, мада је доминантна одредница фирме прерада и продаја пужева.

Локална и републичка администрација. Ту су: градска служба, у којима Одјељење за привреду и друштвене дјелатности и Одсјек за управљање развојем и међународну сарадњу могу пружити значајну подршку у смислу руралног развоја. Ту је и Ресор за пружање стручних услуга Министарства

пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске, са сједиштем у Бијељини за ово подручје, а који има 7 запослених агронома.

Технолошки факултет Зворник. Овај факултет тренутно није довољно интегрисан у ланац вриједности производње воћа у Зворнику, али свакако његови научно-истраживачки капацитети могу бити значајније искоришћени у развоју истог.

Дистрибутери инпута. Пољопривредне апотеке, дистрибутери пољопривредних машина и опреме која се користи у воћарству у Зворнику и региону (посебно Бијељина).

5. Потражња, маркетинг и дистрибутивни канали

Зворник је погранично мјесто са добром путном инфраструктуром и као привредно релативно развијено мјесто препознато и у БиХ и шире. Одређени организатори откупа и прераде ове општине већ имају добро развијену мрежу продаје у ЕУ и Швајцарској што се може искористити као додатан алат у проналаску тржишта.

6. Конкуренти

Воће је може се рећи традиционални дио пољопривредне производње у цијелом региону, како у Републици Српској, Федерацији БиХ, тако и у сусједној Србији. Кад је у питању цијена шљиве и малине, посебно су конкурентни већи произвођачи из Србије. Ипак, највећи конкуренти долазе из земаља Европске Уније, посебно када је ријеч о јабуци и малини, ту је онда Пољска. Што се тиче шљиве, проблем су и испоруке суве шљиве из Јужне Америке на наша тржишта. Код шљиве је конкуренција веома јака с обзиром да је цијели регион мање или више познат по производњи шљиве. Произвођачима крушке, конкуренти долазе из Италије, док је домаћа производња мање или више довољна за домаће тржиште локални произвођачи ријетко праве већи проблем у одређивању цијене једни другима јер нема тих количина на тржишту. Може се рећи да је најмања конкуренција у производњи трешње. Највећи произвођачи су традиционално из Херцеговине, а мањи дио долази углавном из добојске регије.

7. Додата вриједност и могућности за диверсификацију

Воћарску производњу у Зворнику представљају различите врсте које спадају у групе коштињачавог, јагодичастог и јабучастог воћа. Ипак, може се рећи да у оквиру тих група посебан значај имају малина и шљива. С тога је у сљедећим прорачунима дат управо преглед тих врста.

7.1. Производње малине

У овом примјеру узет је засад малине у другој години, са очекиваном производњом од 7 тона/хектар. У калкулације је узето у обзир да се малина продаје непосредно након бербе (свјежа малина) од стране произвођача, а у даљем процесу дистрибутер продаје замрзнут производ.

Табела 1. Трошкови производње малине

Ставка	Јединица	Количина	Цијена (KM)	Укупна вриједност (KM)
		(1)	(2)	(1)*(2)
Производни трошкови (прскање, фрезање, пљевљење, ђубрење, наводњавање, кошење)	ha	процјена	-	6.135
Радна снага – берба, резидба, везивање и затезање	дан	232	60	13.920
Директни трошкови на 1 ha				20.055
Паковање (директна продаја)	Паковање 0,3	2000	0,25	500
Трошкови превоза (процјена)	км	500	0,5 KM	250
Трошкови маркетинга				250
Укупни трошкови по ha				21.055
Производња kg по ha				7.000
Трошкови по kg				3,01

Процењени приноси малине су 7 тона, што представља просјек пријављене производње на подручју општине. У ланцу вриједности производње малине узета су у обзир два начина продаје. Продаја откупљивачима и продаја на тржишту у организацији произвођача. Просјечна откупна цијена према откупљивачу је 5 KM, а продаја у организацији произвођача 7,5 KM. По цијени од 7,5 KM је продао 600

kg. За очекивати је да би повећање приноса по јединици површине умањило трошкове по kg произведене малине, те би се и исплативост производње повећала.

Табела 2. Додата вриједност у производњи малине

Ставка	Произвођач	Дистрибутер
Цијена за откупљивача (KM/kg)	5	6,2
Цијена у организацији произвођача (KM/kg) цца 600 kg продате малине	7,5	Није релевантно
Директни трошкови (KM/kg)	3,01	0,25
Бруто маржа (KM/kg)	2 – 4,5	1,2
Бруто маржа (% од цијене)	40-60	19,35

Као што се види из наведеног, може се рећи да малина заиста укључује значајан број различитих субјеката, који се појављују или у процесу производње или у процесу дистрибуције готовог производа. С тога, јесте интересантна за економске активности на селу и треба имати адекватну подршку. Ако гледамо само на марже, може се рећи да су високе, мада је наведена цијена била везана за 2022. годину када су исте биле значајно више у односу на претходне године. Са друге стране, ријеч је о малим парцелама површине у просјеку од 2 дунума. На два дунума прорачунати годишњи приходи су 6.605,00 KM, што наводи да малинар у Зворнику може зарадити тек цца 5,4 просјечне нето плате у Српској односно 3,5 бруто плата (РЗС, јануар 2023, нето плата 1217 KM, бруто, 1845 KM). Управо због тога, неопходно је размишљати о преради малине на локалном односно регионалном нивоу, како би се ублажио утицај наглих осцилација цијене свјеже односно замрзнуте малине на све учеснике ланца вриједности.

7.2. Производња шљиве

У овом примјеру узет је засад шљиве у трећој години, са очекиваном производњом од 25 тона/хектар.

Табела 3. Трошкови производње шљиве

Ставка	Јединица	Количина	Цијена (KM)	Укупна вриједност (KM)
		-1	-2	(1)*(2)
Производни трошкови (заштита, ђубрење, наводњавање, обрада земљишта, кошење, амортизација)	ha	процјена	-	3500
Радна снага – резидба, заштита, берба, други радови	дан	120	60	7200
Директни трошкови на 1 ha				10.700
Производња kg по ha				25.000
Трошкови по kg				0,43

У калкулације је узето у обзир да се шљива продаје непосредно након бербе накупцу/прерађивачу (24 тоне), а да се тек мањи дио прода директно од стране произвођача (цца 1 тона). За очекивати је да се један дио произведеног воћа се прерађује на газдинству (цем, ракија, пите и слично), али та калкулација није рађена.

Табела 4. Додата вриједност у производњи шљиве

Ставка	Произвођач	Дистрибутер
Цијена за откупљивача (KM/kg)	0,6	0,8
Цијена у организацији произвођача (KM/kg) цца 1000 kg продате шљиве	1	Није релевантно
Директни трошкови (KM/kg)	0,43	0,05
Бруто маржа (KM/kg)	0,2-0,64	0,2
Бруто маржа (% од цијене)	28,33- 57	33,33

У односу на малину произведене количине шљиве по хектару су значајно веће, али су и цијене по јединици значајно ниже. Према наведеним калкулацијама, произвођач може зарадити цца 8.800 КМ на хектар засада шљиве, што представља 4,7 просјечних бруто плата за јануар 2023. године односно 7,2 нето плата. У зараду нису урачунати трошкови радне снаге те је зарада вјероватно нешто виша.

8. Производња воћа

У добро организованим условима производње и пласмана воћа, могуће је постићи знатно већи принос по јединици површине него у другим гранама пољопривредне производње. Наиме, порастом животног стандарда расте и потрошња свјежег воћа и воћних прерађевина. Због значаја за исхрану, воће улази у јеловник током цијеле године у различитим облицима, од свјежег, сувог, прерађеног или заједно са неким другим пољопривредним производима (штрудле, колачи...). Унапређене технологије складиштења, прераде и транспорта воћа и организација снабдијевања тржишта су осигурале сталну испоруку воћа за крајње потрошаче. Може се рећи да је Град Зворник скоро у потпуности затворио овај круг, те можда још недостаје само један дио производа вишег степена финализације. Основни циљ модерне воћарске производње јест да се у најкраће могуће вријеме и уз најмање трошкове производње остваре највећи приноси квалитетног воћа. За наведено, неопходно је добро познавање струке, имате добре организаторе производње, те обезбиједити чврсте и поуздане односе између свих учесника ланца вриједности. У овом ланцу вриједности можемо разликовати 4 нивоа технологија које се користе у току формирања производа. А то су:

- I. Технологије у оквиру примарне производње. Углавном стандардне за производњу воћа, укључујући све инпуте производње, сертификовани садни материјал, препарате за заштиту у органској производњи – дјелимично доступно.
- II. Технологије прераде - Основни ниво, замрзавање односно сушење воћа су доступне технологије, у већој мјери се користе уз потребу модернизације коришћених технологија.
- III. Технологија прераде - на нивоу кућне радиности (производња сокова, џемов, ликера), лако доступне технологије и познати рецепти.
- IV. Технологија прераде – стандардизована производња већих капацитета производа са додатом вриједношћу, као што су нпр. индустријски џемови, филови, сокови и друго доступна, али неразвијена и није исказан посебан интерес за овим технологијама.

9. Процјена потреба за жене пољопривреднице и предузетнице

Жене се могу укључити без значајних потешкоћа у скоро све дијелове овог ланца. Ипак, само 1/3 жена активно учествује на обукама, те их је потребно више укључивати у обуке и друге видове унапређења знања и вјештина. Такође, потребно је жене активније укључити у рад организација цивилног друштва у области ланца вриједности.

У ланцу вриједности можемо разликовати двије групе произвођача, оне у конвенционалној производњи и ове друге у органској.

Кад је ријеч о конвенционалној производњи, тренутни ниво има низак утицај на околину јер су углавном мали произвођачи - нема концентрације производње, природни услови одговарају узгоју воћа. Ипак се препоручује боља контрола употребе заштитних средстава, како са гледишта заштите подземних вода и здравља и жена и уопште људи укључених у производњу, тако и због заштите пчела и других врста.

Органска производња са гледишта здравља укључених особа, носи мање ризике, јер се не користе потенцијално штетна хемијска средства у заштити. Ако говоримо о припреми производа за тржиште, тј. паковању, замрзавању и друго, потребно је унаприједити одређене услове у овим фазама рада прераде (рад на ниским температурама, рад са машинама и слично).

Жене су препознале да унапређена повезаност свих актера може унаприједити социјални статус учесника. Има неколико разлога, а прије свега утиче на унапређење квалитета живота произвођача кроз повећане приходе, повезује значајан број учесника и у сеоском и урбаном простору, ствара предуслове за повећање броја културних и друштвених дешавања у руралном простору или која су везана за исти. Посебно је интересантно што је један дио тржишта у иностранству, што омогућује и проширење сарадње и социјалних односа између учесника. А већ је успостављена сарадња са истраживачким институцијама из Швајцарске, те разним међународним партнерима. Органска производња је добар за привлачење младих у област пољопривреде, али и особа из других дјелатности, укључујући информационе технологије, банкарски сектор и друго.

10. Изазови и могућности развоја ланца вриједности

Изазови

Еколошки. Производња малине, кроз употребу заштитних средстава, може негативно утицати на животну средину, квалитет живота људи који живе у непосредној близини производних парцела, те на квалитет воде за потребе људи или животиња. Посебно може имати утицај на пчеларе.

Старење становништва и миграција младих. Општина Осмаци се посљедњих година сусреће са миграцијом становништва из руралних подручја, што има утицај на укупан економски биланс општине. У руралним подручјима општине, најчешће занимање је пољопривреда. С обзиром да је ријеч о углавном уситњеним посједима, и са гледишта величине газдинства, али и величине обрадивих парцела, битно је изабрати за пољопривреднике исплатив модел ангажмана на селу. У том контексту ако један од модела за очување становништва у руралним и забаченим подручјима општине предложена је производња малине.

Нови производ. Тренутно највећи дио малине завршава процес производње на линији за замрзавање. Мањи дио на нивоу кућне радиности (производња сокова, џемов, ликера), што су углавном лако доступне технологије и познати рецепти. Овако „скучен“ ниво производње и прераде оставља производњу доста рањивом, посебно у ситуацијама као што је била 2022. година када је на почетку продаје цијена била висока, а онда није више било потражње на тржишту.

И поред чињенице да су природни услови за узгој разноврсног воћа изузетно повољни, као и сама традиција овог краја у узгоју шљиве и јагодичастог воћа, можемо констатовати да се мало ради по питању финализације ових производа у смислу изградње мањих смјештајних и прерађивачких капацитета, чиме би се поспјешила производња у овој грани пољопривреде.

Могућности

Економски: значајан извор прихода за произвођаче, производња је сезонска (у зависности љетње или зимске сорте) – допунска дјелатност, могућност укључивања великог броја учесника отвара мјеста за нове произвођаче.

Социјални: узгој малине и продаја на локалном нивоу, како свјеже, тако и прерађевина малине већ има своју улогу на унапређењу социјалног статуса произвођача. Овај ланац вриједности повезује значајан број учесника и у сеоском и урбаном простору, путем организације манифестација, промоција или других туристичких активности.

Еколошки: низак утицај на околину мали произвођачи - нема концентрације производње, природни услови одговарају узгоју малине.

Унапређење нивоа технологија у производњи малине. С тога треба уважити могућности производње производа са додатом вриједношћу, као што су нпр. смјесе за сладолед, пуњења за штрудле и готови производи, замрзнуте штрудле припремљене за печење за кућну употребу и/или сладолед за HoReCa и трговине.

Угоститељско - туристички потенцијали. Велики значај за укупне економске активности у Осмацима има и близина Зворника, Бијељине, Тузле и других градова који имају велики број туристичких објеката у којима малина може бити пласирана. Међутим потребна је боља сарадња између заинтересованих страна, те одређена улагања како би се купцима могао испоручивати производ који одговара потребама угоститељско-туристичког сектора.

11. Закључци и препоруке

Овдје можемо издвојити неколико закључака и препорука:

- Агроклиматски услови за производњу јабучастог, коштичавог и јагодичастог воћа на територији Града су веома повољни па због велике тражње на ширем тржишту треба подстаћи подизање нових савремених засада јер су стари дијелом уништени и запуштени.
- С обзиром на све учесталије посљедице климатских промјена, потребно је да се произвођачи подрже финансијски и едукују у смислу увођења система за митигацију климатских промјена (заштитне мреже, системи наводњавања и слично).
- укључити више Технолошки факултет у Зворнику, кроз стварање услова за пружање лабораторијских услуга за произвођаче (анализа земљишта, анализа плодова – присуство штетних/забрањених материја, тј. Остатака хербицида, пестицида и друго).
- Унаприједити искоришћавање потенцијала за наводњавање
- Јачати јавне и приватне савјетодавне службе у области органске производње.
- Предузети активности на повећању вриједности производа у овом ланцу –производи вишег степена прераде, тим креирати нова радна мјеста посебно за жене, које могу бити укључене у производњу воћа на свом газдинству (као допунска дјелатност и додатан извор прихода), и у самој преради. На овај начин се може пружити додатни квалитет и вриједност овом ланцу пољопривредне производње. Кроз укључивање жена може се лакше приступити и одређеним фондовима.

- У сарадњи са научно-истраживачким сектором израдити Правилник за интегралну производњу воћа, која добар међукорак у прелазу на органску. Имплементација интегралног приступа у производњи воћа значајно може утицати на повећање вриједности производа у укупном ланцу, смањити ризике укључених произвођача, али и помоћи у очувању животне средине и пчеларства.
- Постоје проблеми са адекватно образованом радном снагом, те с тим у вези треба размишљати да се барем сваке друге или четврте године у СШЦ Зворник уведе одјељење за пољопривредног односно прехранбеног техничара.
- Остаци од резивања се могу користити и као зелено ђубриво или чак сировина за производњу пелета.

ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ:

- АНКЕТА О БУЏЕТУ ДОМАЋИНСТВА, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021.
- Градови и општине Републике Српске, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021.
- ДЕМОГРАФСКА СТАТИСТИКА, 2021, Друго, допуњено издање, Република Српска, Завод за статистику, СТАТИСТИЧКИ БИЛТЕН, Бања Лука, 2021.
- Евиденција категорисаних објеката, Министарство трговине и туризма Републике Српске, 2022.
- ЕКОНОМСКИ РАЧУНИ И ЦИЈЕНЕ ЗА ПОЉОПРИВРЕДУ, 2021, СТАТИСТИЧКИ БИЛТЕН, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021
- ЕКОНОМСКИ РАЧУНИ И ЦИЈЕНЕ ЗА ПОЉОПРИВРЕДУ, Република Српска, Завод за статистику, СТАТИСТИЧКИ БИЛТЕН, Бања Лука, 2022.
- ИЗВЈЕШТАЈ О СТАЊУ У ПОЉОПРИВРЕДИ ГРАДА ЗВОРНИК У 2019. години
- ИЗВЈЕШТАЈ О СТАЊУ У ПОЉОПРИВРЕДИ ГРАДА ЗВОРНИК У 2020. години
- ИЗВЈЕШТАЈ О СТАЊУ У ПОЉОПРИВРЕДИ ГРАДА ЗВОРНИК У 2021. години
- Информација о стању у привреди и запошљавању Града Зворник на дан 30.06.2022. године, Август, 2022.
- Попис 2013, Завод за статистику Босне и Херцеговине, www.statistica.ba
- ПРОГРАМ коришћења буџетских средстава за подстицај пољопривредне производње на подручју града Зворник за 2021. годину
- СПИСАК СТАНОВНИШТВА, ДОМАЋИНСТВА И СТАНОВА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2013. ГОДИНЕ, РЕЗУЛТАТИ ПОПИСА, ГРАДОВИ, ОПШТИНЕ, НАСЕЉЕНА МЈЕСТА, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021.
- СТРАТЕГИЈА И АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ЗАШТИТУ БИОДИВЕРЗИТЕТА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (2015-2020), Оперативна контакт особа за Глобал Енвиронмент Фацилити: Министарство вањске трговине и економских односа Босне и Херцеговине, децембар 2014.
- СТРАТЕГИЈА ИНТЕГРИСАНОГ РАЗВОЈА ГРАДА ЗВОРНИК за период 2018 – 2027., Зворник, новембар 2018. године
- СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА РЕПУБЛИКА СРПСКА 2021–2027. Година, Влада Републике Српске Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Република Српска, јун 2021.
- СТРАТЕШКИ ПЛАН РУРАЛНОГ РАЗВОЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (2018-2021) - Оквирни документ, Министарство вањске трговине и економских односа, Сарајево, 2018. год.
- УРЕДБА О СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ, Службени гласник Републике Српске, број 94/2021.